

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

**BÜYÜKELÇİ HATIRATLARINDA 1945-1974 DÖNEMİ TÜRK DIŞ
POLİTİKASI**

Eda BAYRAKTAR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara 2016

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

**BÜYÜKELÇİ HATIRATLARINDA 1945-1974 DÖNEMİ TÜRK DIŞ
POLİTİKASI**

Eda BAYRAKTAR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara 2016

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Büyükelçi Hatıratlarında 1945-1974 Dönemi Türk Dış Politikası**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

.... / .... / ....

Eda Bayraktar

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : .....

Üye : .....

Üye : .....

Üye : .....

Üye : .....

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu
onaylarım.

.../.../.....

Prof. Dr. Fatma ACUN
Enstitü Müdürü

ÖZET**BÜYÜKELÇİ HATIRATLARINDA 1945-1974 DÖNEMİ TÜRK DIŞ
POLİTİKASI****Eda BAYRAKTAR****HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ****Haziran, 2016****TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Saime Selenga GÖKGÖZ**

Soğuk Savaş dönemi Türk dış politika çalışmalarında Kıbrıs sorunu odaklı birçok çalışma olmasına rağmen, konuyu büyükelçi perspektifinden ele alan hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Kıbrıs sorununa böyle bir yaklaşım yalnızca konunun anlaşılması için yeni bir boyut sunmayacak, ayrıca cumhuriyet dönemi Türk siyasî tarihinin tarihyazımındaki, diplomasi veya Türk hariciyesinin meslek kadrosunun dış politika üzerine geliştirdikleri söylem analizleri açısından zenginlik katacaktır. Bu çalışma, bir hariciye memurunun, meslek memurunun, kendi görev aldığı kurum bünyesinde hangi sorunlar, olaylar, kararlar vs. ile karşılaştığını ve dış işlerini nasıl yorumladığını büyükelçi hatıratlarını referans alarak tartışmayı amaçlamaktadır. Tez konumuz, “Büyükelçi Hatıratlarında 1945-1974 Dönemi Türk Dış Politikası” adıyla başlıklandırılmış ve tez giriş, dört bölüm ve sonuç bölümünden oluşmuştur. Hatıratın modern Türk siyasî tarihi ve diplomasi tarihi yapımındaki rolüne ilişkin genel bilgi giriş bölümünde verilmiştir. Birinci bölümde, Kamuran Gürün, Zeki Kunalalp ve Nihat Dinç tarafından yazılan hatıratların (sırasıyla *Akıntıya Kürek*, *Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları*, *Sadece Diplomat* ve *Gönüllü Diplomat*) anlatı türü olarak biçimsel özellikleri ve içerikleri yer almaktadır. Hatıratlardan büyükelçi perspektifiyle dışişleri geleneğinin değerlendirilmesi ve açıklanması amacına yönelik bazı örnekler ikinci bölümde yer almaktadır. Üçüncü bölümde, büyükelçi hatıratlarının değerini ölçeklendirmek üzere seçilen, diplomat olarak görev sürelerinde meşgul oldukları dış politika sorunu olarak “Kıbrıs meselesi”nin gelişimi ve uluslararasılaştırılması ve Batı’nın konuya yaklaşımı kısaca verilmiştir. Üç büyükelçinin Kıbrıs konusuna yaklaşımı ve soruna karşı tutumu dördüncü bölümde sunulmuştur. Sonuç bölümünde bunun yalnızca bir tarih araştırması değil, aynı zamanda büyükelçiler ve onların dış politika söylemi üzerine geliştirdikleri siyasî söylem çalışması olduğu vurgulanmıştır. Çalışmamız kaynakça ile tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Sorunu, Türk Diplomatlar, Büyükelçi Hatıratları, Kamuran Gürün, Zeki Kunalalp, Nihat Dinç.

ABSTRACT**TURKISH FOREIGN POLICY IN 1945-1974 PERIOD ON AMBASSADOR
MEMOIRS****Eda BAYRAKTAR****HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE****June, 2016****THESIS ADVISOR: Asst. Prof. Saime Selenga GÖKGÖZ**

Although there are many Cyprus issue focused studies on Turkish foreign policy during Cold War, there was not any study discuss the case from ambassador perspective. Such an approach to Cyprus point would not only provide a new perspective for understanding of the issue, but also give richness to construction of Turkish republican era political history in context of expression analyses on foreign policy provided by diplomacy or Ministry of Foreign Affairs staff. This study aimed to argue that what problems, acts, decisions, etc. A member of the staff faces with and how s/he comments foreign affairs by taking ambassador memoirs as reference. Our thesis subject entitled "Turkish Foreign Policy in 1945-1974 Period on Ambassador Memoirs" and thesis consists of introduction, four chapters and a conclusion part. The general information about the role of memoirs in construction of modern political and diplomatic history was given in introduction part. In the first chapter, there were formational features, and content's of memoirs (:Akıntıya Kürek, Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları, Sadece Diplomat and Gönüllü Diplomat) that were written by retired ambassadors Kamuran Gürün, Zeki Kunalalp and Nihat Dinç. Some examples from ambassadors' memoirs in order to explain foreign affairs tradition by ambassadors' perspective took place in second chapter. In third chapter, evolution and internationalization of Cyprus issue and West attitude toward problem was given. Approaches and explanations of three ambassadors to Cyprus issue was presented in fourth chapter. In conclusion part, it was spoken that this study was not only a historical research, but also expression study for ambassadors. Our thesis was completed with bibliography.

KeyWords: Cyprus Question, Turkish diplomats, Diplomat Diaries and Memoirs, Memoirs of Kamuran Gürün, Zeki Kunalalp, Nihat Dinç.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
KISALTMALAR.....	5
GİRİŞ.....	6
I. MODERN TÜRK SİYASÎ TARİHYAZIMI AÇISINDAN HATIRAT TÜRÜ VE BÜYÜKELÇİ HATIRATLARI	13
I.1. Modern Tarihin İnşasında Hatırat Türünün Yeri.....	13
I.2. Modern Türk Siyasî Tarihyazımında Büyükelçi Hatıratları.....	25
I.2.1. Kamuran Gürün: <i>Akıntıya Kürek</i>	25
I.2.2. Kamuran Gürün: <i>Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları</i>	29
I.2.3. Zeki Kunalp: <i>Sadece Diplomat</i>	31
I.2.4. Nihat Dinç: <i>Gönüllü Diplomat</i>	36
II. SOĞUK SAVAŞ'TA TÜRK DİPLOMAT VE BÜYÜKELÇİLERİNİN HATIRATI: BİR 'HARİCİYE GELENEĞİ' TARTIŞMASI.....	38
II.1. Kamuran Gürün'ün Hatıratında Dışişleri Disiplinine Dair İpucu Söylemler.....	38
II.1.1. Büyükelçinin Kendisinden Önce Görev Yapan Büyükelçiler Hakkında Yorumu: Feridun Cemal Erkin Örneği.....	38
II.1.2. Ast-Üst İlişkileri Hakkında: Suat Hayri Ürgüplü Örneği.....	40
II.1.3. Hükümetlerde Çeşitli Bakanlık Çalışanlarının Politika Yorumu.....	43
II.1.4. Bürokratin Karşılaştığı Problemlerin Dış Politika Yönetimi ve Kurumsal İşleyişe Etkisi: OECD Daimî Delegeliği Örneği.....	44
II.1.5. Büyükelçi ile Devlet Adamı: Politika Adamı <i>Dialogunda</i> Söylenemeyenler: Süleyman Demirel Örneği.....	50
II.2. Zeki Kunalp'ın Mesleğe ve Dışişleri Memuriyetine Bakış ve Yaklaşımı.....	53
II.2.1. Dışişleri Personelinin Görev Bilinci ve Yetkinliği Sorunu: Genç Meslek Memurlarına Tavsiye.....	53
II.2.2. Dış Politikanın Tayininde Diplomatın Rolü: Kunalp'ın Türkiye'nin Batı ile İlişkileri Hakkında Görüşü.....	55
II.3. Büyükelçi Nihat Dinç'ten Dışişleri Bakanlığı Birimlerinin İşleyişine Dair Bir Örnek.....	56
II.3.1. Dışişleri Birimlerinin İşlevi: Protokol Örneği.....	56
III. SOĞUK SAVAŞ DÜZENİNİN İKİ KUTUPLU SİYASAL ORTAMINDA TÜRKİYE'NİN KIBRIS SORUNU VE SORUNUN ULUSLARARASILAŞMASI...59	59
III.1. Kıbrıs'ın Türk ve Yunan Toplumuyla Arasındaki Bağ.....	59
III.2. Kıbrıs Davasında Dönemeçler: Türk-Yunan İlişkileri, ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı, NATO ve BM Çerçevesi.....	60
III.2.1. Türk-Yunan ve Türk-İngiliz İlişkilerinin Öncelikli Gündemi: Kıbrıs.....	62
III.2.2. İngiltere'nin MacMillan Planı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Atılan Adım.....	63
III.2.3. Kanlı Eylemler: Akritas Planı.....	66
III.2.4. ABD Uyarısı: Johnson Mektubu.....	69
III.2.5. Amerikan Önerisi ve Türkiye'nin Hayalkırıklığı: Acheson Planı.....	71
III.2.6. Sampson Darbesi ve Kıbrıs Barış Harekâtı'na Giden Süreç.....	74
III.2.7. Türkiye'nin Zorunlu Müdahalesi: Kıbrıs Barış Harekâtı.....	79
III.2.8. Cenevre Görüşmelerinden Netice Alınamaması Sebebiyle İkinci Harekâta Yönelen Türkiye.....	82

III.2.9. İkinci Harekât Karşısında ABD ve NATO Tutumu.....	86
IV. ÜÇ TÜRK DİPLOMATININ KALEMİNDEN KIBRIS SORUNU: HATIRAT YAZARI ÜÇ BÜYÜKELÇİNİN DIŞ POLİTİKA ELEŞTİRİSİ.....	88
IV.1. Kamuran Gürün.....	88
IV.1.1. Kamuran Gürün'ün Katıldığı 1973 Yılı Kıbrıs Toplantıları.....	93
IV.1.1.1. Brüksel Toplantısı (8 Aralık 1972): Gürün'ün Kıbrıs Sorunu'nda NATO-BM Düzeyinde Katıldığı İç Toplantı.....	93
IV.1.1.2. Ankara'da Toplantı (6 Mayıs 1973).....	98
IV.1.1.3. Kamuran Gürün ve Papadopoulos Görüşmesi (16 Mayıs 1973).....	98
IV.1.1.4. Kopenhag Toplantısı (16 Haziran 1973).....	100
IV.1.1.5. Brüksel Toplantısı (11 Aralık 1973): Gürün'ün Görev Süresi Boyunca Katıldığı İkinci Brüksel Toplantısı.....	102
IV.1.2. Kamuran Gürün'ün Katıldığı Kıbrıs Yılı 1974 Yılı Toplantıları.....	103
IV.1.2.1. Ottawa ve Brüksel Toplantıları.....	105
IV.2. Zeki Kuneralp.....	107
IV.2.1.1958-1960 Merkez Görevi.....	108
IV.2.2. Londra'dan Kıbrıs Sorununa Dair Notlar.....	110
IV.2.2.1. Uzlaşma Arayışı: Kıbrıs Konferansı/Kıbrıs Toplantısı.....	110
IV.2.2.2. 1964 Yılında İngiliz Uyarısı.....	112
IV.2.2.3. İngiltere'nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı.....	114
IV.2.3. Dışişleri Genel Sekreterliği (1966-1969).....	115
IV.3. Nihat Dinç'in Kıbrıs Meselesine İlgisi.....	119
SONUÇ.....	121
KAYNAKLAR.....	124

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte ulus-devletlerin kayıtsız kalamadığı “yeni dünya düzeni” ve nihayet **İkinci Dünya Savaşı** çıkmasıyla gerçekleşen yeni bir “güçler mücadelesi” içerisinde Türkiye'nin “Kıbrıs davası”nın uluslararasılaşması dinamiklerini ve Türk dışışleri nezdinde bir dış politika “sorunu” olarak doğuşunun büyükelçiler perspektifinden ele almayı amaçlamıştır. 1945 sonrasına rastlayan ve Türkiye'nin dış politika ajandasının üst sıralarını uzun yıllar boyunca meşgul etmiş olan Kıbrıs sorunu, **Soğuk Savaş** bağlamına yerleşmek suretiyle diplomatik mücadeleler ve dünyada güvenlik (ittifak) arayışlarının tekrar düzenlendiği bir dönemi haber vermiştir. Ancak 1954 yılından sonra Türkiye, komşusu Yunanistan ile yaşadığı ‘Kıbrıs Davası/Kıbrıs Meselesi’ yüzünden, doğrudan kendisini ve Adadaki ‘Türk toplumu’nun kaderini, eski dolayısıyla siyasî geleceğini ilgilendiren bir uluslararası sorunun odak noktası hâline gelmiştir.

1954-1974 tarihleri de, ayrıca milâtlara ayrılabilir. Çalışma, 1923 ve sonrası, Atatürk ve sonrası, Türk hükümetlerinin, 1939-1945, 1946-50, 1950-1960-61 ve sonrası klasik zamançizgisel milatlarıyla izlenegelen Türk dış politika ilkeleri ve bunu ören siyasî dünya görüşü, devlet bürokrasisinin, hariciyenin Osmanlı’dan tevarüs eden yapısı vs. başlıklar üzerine herhangi bir uzun tartışma açmamıştır. Çalışma, mikro düzeyde, sınırlandırılması maksatlı yapılmış bir grup özel kaynakla, ‘hariciye geleneği’ söylemleşmesini, bu yapının mensuplarının mesleklerinde içe dönük ahlâk-bilgi ölçütlerini, hatıratlarındaki, kurumlarını kendilerine bağlayıcı meslekî tutunumlarını, ruh hallerini, beden dili yansımalarını, duygudan düşünceye sözlü-yazılı dışa vurumu ifade eden, söze ve davranışa tepki ile karşı-tepkiye vuran değişmelerini, dış politika eleştirisi ile beraber anlatmak da istemiştir.

Bu tez çalışması, daha yerinde ve yüzyıl başına kodlanan ‘geri kalmışlık’ sözelleşmesi üzerinden, sağ-sol kavramsallarının girdiği tarih de dikkate

alınarak entellektüel bürünümlü çözümlerleriyle Türk toplumsal katmanlarının siyasîleşmeye doğru yol aldığı bir boyutlanmada (1945 ve sonrası), dış politika eleştirisinin mümkün olabildiği bu düzeyi dikkate almıştır.

Çalışma, “Kıbrıs davası” üzerine, dış görevdeki Türk diplomatlarının da zihnini nasıl yormuş olabileceğini yansıtmayı amaç edinmiştir. Dava olmaktan çıkıp sorun kabul edildiği bir zeminde, hükümetlerin izlediği dış politikanın eleştirilebildiği her siyasîleşmiş çevrede, onun sesi, basın-yayın araçları ve her türlü yayıncılık etrafında biçimlenen iç kamuoyu ile beraber doğal olarak büyükelçilerin bakışı, hatıratlarını kaleme aldıkları zamana kadar, ancak varsa, resmî büyükelçilik raporlarından ve kuruma gönderdikleri her tür nottan izlenebilir. Yalnız incelenen dönem siyaseti değil, ilerleyen yıllarda da izlerini belli edecek; hem Türk kamuoyu, hem de siyasî karar vericilerin eylemlerinde etkili olacak olan bu dış politika izlencesi, modern Türk siyasî tarihinin önemli yapıtaşlarından biridir. Bu nedenle, Soğuk Savaş ve Kıbrıs sorununa odaklı 1945-1974 dönemi araştırması (sonraki milatlar açısından) Türk Dış Politikasının titizlikle incelenmesi, sorunlara yaklaşımların ayrıntılı olarak açıklanması bağlamında gerekli ve hassas bir konudur. Bu dönem analizi sırasında diplomat hatıratlarını esas almak, bu çalışmayı öncül türlerinden farklı kılacaktır. Zira bu çalışmanın, çetin ve dalgalı bir devir geçirmiş olan Türk Dışişleri'nin büyükelçiler vasıtasıyla —merkez kurum, yapısı, işleyişi, insan kadrosu ve bürokratik değişim ekseninde— incelenmesi metodunun geliştirilmesi, dış politika analizlerinde diplomat hatıratlarının (esasta hususî evrakının) ve emekli olduktan sonra da sürdürdükleri faaliyetleri sırasında bıraktıkları açık evrak, kitaplar, makaleler, ders kitapları, dış politika analizi yaptıkları haftalık veya günlük gazete köşe yazılarının, röportajlarının, belgesellerde mikrofon tutulduğunda söylediklerinin öneminin vurgulanması ve değerlendirilmesi, görevli büyükelçilerin devletin dış politikasında oynadığı rolün bu kaynak grubuyla açıklanması ve tüm bu unsurlar yanında Kıbrıs sorununun Türk diplomatlar tarafından nasıl yorumlandığı hususunda aydınlatıcı olması umulmaktadır. Bu çalışmayla, dış politika konusu etrafında kısmen bir dönem analizi yapmanın yanında,

büyükelçi hatıratlarını temel olarak 'hariciye geleneği' ifade kalıbından hareketle eleştirel söylem analizi yapmaya da uğraşmıştır.

Bu çalışmaya başlarken isteklerimi göz önünde bulundurarak konu seçiminde beni cesaretlendiren; çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve sonuçlandırılması sırasında kaynaklarını, tecrübelerini ve bilgi birikimini benimle paylaşan değerli tez danışmanım Doç. Dr. Saime Selenga Gökgez'e, desteğini esirgemeyerek her zaman yanımda olan sevgili aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

EDA BAYRAKTAR
ANKARA, Temmuz 2016

KISALTMALAR

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

BM: Birleşmiş Milletler

OECD: Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)

CENTO: Central Treaty Organisation (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)

EOKA: Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü)

UNFICYP: United Nations Peacekeeping Forces in Cyprus (Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü)

MİT: Millî İstihbarat Teşkilatı

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community)

EFTA: European Free Trade Association (Avrupa Serbest Ticaret Birliği)

TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı

A.K.: *Akıntıya Kürek* (Kamuran Gürün, hatırat)

B.P.A.: *Bükreş Paris Atina Büyükelçilik Anıları* (Kamuran Gürün, hatırat)

gös. yer.: Gösterilen Yer

bkz.: Bakınız

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

e.t.: Erişim tarihi (e-kaynaklar, *hyper*-metinler için)

çev.: Çeviren

haz.: Hazırlayan

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik kuvvetler ile Eksen (Mihver) devletleri ve Sovyetler Birliği arasında uluslararası baskıya maruz kalan Türkiye 'aktif tarafsızlık' politikası yürütmüş, savaşa girmeyi savaş sonuna kadar reddetmiştir. Baskın Oran bunu Türkiye'nin **tarafsız** (*neutral*) değil, **savaş dışı** (*non-belligerent*) kaldığını vurgulayarak anlatmıştır.¹ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra değişen dengeler ve ilân edilen 'Soğuk Savaş'ın, kutup taraflarının ve dışında kalanlarının da, yörünge diziliminde çıkar-yarar çiftinde belirledikleri dış politika söylem-eylem katmanlarını merkezî sözcük grubundan işgal eden bazı sözcükler vardır. İdeolojik bloklaşmada komünist-kapitalist biçiminde parçalanarak 'tarafını seç' kipliğinde haritalanan **iki kutuplu** (*bipolarity*) bu düzende, **süper güçler** olarak dünya sahnesine çıkan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin, kendi egemen coğrafyalarında değil, daima uzak-yakın, iç-dış karşıtlık kurucu sıfatlarla 'çevre'de yürüttükleri güç yarışı, 20. yüzyılın ikinci yarısına karakterini vermek üzere, 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla bitmiştir. Bu iki 'büyük' kutup devlet ekseninde -biri dağılırken- ittifak arayışı sürdüren devletlerin izlediği dış politika ve bunlar dışında kalan **üçüncü dünya ülkelerinin**, **bağlantısızların** güvenlik arayışı uluslararası siyasetin Soğuk Savaş döneminde ve tabi sonrasında kurulan mecburi ilişkiler içine girdiği söylenebilir.

Devletlerin izlediği dış politikaya 'bağımlılık' ölçütlerini, sosyo-ekonomik ve kültürel alt dizgeleriyle, yanına 'tarih makine'sini alıp oluşturarak form veren bu dönem, 2. Dünya Savaşı sonrasında 1950'lerin ortalarına kadar Sovyet tehdidine karşı dayanak arayan bir Türkiye'yi, ona göre politika belirleyen hükümetleri ortaya çıkarmıştır. Savaşın sona erdiği 1945 yılından 1955'e kadar güvenlik kaygılarından ötürü ittifaklar üzerinde duran Türkiye, Kore Savaşı'nın akabinde NATO'ya katılarak ABD önderliğindeki liberalizm, onun

¹Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 393.

ekonomi-politiği kapitalizmle, demokratik, laik hukuk devleti ve ulus-devlet ilkesini icat eden Batı desteğini arkasına almaya; Balkan ittifakı ve Bađdat Paktı ile hem Balkan, hem de Ortadođu űlkeleriyle birliktelik sağlayarak Sovyet baskısını hafifletmeye çalışmıştır. Bunda Sovyetlerin Dođu Anadolu'da toprak talebi ve Bođazlar sorununu yeniden dile getirmesinin belirleyici etkisi olmuştur.

NATO'ya űyelik için ilk gerekçe olarak gsterilebilecek Sovyet ve bu devlet űzerinden koműnizm 'tehlike-tehdit' ikileminin yanı sıra, Osmanlı'nın ardından ulus-devlet olarak kurulan Tűrkiye Cumhuriyeti devletinin ynetici sınıflarının izlediđi *modernleřme* yolunun devamlılıđını sađlama kaygısı da birer gerekçedir.²

Tűrkiye'de politika adamları, bu dnemde, siyasű entellektűel ve akademik blűnműřlűk, toplumsal rgűtlűlűkte birbirine karřı ideolojik olarak muhalif olarak karřıtlanmıř, siyasű řiddet sosyolojik deđiřme zaaflarında birbirini istismar ederek vurmuřtur. Batı űlkeleriyle ve Batı űlkeleri menřeili dűřűnce reçeteleri aracılıđıyla yűrűtűlen ve temelde ABD eksenli ve gűdűmlű bir siyaset iklimi űrűnű olan bu politika, Sođuk Savař Tűrkiyesi'nin iklimini ynetebilmiřtir.

1955-1964 yılları arasında Tűrk dıř politikasının ana gűndem maddesi 1954 yılında Yunanistan'ın Birleřmiř Milletler'e bařvurarak Kıbrıs ada halkına 'self determination' hakkı istemesiyle uluslararası problem statűsűne gelmeye bařlayan Kıbrıs Meselesi³ olmuřtur. Adanın siyasű statűsűnűn yakından ilgilendirdiđi ű devlet; Tűrklere **azınlık** muamelesini kesin tavırla reddeden

² Eray Yılmaz, *Tűrkiye Tarihi (1923-1991)*, Cilt 2, Papatya Yayınları, İstanbul, 2012, s. 86.; sz konusu dnem Tűrk dıř politikası hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz., Abtűlahat Akřın, *Atatűrk'űn Dıř Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK, Ankara, 1991; Mehmet Gnlűbol, *Olaylarla Tűrk Dıř Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996; Oral Sander, *Tűrkiye'nin Dıř Politikası*, İmge Yayınevi, Ankara, 2013; Selim Deringil, *Denge Oyunu II. Dűnya Savařında Tűrkiye'nin Dıř Politikası*, Tűrkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

³ "Kıbrıs Meselesi" ile ilgili bibliografya çalıřmanın 3. Blűműnde verilecektir.

Türkiye, **Enosis** ülküsünü gerçekleştirmek için adada kaosu kışkırtan Yunanistan ve adadaki durumun üçüncü garantörü İngiltere, Kıbrıs adasının geleceği yüzünden gerilimler yaşamış, devletlerin uzlaşma sağlamak amacıyla attıkları adımlar daima neticesiz kalmıştır. Zor, istikrarsız ve inişli-çıkışlı ilişkilerin yaşandığı bu on yılın ardından, 1950'lerde ABD ile müttefik olan Türkiye 1964 yılında adaya müdahale etme kararı aldığında ABD Başkanı L. Johnson'dan 'ültime' niteliğinde bir mektup almış ve dış politika tarihinde yeni bir döneme girmiştir. 1962 yılında yaşanan 'füze krizi' neticesinde Türkiye üzerindeki Jüpiter füzelerini kaldıran ABD, Türkiye'yi, yönetenlerinin aklınca müttefik zannında ilk olarak hayal kırıklığına uğratmış ve nihayet 1964'te, Kıbrıs meselesi karşısında Sovyetler ile yalnız mücadele etmek zorunda kalacağı tehdidinde bulunmuştur.⁴

1964-1974 arasında soğukluğunu sürdüren Türk-Amerikan ilişkileri Türkiye'nin Kıbrıs davasında yalnız kaldığı düşüncesini uyandırsa da Türkiye'nin direncini kıramamış, Türk hükümetleri Kıbrıslı Türklerin arkasında durmaya özen göstermiştir. Bu son periyotta da neticeye ulaşmayan Kıbrıs sorunu ve Yunanistan'ın 'Enosis'i gerçekleştirme emelleri ve gerek NATO gerekse BM'den istediği desteği bulamaması 1974 yılında Bülent Ecevit başbakanlığındaki Türk koalisyon hükümetini harekete geçirmiş ve nihayet Türkiye tarafından, garantörlük hakkına dayalı olarak Birinci ve İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı düzenlenmiştir. Türk hükümetinin bu defa 'Johnson Mektubu'ndaki gibi hareket etmeyeceğiz'⁵ dediği harekât Yunanistan-Türkiye arasındaki gerilimin zirve noktası olmuştur. 1974 yılında düzenlenen 1. Kıbrıs Harekâtı dünya ülkelerinin Türkiye'yi desteklediği bir müdahale olsa da 2. Kıbrıs Harekâtı Yunanistan, Sovyetler ve ABD başta olmak üzere diğer güçlerin tepkisini çekmiştir. Ancak bu gelişme Türkiye'nin ada konusundaki ısrar ve ciddiyetinin anlaşılması ve Yunanistan'ın kışkırtıcı, sert politikasının neticelerini görmesi açısından önemli olmuştur.

---

⁴ Fahir Armaoğlu, *20.yy. Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Alkım Yayınları, İstanbul, 1995, s. 789.

⁵ Hakkı Akalın, *İnfaz yeri: Kıbrıs Tarih: 19 Ağustos 1974*, Ümit Yayıncılık Ankara, 2002, s. 114.

Bu çalışma, ayrıca, dünya siyaset tarihinde oldukça çalkantılı bir aralığı ifade eden 1945-1974 dönemi Türk dış politikasını, diplomatik tanıklık bildirici kaynak olarak dönem büyükelçilerinin hatıratları kabul edilerek Kıbrıs sorunu merkezli dış politika söylemini değerlendirmeyi denemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası şekillenen ve izlerini uzun yıllar 'denge' sözcüğünde korumuş olan Türk dış politikasının değerlendirilmesi, daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak, dış politikaya diplomasi yoluyla form veren Türk büyükelçilerinin hatıratları vasıtasıyla yapılacak ve sorular ilk ağızdan kaynaklarca cevaplandırılacaktır. Çünkü dönemin dış politika izlencesi yalnız dünya düzeni ve Türk hükümetlerince şekillendirilmemiş, diplomatlarca da uygulanmıştır. Dönem boyunca Türkiye ile siyasî ilişki içerisinde bulunan devletlerde bizatihi görev yapmış olan Türk büyükelçileri yalnız Türk dış politikasının değil, görev yaptıkları devletin izlediği uluslararası politikanın da en yakın tanıklarıdır. Bunun için bu yıllar arasında Londra, Atina gibi kilit noktalarda büyükelçilik görevi yürütmüş olan **Kamuran Gürün** ve **Zeki Kuneralp**'in hatıratları esas alınacaktır. Addis Ababa ve Sofya gibi Kıbrıs davasının uzağında kalan bölgelerde hizmet vermiş olan **Nihat Dinç**'in hatıratından da yararlanılacaktır. Nihat Dinç'in detaylı bir Kıbrıs yorumu yapmamasına rağmen çalışmamızda yer almasındaki amaç, bir diplomatın hizmet yerlerinin Türk dış politikasının ana gündem maddesini teşkil eden bir meseleye yakınlığını (yahut uzaklığını) diplomasi tarihi okuruna, tarihçiye, sosyal bilimcilere ve siyaseti gözlemleyen/çözümleyen gazeteci vd. meslek insanlarına aktarmaktır.

Giriş ve hatırat türünün Türk tarihyazımında değeri sorununun tartışıldığı **birinci bölüm** dışında kalan bölümlerde 1945-1974 dönemi Türk dış politikasının incelenmesi sırasında; devletin resmî evrakı dışında, çalışmanın farklılığı açısından kilit açıcı emekli büyükelçi hatıratlarına başvurulacak, çalışma bu yolla ilerletilip genişletilecektir. 1954 sonrası Birleşmiş Milletler nezdinde uluslararası problem olmaya başlayan Kıbrıs sorunu üzerinden

Yunanistan, İngiltere ve Türkiye ilişkilerinin açıklanması sırasında Kamuran Gürün'ün hatıratları **Akıntıya Kürek—Bir Büyükelçinin Anıları** (1994) ve **Bükreş Paris Atina Büyükelçilik Anıları** (1994) ile Zeki Kunalalp'in hatıralarını içeren **Sadece Diplomat** (1981) sorunların çözümlenmesinde ilk kaynaklar olacaktır. Bu kaynaklar aynı zamanda, **ikinci bölümde** 'hariciye geleneği' sözelleşmesi çerçevesinde Nihat Dinç'in **Gönüllü Diplomat** (1998) hatıratıyla beraber ele alınıp söylemsel olarak analiz edilmiştir. Analizde yoğunluk ve vurgu Gürün ile Kunalalp'in hatıratlarına verilmiştir. Kamuran Gürün'ün Atina büyükelçiliği dönemine rastlayan Kıbrıs Barış Harekâtları yine temelde Gürün (1994)'ün kaleme aldığı hatırat vasıtasıyla birebir izlenecek, 1970 yılında OECD daimî delegeliğine getirilen büyükelçinin hatıratından yararlanarak bu örgüt ile Türkiye arasındaki ilişkiler ve dış politika kazanımları/kayıpları hakkında, bu büyükelçinin kritikli görüşleri etrafında açıklamalar yapılacaktır. Emekli büyükelçilerimizden Nihat Dinç'in **Gönüllü Diplomat** (1998) eserinden faydalanarak da, devletlerarası ilişkilerin karakteri bilindikte, büyük güç olarak kabul edilen ülkelerin başkentlerinde görevli diplomatlarımızın yanında, Doğu Bloku'ndan uydu Bulgaristan, üzerinden yarışın sürdüğü, kıta Afrika'daki Etiyopya gibi bölgelerde büyükelçilik görevi yapmış olan bir diplomatın Türk dış politikasının Kıbrıs davası ile ilişkisinin boyutu aktarılacaktır.

Çalışmanın **üçüncü bölümünde**, bir sonraki bölüme zemin oluşturmak üzere Kıbrıs sorununun Türk tarihyazımında başvurulan seçili kaynaklara dayalı olarak kısa anlatısı verilmesi gerekli görülmüştür. Kıbrıs sorununun incelenmesinde ise adı geçen büyükelçi hatıratlarının yanı sıra başbakan yardımcılığı, gazetecilik gibi görevlerde bulunmuş olan ve Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının hazırlanmasında rol alan Nihat Erim'in Kıbrıs üzerine sığağı sığağına yazdığı **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs** (1975); yine bu dönemde başbakanlık yapmış olan Bülent Ecevit'in Kıbrıs meselesi ve dönem dış politikasını konu alan **Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası** (2011); dönemin Kıbrıs Dairesi Başkanı Ecmel Barutçu'nun **Hariciye Koridoru** (1999); Kıbrıs Türk kesiminin Kıbrıs sorununda önemli rol üstlenmiş lideri

Rauf Denktaş'ın **Kıbrıs 50 Yılın Hikâyesi** (2008) gibi ilk ağızdan kaynak niteliğindeki eserler vasıtasıyla siyasî karar vericilerin eylemleri okunmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Yukarıda sayılan ana kaynaklara ek olarak, bilgi toplamada, bahsi geçen dönemde yayın yapmış olan çeşitli gazete arşivlerinden; Türk dış politikası üzerine Kıbrıs odaklı eserler veren araştırmacıların çalışmalarından da faydalanılacaktır.

Tezin son ve **dördüncü bölümünde**, doğrudan bu sayılan çalışmalara dayalı olarak, seçili büyükelçilerin hatıratlarının yayın tarihle önemli olmalıdır. Kıbrıs sorunu, 1974 dönümünden itibaren hâlâ hem Türkiye hem de Yunanistan için önemini korurken, Zeki Kuneralp'in hatıratının henüz Soğuk Savaş sönümde, KKTC'nin kuruluşu ilân edilmeden iki yıl önce ve bir diğer iç ve dış politik dönüm olması özelliğiyle 12 Eylül 1980 askerî darbesi sonrası (1981) yayınladığı belirtilmelidir. Kamuran Gürün'ün hatıratları ise hemen SSCB'nin dağılmasının ardından (1994) yayımlanmıştır. Bu iki büyükelçinin Soğuk Savaş devresi diplomatları olup, eserlerini bu zamana bırakarak yazdıkları da dikkate değer bulunmuştur.

Bu çalışmanın evvelinde bir ölçüde daha ileri kuramsal okumaları, *eleştirel söylem*, *söylem-tarihsel* eleştiri ve ideolojik çözümleme çalışmalarıyla tarihbilimsel olarak yapmak gerekliliği, çalışmanın kurgusunu belirlemiştir. Şekil ve vurgu özelliklerinin aktarımında, bu çalışmada, Türk bilim dilinin söylem kurgusunu anlam-değer çiftinde sözcüklerine yüklenen bağlamsal anlamını öne çıkarmak üzere kullanılan çift tırnak, tek tırnak, koyu ve italik vurgu gibi **para-metin** (*para-textual*) tasarrufları arasındaki farklar da özellikle belirtilmelidir. Cümle içinde koyu vurguya, atıf değerinde olmak kaydıyla seçili sözcük-kavrama terim seviyesinde ne yazarı ne de alıntı-aktarma yapılan metin üzerinde herhangi anlam yüklemeksizin ilk geçtiği yerde dikkat çekmek için başvurulmuştur. Keza, koyu vurgu eğer italik vurguyla beraber yapılmışsa, bu kez tez yazarı tarafından sözcüğe öznel anlam yüklendiği anlaşılmalıdır. Tek tırnak veya sade italik vurgu da yine ilgili siyaset ve diplomasi vd. terimlerine, kullanılan sözcüklere herhangi bir özel anlam

yüklenmediğini göstermektedir. Çift tırnak ise, aksine, aynı veya farklı sözcük-kavramlara, aktarılan metinlerin yazarının geliştirdiği söylem çerçevesinde tez yazarının bağlamsal olarak kendi özel anlamını yüklediğini işaretler. Yabancı dillerden Türkçeye giren neolojizmlerde ise, Türkçe karşılığı daima öne çıkarılmış fakat yer yer parantez içinde kendisinden ödünçlenen dildeki (İngilizce vd.) karşılığı italik olarak verilmiştir, eğer özel vurgu yapılacaksa kaynak dilden olduğu gibi (hatırat yazarının dili daima saklı tutulmuştur) kullanılmıştır.

Metin içinde hatıratlardan yapılan aktarma ve alıntılar, uzun veya kısa, birden fazla satır ise girintili, italik ve daha küçük punto olarak serilmiştir. Yine bu ve diğer kaynaklardan atıf yapıldığında ve cümle içinde kullanıldığında anlam yükleyici olarak tek ve çift tırnak ayrımı gözetilmiştir, hatırat yazarının kendi metin vurgularına herhangi bir müdahale yapılmamıştır.

I. BÖLÜM

MODERN TÜRK SİYASÎ TARİHYAZIMI AÇISINDAN *HATIRAT* TÜRÜ VE *BÜYÜKELÇİ* HATIRATLARI

I.1. Modern Tarihin İnşasında Hatırat Türünün Yeri

Düşünen, akıl yürüten, fikir üreten ve dünyanın kaderine büyük ölçüde etki eden varlık olarak insanın en büyük özelliği yaşadığı olayları kaydederek aktarması, diğerlerini etkileyebilmesidir. Bu etki, insan topluluklarının kimlik kazanımında büyük rol oynar. İnsanların birbirlerini söz ve düşünceleriyle etkileyerek kolektif olarak yaşaması, bir olaya toplu olarak tepki göstermesi, grup halinde toplum yararına hareket etmesi ve sair etkinlikler bir toplumun ortak kültür oluşturmasının temelidir. Bireysel kimlikten toplumsal olarak kazanılan kimliğe evrilen olgu, nihaî olarak en karmaşık olduğu varsayılagelen **devlet** adlı siyasî örgütlenmelerin kuruluşundan bu yana süregelen **büyük** sıfatının tanımına bağlanarak modern anlamda devletler seviyesinde gerçekleşen 'güç mücadelesi'nin birkaç önemli nedeninden biridir. İnsanların birbirlerini etkileyerek kimlik inşa etmesi bu kadar önemli iken, hafızasının ve insan ilişkileri ile bunun biçim-türlenmesi sırasında konuşma-sohbet vd. iletişimsel etkinliğinin yetersiz kalması kaçınılmazdır. İnsanoğlu daima, 'söz'ü yazı ile zapt ve (bir yere) rapt etme, yığıp biriktirme, tasnif etme ve onu gelecek nesilleri için basma ve çoğaltma işini kendine dert ediniş programlarıdır. Bu söz-yazı ilişkisi, insan toplumlarında yazının icat olunmasıyla beraber kurulagelmiştir. Zira yaşayan ve bugün var olan insanların (insan toplumları: milletler, sınıflar, herhangi bir amaçla toplanan-dağılan, dağılmayan örgütlü yapılar; devlet söz konusu olduğunda temsilî siyasî örgütlü kurumsal yapılar) birbirini salt *retorik-söylem (discourse, discursive)* ölçüsünde etkilediği varsayıldığında insan hafızasının zayıflığı ile karşılaşılacaktır. Yazı-yorum olmaksızın, etkileşimin, sözlü iletişim yoluyla oluşturulan göstergeler keyfiyetine mahkûm olduğu açıktır. İşi eyleyenlerin

niteliği ve ereği ölçüsünde, göstergeler dünyasında iletişim kuran bireylerin, nesneden nesneye öznenen özneye yönelen **algıda seçiciliği**, bunun iletişim-haberleşme araçlarıyla, **kamuoyu sihirbazıyla** yönetilebilirliği de bilinegelen bir kabuldür.

İnsanoğlunun en önemli icadı olarak kabul edilen ve yeni bir milâdı işaretleyen yazı, tarih boyunca, insan hafızasının yetersiz kaldığı her yerde aynı, derin ve uzun yapısıyla tarihi ‘gerçek’ sıfatıyla inşa etmek üzere kullanılmıştır. Yazı ile Tarih arasındaki ilişkide kavramlaşarak ‘tarih öncesi’ devirlerde, akıllı hayvan özelliğiyle insan tarafından dünyanın dört bir tarafındaki mağara duvarlarına çizilmiş şekiller, esas olarak, seçili kümedeki, avcı-toplayıcı, atlı-çoban, ekip biçecek olan evriminde insanlar arası iletişimin sağlanması içindir. Ancak tarihî devirlerdeki çizgiler, anlamlı çizimler, her cins resim biçimi, bunların yanı başında ilk ilkel yazı örnekleri, nihayet runik yazılar, antik medeniyetlerin icadı biçimler, kullandıkları aletler, anlamlı kelimeler-cümleler halini almış ve iletişim sağlamanın yanı sıra toplumsal benliğin inşasında da rol sahibi olmuştur. Çünkü yazı yaşanan olayların, hissedilenlerin ve düşünülenlerin transfer edilmesine ve kalıcı kılınmasına olanak sağlar. Böylelikle yazı yoluyla nesilden nesile aktarılma olanağı yaratılan düşünceler, olaylar ve hissiyatlar taze kalır.

Yazının insan toplulukları tarafından benimsenmesinin ardından, elbette, toplumlar söz konusu olduğunda basma-yayma ve toplama-biriktirme-saklama süreci başlar. Toplumlara hafızası diri tutulmuş olur. Toplumsal hafızanın her bir dönemi toplandığında (bir araya getirilerek, zamandizgesel ve mekân, olay-olgu, nedensellik ilişkileri kurulduğunda) tarihi oluşturduğu için de bu toplumsal ve dolayısıyla kültürel, siyasî hafızaya gönderen kaynak değeri ölçeklendirilen kayıtlı belgeler tarihyazımı için vazgeçilemez kaynaklardır.

Klasik, devlet (hanedan tipi) merkezli, vak’anüvisliğe (kronik) dayalı tarih anlayışına, Batı tarihbilimsel incelemeleri çerçevesinde, erken ve geç

Ortaçağ ile Rönesans süreçlerinin çok boyutlu inceleme etkinliğine, ilgili devirlerin aktüel tarihyazım yöntem ve düşünüşlerine bir eleştiri olarak ortaya çıkan *Annales Okulu* da tarihsel geçmişi anlatmaktan ziyade anlamaya yönelir.⁶ Vak'anüvisliğe dayalı tarih anlayışına göre tarihin ana aktörleri tarihsel üne sahip olan kimselerdir. 'Tarihsel ün', şüphesiz 'kahraman' ile 'büyük adam' motifine bağlanır. Elbette, bu iki motif modern anlatı da **tarihsel anlatı** çözümlemesinde yadsınır değildir. Ancak *Annales Okulu* düşünürleri F. Braudel, M. Bloch ve L. Febvre bunu reddeder ve tarihin sessiz ögesi olan sıradan insanların ve tanımlı veya tanımsız 'yığınlar' olarak insan toplumlarının, tanımlanmaya doğru evrilip de 'toplum' ve 'kültür' olarak varlığını da öne çıkararak, tarihin birer aktörü olduğunu savunurlar. Herhangi siyasî yapıyı tutan kurumların incelenmesi sırasında bizzat bu kurumları karakterini içerden, kişi kadrosunun kaleminden bildiren resmî belgeye⁷ dayalı olan tarihin yukarıdan inşası yerine, aşağıdan inşasını temel alır⁸. En açık ifadeyle, tarihi var olan tüm bireyler şekillendirir ve hepsi bir şekilde olaylara şekil vermiş ya da bu formlandırma sürecine tanıklık etmiştir. Fernand Braudel, farklı alanlarda uzmanlaşmış olan sosyal bilimcilerin tarih çerçeveli bir "ortak pazar" kurması olasılığından ve gerekliliğinden de bahsetmektedir.⁹ Beşerî faktörler rol oynadığında tüm olguları bütün gerçekliğiyle açıklayacak olan birden fazla okul ya da disiplinin ortak yorumlarıdır. Bu anlamda tarihin kusursuz şekillenmesi için farklı disiplinlerin

⁶ *Annales Okulu* üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. Sezgin Kızılcılık, *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırma*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.120. Ayrıca bkz. Fernand Braudel, *Uygarıkların Grameri*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 2. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul, 2001; Fernand Braudel, *Tarih Üzerine Yazılar*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1992; Marc Bloch, *Tarihin Savunusu Ya Da Tarihçilik Mesleği*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 1. Baskı, Birey ve Toplum Yayınları, İstanbul, 1985; Ali Boratav (Derleyen), *Tarih ve Tarihçi Annales Okulunun İzinde*, 1. Baskı, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985.

⁷ Resmî belgeden kasıt yalnızca herhangi bir devletin varlık ve kişiliği, dolayısıyla kurum-kuruluşları tarafından, bürokratik uzmanlaşmaya bağlı olarak tutulan her cins evrak değildir. Resmî belge aynı zamanda ilgili devletin sınırları içinde örgütlü olan tüm yapıların kendi belgelerini de kapsar. Mesela a siyasî partinin tarihinin yazımında kullanılacak parti kurucularından başlayarak, örgütün yapısal-kurumsal işleyişine, ideolojisine, diğer toplumsal-siyasî grup ve partilerle ilişkilerine dönük kaleme alınan metinleri kapsayabilir, parti görüşünü doğrudan bildiren yazılı vs. kayıtlardır.

⁸ Kızılcılık, s. 122.

⁹ Fernand Braudel, *Tarih Üzerine Yazılar*, Çev. M.A. Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, s. 51-52.

müdahalesine ve farklı disiplinlere müdahaleye gereksinim olduğu doğrudur. Tarih ancak disiplinler arası entelektüel alışveriş olduğunda gelişebilecek, içinde olup eyleyerek, yaşanan zamandan, akış durumunda da doğacaktır.¹⁰ Tarihî hafızayı zinde tutmak için vazgeçilemez olan ve *Annales Okulu*'nun savunduğu tüm aktörlerin tarihin (yeniden) yapılandırılmasına (rekonstrüksiyon) katılması düşüncesi çerçevesinde ele alınan, 'kaynak' muamelesine tâbi tutulacak, seçilip ayıklanacak belgeler, yazılı-basılı ve yazılı olmayan, yazılı ve fakat basılı olmayan(el yazma) biçiminde başlangıçta sınıflanmış, bu noktada bir dönemi çözen yazılı kayıtlar sınıfından (basılı veya elyazma) kitaplar, anıtlar ve sair kaynaklar içinde hatırat da önemli bir yer tutmuştur.

Hatırat sözcüğü, Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğü'ünde "anılar, andaç" olarak tanımlanır.¹¹ Ancak tarihçi ve siyasetbilimcilerin çoğu, hatırat kayıt türüne daha derin manalar yüklemektedir. Tanınmış ve belli bir döneme tanıklık etmiş olan siyasetçiler, gazeteciler, sanatçılar hatıratları aracılığıyla yaşadıkları dönemin önemli olaylarına ışık tutarlar. Resmî makamlardan çıkan her anlaşmanın, her deklarasyonun, açıklamanın ve bilginin o makamın ağırlığına uygun bir **resmî kıyafeti** vardır. Resmî bilgi, bu nedenle doğallığına, bizzat bir devletin bürokratik cihazının canlı varlığı olarak siyasî memurlarınca 'ideolojik' olarak müdahale edilmiş, devletlerin, yarar-çıkâr ilişkî tanımlarının değişkenliğinde sesi olan bilgilerdir. Hatırat, resmî kıyafetlerle örtülmüş bu bilgilerin ardındaki çıplaklığı tarihçiye sunma ihtimali yüksek, çok oyunculu yapı ve işleyiş çözümlenmesi için vazgeçilmez ve fakat denetlenerek yararlanılması gereken bir kaynak türüdür, onun farkı da ham olmasında yatmaz, elbette öznel, noktalı bir bakışı ve duruşu vardır. Hatırat, burada devletin temsilî kurumları üzerinden, bu kurumlara mesafelenerek, devletin sesine karşı, ona muhalif veya taraf, tarafgir olarak konumlanan toplum bireyi 'vatandaş'ın, onun meslekî olarak niteliğiyle (okur-yazarlık, meslek, cinsiyet,

¹⁰ Braudel, a.g.e., s. 43.

¹¹ Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5689378abf2740.85597493, (e.t: 2.1.20169)

yaş, sosyo-kültürel ve ekonomik tabaka bilgisi, siyasî tutunum ve görüşleri) de ilişkili açık sesidir. Tarihin şekillenmesinde her iki kaynağın da derinlemesine incelenmesi bir gerekliliktir. İki bilgi de birbirinin hem ardılı, hem de tamamlayıcısıdır. Ancak daha derin, hatta resmî evrak yazarı konumundan sıyrıldıktan sonraki, ‘yaşantı’sında önceki deneyimi üzerine, “söylemedikleri”yle sahip olduğu bilgi hatırat yazarının özel durumunu belirler. Dolayısıyla bir bilgiyi kanıtlamak ve denetlemek için, resmî devlet evrakı dışında en uygun yol, zaman-mekânda incelenen sorunlar-konular çerçevesinde, varsa, birden fazla hatıratın da kaynak gösterilmesidir. Bu seviyede, bir hatıratın rakibi ancak bir başka hatırat olabilir.¹²

Hatırat, öznel olduğu için ikincil kaynaklar sırasında (günlüklerle beraber, basın-yayın malzemesi, gazeteler vd. yazılı-görsel, sesli-sessiz hareketli kayıt metinler; belgesel vd.) farklı olarak ilk başvurulacak kaynaktır. Olaylara doğrudan ya da dolaylı olarak etki eden, olaydan etkilenen ve bir şekilde müdahil olmuş kişilerin referansıya tarih literatürüne sunulan hatıratta esas olan, olayların kişinin kendi perspektifinden, canlı olarak yaşadığı zaman-mekândan soğuduktan sonra yorumlamasıdır. Bu keyfiyet ile hatırat, ‘günlük/günce’ anlatı formundan ayrışır. Öznel olduğu için yanıltıcı olabilir, ancak üsluptaki bu tutumun kendisi de tarihyazımında önemli bir boyutlandırıcıdır. Sorun, hatırat yazarının tüm ‘önceki’ ve ‘eski’ makam, mevki, rütbe, görev, sorumluluklarından uzaklaşıp ayrıldıktan sonra (‘köşesine çekilip’), kendi yaşam ‘hikâyesi’ne, mesleğinden yükselerek etkileştiği muhitler üzerinden, ancak bir dönemine veya keyfince (çocukluğundan alarak) ‘iç bakışı’dır. Bu noktada hatıratlar, yazarın formasyonuna bağlı olarak siyasî, ideolojik ve ahlaken, kendi iç tarihine kesit bilinçle yaklaşarak bir devrin “muhasabesi” özelliğini de taşıyabilir. Hatıratın değerli olması hem bu öznelikten, hem de bu özneliğin sağladığı “tek, tekil olma” durumundan kaynaklanmaktadır. Hatıratteki bilgiler yazar perspektifinden kaleme alındığı için başka bir yerde bulunamayacak olan

¹²Behiç Erkin, *Hatırat*, Haz. Ali Birinci, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010. Kitabın takdim kısmında TTK tarafından hazırlanmış metin, ss. XIX-XX.

bilgilerdir. Hatırat, yazarının gelecek kuşaklara geçmişe yönelik “hesap verme” kaygısını da barındırır. Olay örgüsü içinde okuyucunun zihninde uyanan “neden?” ve “nasıl?” sorularına birinci ağızdan verilen sarih cevaplar sunar. Hatırat yazarı açık ve anlaşılır olmak zorunluluğunu hisseder. Zira yaşadığı dönemi gelecek kuşaklara aktarma görevi anlaşılır olma yükümlülüğünü de beraberinde getirir.¹³ Hatırat yazarken, bilinmeyen bir geleceğe hesap verme ve öğrenilebilir bir geçmişe ışık tutma arzusunun (yani yazarın, dünya görüşü bağlamında didaktik tavrı) yanında, kendisini olayların merkezinde veya kenarında olup gözlemci konumunda bulunsa bile, tanıklık ettiği (rol, görev alarak-almayarak) bu olayların kendisinde duyurduğu his, unutulma korkusu da belirleyici bir etkidir. Bu sebeple kişinin siyasî pozisyonu, kamu hizmeti, özel durumu ve sair etkenler vasıtasıyla dâhil olduğu olayları anlatırken kendini vurgulaması beklenebilir. Bu da, hatırat incelemesi yaparken, mukayese edilen diğer kaynaklar ve hatırat arasında detaylı bir analiz gerektirecektir. Örnek verilebilir:

Avrupalı ilk Türkologlardan biri olarak bilinen Bavyeralı Johannes Schiltberger (1381-1440) esaret yıllarını anlatan bir eser bırakmıştır.¹⁴ 16 yaşında Macar Kralı Sigismund emrinde Niğbolu Savaşı'na katılıp yeniçeriler tarafından esir alınmasıyla esaret yılları başlayan Schiltberger, hatıralarını aktardığı *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)* adlı kitabında; ayağındaki yaralar dolayısıyla dost hükümdarlara Niğbolu zaferinin nişanı ve şeref armağanı olarak gönderilen esirler arasında yer alamadığı için Ankara Savaşı'nda Timur tarafından tutsak edilene kadar Yıldırım Bayezid'in emrinde kaldığı yılları, Ankara Savaşı'nı, Beyazid'in yenilgisiyle başlayan Timur'a tutsaklık dönemini, gezdiği ülke ve şehirlerin efsanelerini anlatmıştır.¹⁵ Schiltberger'in coşkulu hatıratını tezinde inceleyen Fadime Okay yazarın,

¹³ Ali Altıkulaç, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Hatıratların Kullanımının Öğrenme Sürecine Etkisi”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2014, s. 51.

¹⁴ Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, Çev. Turgut Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 11.

¹⁵ Schiltberger, s. 12.

tarihçilerin verileriyle bağdaşmayan bazı abartılı söylemleri olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada yazardan dolayı (bilgi edinme probleminden ve elbette gözlemlenmesini belirleyen öznel faktörler, yargı, önyargı, yanlış bilgiler, tarih okumaları, ilgili toplum-kültür hakkında eksik bilgilenmeden, kendini savunma güdüsü vd. şeylerden ötürü) tutarsızlıkların belirlenmesine rağmen, bazı bilgilerin tarihçiler tarafından kaynak alındığı saptanmıştır.¹⁶ Hatıratın tarihyazımında kullanılan diğer kaynaklarla bağdaşmaması hatırat yazarıyla ilgili çeşitli ipuçları verir. Bu sebeple, kişinin mübalağa yaptığı veya olayları saptırdığı varsayımının dışında, olaylara hangi ölçüde müdahil olduğu veya müdahil olduğu olayları yorumlama yeteneği de göz önünde bulundurulması gereken unsurlar arasındadır. Hatırat daha sonra kaleme alındığından dolayı, yani yazar, eğer, ilgili dönemle ve içinde yer aldığı olaylarla ilgili an-tarih kayıt tutmadıysa (notlar, günlük defterler, kupürler, kişi olarak kendi mektupları ve yazışmaları) yanlışlıklar olabileceği ihtimali de bir diğer unsurdur. Burada, hatırat yazarının, olay-olgu analizinde, kendi penceresinden mühim-ehem ilişkisi kurduğu için eksiltme, seçme-ayıklama yapması doğaldır, 'sonra yazma' faslında, yukarıda belirtilen hatıratına kaynak değerini veren kendi öznel referans kayıtları da dikkate alarak ne zaman yazdığı, soğuk-sıcak kayıt sorunu da önemlidir. Sorun, ilgili kişinin olayları hafızasında yazıya aktarma sürecinde ne ölçüde canlı tutabildiğinin denetlenmesidir.

Hatırat yazarı kaybolup gitmesini istemeyeceği ('unutma' fiilinden doğan çekimler: yaşadığınca bilinçli olarak unutturmama, saklı tutma istenci) bir gerçekliğin gelecek nesiller tarafından okunması ve üzerinde düşünülmesi (tarihin anlam makinesi özelliğinde 'ders çıkarma' motifine yüklediği anlam) arzusunda da olabilir. Tarih kitaplarında yer almayan, siyaset; bu noktada insan toplumlarının yönetimi sorununda 'perde arkası'nda yaşanan olayları kaleme almak işi, görevin birlikte yürütüldüğü kimi kişilerin övülmesi, kimilerinin de yergiden başlayarak kötülemeye doğru aşamalı olarak kişilere,

---

¹⁶ Fadime Okay, "Schiltberger'in Hatıratı (Çevirisi ve Kritiği)", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2009, s. 119.

kişilikleri çerçevesinde değer biçmelerin hatırat yazarı tarafından yapıldığı görülür. Tarihin seyrine etki eden bu kimselerin okuyucu nezdinde hakkını bulması hatırat yazarı için önemli olabilir. Tarihçi tarafından olumlu ya da olumsuz bir önyargıyla ele alınan hatırat, bu noktada, kendi yazarının ve yazarın çalışma arkadaşlarının bir savunması niteliği taşır.

Hatırat, mesai arkadaşları ve çalışma koşullarıyla ilgili oldukça detaylı bir kaynak olabileceği gibi yazarının tercihinin göre bu detayların saklandığı, örtüldüğü yüzeysel bir belge de olabilir. 1977-1997 yıllarında diplomatlık yapmış olan Hüner Tuncer hatıratını sunarken, hatıratı siyasi etkinliklerden bahsedilmediğini söylemekte ve eserini *sefaretnâme* türüne benzetmektedir.¹⁷

Sefaretnâmeler Osmanlı elçilerinin gittikleri ülkenin protokol usulleri, adetleri, kültürleri, dili ve kültürü hakkında bilgiler veren belgelerdir. Sefaretnâmelerin siyasi etkinlikleri içermemesi Osmanlı'da bu belgelerin devlet sırrı olarak kabul edilmesinden ileri gelmektedir. Bu belgelerin, resmî evraka değinmemesinden dolayı Osmanlı siyasi tarihyazımına büyük katkı sağlamadığı savunulsa bile Batı dünyasını tanımakta geç kalmış Osmanlı Devleti ve toplumuna kültürel anlamda bir katkı sağladığı yadsınamaz bir gerçektir. Osmanlı diplomasi geleneğinin, sefirlerin kazanmış oldukları "diplomati" alt benliğinin günümüze aktarımı için nitelikli ve yoruma açık kaynaklar olarak sınıflandırılabilir sefaretnâmeler, her zaman sefirin kendisi tarafından kaleme alınmamıştır.¹⁸ Maiyetinde çalışan başka kimseler tarafından kaleme alınan sefaretnâmeler, dolayısıyla, Osmanlı diplomasi yapımının "yabancı ülke"deki bir numaralı aktörü olan "sefir-i kebir" (büyükelçi) gözlemlendiği dünyanın doğrudan bir yansıması olmayabilir. Hatırat geleneğinin Osmanlı örneklerini ancak kısmen temsil eden sefaretnâmeler, Osmanlı'da daimi elçiliklerin geç açılması sebebiyle, kısa

¹⁷ Hüner Tuncer, *Bir Kadın Diplomatın Anıları (Meksika'dan Milano'ya, Norveç'ten Güney Afrika'ya...)*, Logos Yayınları, İstanbul, 2007, s. 9.

¹⁸ Hidayet Tuncer, "Sefaretnâmeler", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi, İstanbul 1939.

raporlar şeklinde yazılmış; bazıları istisna olmak üzere (mesela Ebubekir Ratib Efendi)¹⁹ gidilen ülkenin sosyo-politik ve ekonomik özellikleriyle ilgili kısa dönem bilgileri vermiştir. Bu belgeler, devlet sırrı kabul edilen siyasî olay ve olguların kaleme alınması bakımından zayıf olduğu gibi sayıları da modern tarihyazımının önemli bir ögesi olan hatıratlara oranla daha azdır. Bu yönüyle Osmanlı'da tarihyazımı unsuru olarak sefaretlar, Avrupa diplomatlarının kaleme aldığı kaynaklardan farklı bir tür olarak nitelenirse, bu yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.²⁰

Bir hatıratın yazılış amacı sonraki nesiller içinde o mesleği seçecek olan kişiler için yol gösterici olması olabilir. Anılarını ilk olarak kaleme alan **Türk kadın diplomat** kimliğiyle Hüner Tuncer, hatıratını yazma amaçlarını kadın ve diplomat olarak meslekte karşılaştığı sorunları aktarmak ve bu sorunlar ışığında mesleği seçecek 'kadın kimlikli' namzet memurlara, Türk dışişlerinde, meslekî yetkinlik, deneyim, disiplin vd. kıstaslar yanında, yasalardan ve yetkilerden ziyade, toplumunda kadının statüsündeki değişmeye bağlı olarak cinsiyetler arası ilişkilere dokunmak suretiyle yol göstermek olduğunu belirtmiştir.²¹

Bu çalışmaya konu olan Kamuran Gürün'ün, hem bir dış politika yazarı hem de dış politika tarihçisi ve aktörü olarak hatırat türüne bakışını dile getirdiği

¹⁹ Ebubekir Ratip Efendi'nin sefaretnamesini detaylı analiz için bkz.; Ebubekir Raatip Efendi, *Nemçe Sefaretnamesi*, Yay. Haz. Abdullah Uçman, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999; Fatih Yeşil, "III. Selim Döneminde Bir Osmanlı Bürokrati: Ebubekir Ratib Efendi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002; Fatih Yeşil, *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Katibi – Ebubekir Ratip Efendi (1750-1799)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.

²⁰ Sefaretnâmeler üzerine çeşitli örnekler için bkz. Ercüment Kuran, *Avrupa'da İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1968; Hadiye Tuncer&Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1997; Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasisi*, Dış Politika Enstitüsü Yayını, Ankara 1991; Türkan Polatçı, "Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris Sefaretnamesi'nin Önemi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 2011, s. 249-263; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Yay. Haz. Bekir Sıtkı Baysal, 2. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1987; Esin Şahin, "Edebi Bir Tür Olarak Sefaretnameler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 33, 2007: 61-68; Alaaddin Yalçınkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnâmelerin Kaynak Değeri", *OTAM*, Sayı 7, 1997: 185-197, Ankara.

²¹ Hüner Tuncer, *Bir Kadın Diplomatın...*, s. 9.

yazısında, sebeplerini sıralayarak Türkiye’de devlet ve siyaset adamlarının hatıratlarını yazmak konusunda çekinceli davrandıklarını, bunun bir kaçış argümanı olduğunu, üzmemek, sıkıntı vermemek adına yapıldığını, anlamlı bir gerekçe olmadığını, zira başka devletlerin evrakından veya devlet adamlarının hatıratlarından olay-olguları öğrenmenin mümkün olduğunu belirtir. Bu durumu doğru bulmaz, milletlerinin kendi devlet adamlarının faaliyetini kendi kalemlerinden bilmeye hakkı olduğunu savunur. Örneklerini sıralar. Dikkati çeken bir örneği W. Churchill’den verir. Hatıratında yer alan II. Dünya Savaşı’ndaki siyaset yönetiminde, Türkiye’nin savaşa girmesi bahsiyle ilgili Rus-İngiliz görüşmeleri noktasında, (İngiliz Dışişleri Bakanı) Eden-Stalin görüşmesindeki konuşmaların kamuoyuna ve devlet evrakına malum olan içeriğinden ayrılan kaydının, resmî evraktan (30 yıl İngiliz devlet arşivi erişim sınırı) önce erişilen bilgisinin önemine Türkiye açısından vurgu yapar:

*...(II.Dünya Savaşı başında Türkiye’nin tarafsızlığını isteyen ve İngiliz-Fransız-Türk Üçlü Anlaşma sebebiyle Türkiye’yi tehdide kadar giden) Rusya kendisi savaşa dahil olunca Türkiye’nin de Müttefikler yanında savaşa girmesini ister olmuştu. Bu vesikaları bulunan ve tarihin açıkça tespit ettiği bir olaydır. Ancak, **eğer Churchill’in hatıratı olmasa**, 16 Aralık 1941 günü Stalin ile Eden arasındaki görüşmede, Stalin’in, savaşa hemen girmesi halinde, “Türkiye Ege’de, Yunanistan için önemli adalarda onun lehine muhtemel ayarlamalardan sonra 12 Adaları almalıdır. Türkiye, Bulgaristan’dan ve mümkünse Kuzey Suriye’den bazı kısımları da almalıdır” demiş olduğunu, en azından **resmî arşivlerin açıklanma süresi 30 yıl geçmeden** ve hatta bu arşivleri gidip araştırmayı merak eden çıkmazsa bugün bile öğrenmemiş olacaktık.²²*

Gürün’ün, aynı bir olayın ve sürecin içinde yer ve rol alan farklı (devlet, toplumu temsil) kişiliklerin her birinin eğer hatıratı varsa, hepsine başvurulması vurgusuna verdiği örneği ise şudur:

*Aynı olayı değişik kişiler değişik şekilde nakledebilirler. Meselâ, Sovyet Rusya ile **16 Mart 1921 tarihli Moskova Andlaşması’nın müzakerelerine katılan Türk heyetinin üç üyesi**, Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Rıza Nur bey ve Yusuf Kemal bey (Tengirşenk), yaşadıkları **olayları farklı şekillerde yazmışlardır**. Bu sebeple **üç üyeden sadece birinin hatıratını okumak olayı tam objektif şekilde tespit için yeterli olamaz. Üç hatırat arasındaki uyumsuzlukları telif ve gerçeği tespit artık tarihinin görevidir.**²³*

²² Kamuran Gürün, “Tarih ve Hatırat”, *Bellekten*, Cilt LX, Sayı 227, 1996, s. 229.

²³ Gürün, “Tarih ve Hatırat”, s. 227-231.

Hatırat okumak heyecan vericidir. Bu da tarih öğrenmelerinde bilgilerin akılda kalıcı olmasını sağlar. Tarih okumalarının yorumlanmasında geçmişi kendi koşullarına göre değerlendirmek, karar vericilerin ve tarihe ilham kaynağı olan kişilerin içinde bulunduğu sosyal, siyasal, ekonomik ve psikolojik koşulların doğru anlaşılması gerektiği açıktır. Ali Altıkulaç 'tarihsel empati' olarak adlandırılan bu süreçte hatıratın büyük rol üstlendiğini belirtmektedir.²⁴ Çünkü olayların kronolojik sırası ve bilgisi unutulabilir, ancak okuyucuya ilk ağızdan aktarılan düşünce, duygu, coşku ve heyecan kalıcı olacaktır.²⁵

Hatırat türü, bir tarih kitabından üslup, tarz ve biçim bakımından farklıdır. Tarihsel bilginin yanında olayların betimlenmesi ve konuşmalara sıkça yer verilir. Biçimsel açıdan, birinci tekil şahıs çekimli ('ben' formu) kurguda, olayları anlatıcı olarak hatırat yazarı, yer yer, olayların geçtiği zaman-mekâna, diğer aktörleri de konuşturarak 'canlandırma' yapabildiği için roman anlatısıyla benzerlik kurulmak istense bile, hatırat, olmamış, gerçekleşmemiş olayların kurgusu değildir. Gerçekleşmiş olayların yazar tarafından kayda geçirildiği anda, zamana yayarak kurgucu tasarlamasıdır. Bir zihnin *muhayyelürünü*, kurgusu (*fiction*) değil, yazarın içinde olduğu ve olmadığı çok oyunculu zaman-mekânda, sahnelerde yaşanmış gerçek insanların gerçek deneyimlerin okuyucuya sunusudur.

Hatırat genellikle de karıştırılmamalıdır. Günlük, yazarı tarafından günlük olayların günü gününe kaleme alınması dolayısıyla daha detaylı ve kesin yargılar içerir. Ancak hatırat olayın yaşandığı zamandan bir süre sonra kâğıda aktarıldığı için (buna yazar karar verir) daha yüzeysel ve soğuk-sıcak tonda kaleme alınmış olabilir. Günlük yazarı, kendisine özgü bir üslup geliştirebilir, keyfidir, hatırat ise düzenlidir.²⁶ Hatırat ve günlük arasındaki bir diğer fark ise kullanılan dilin özellikleridir. Günlükte, yaşanan dönemin dili daha ağır basarken, hatıratta hatıratın yazıldığı dönemin dil özellikleri öne

---

²⁴ Altıkulaç, s. 58.

²⁵ Altıkulaç, s. 55.

²⁶ Altıkulaç, s. 46.

çıkar. Zamanla değişime uğrayarak terk edilmiş eski kelimeler yeni kelimelerle yer değiştirir.²⁷ Millî Mücadele yıllarında Topçu Kaymakamı olarak görev yapan Eyüp Durukan'ın aynı olayları günlüklerinde ve hatıratında işleyişi arasındaki farklılıklar incelendiğinde dil konusunda yapılan açıklama sarıh bir sonuca ulaşacaktır. Bu bağlamda, hatırat ve günlükler arasındaki farklılıklar genel olarak kapsam, üslup ve dil unsurları etrafında şekillenmiştir.²⁸

Hatırat otobiyografi de değildir. Otobiyografi politik, bürokratik, sanatsal anlamda önemli yer edinmiş kişilerin hayatının tüm evrelerini ele alan kapsamlı bir anlatıdır. Hatırat ise yazarın hayatının yalnızca belli bir dönemini anlatan; kamu hizmeti, savaş, özel görev ve sair deneyimlerin resmedildiği anlatılardır. Hatıratın odak noktası kişinin yaşamının yalnızca belli bir evresidir.²⁹

Braudel'in tarihin inşasında birden fazla disipline görev düştüğü savununun da en iyi uygulayıcı kaynak türü hatıratır. Hatırat disiplinler arası çalışmalara uygundur. Çünkü bu tür belli bir meslek grubunun tekelinde değildir. Bir diplomat gibi, bir öğretmen veya bir sanatçı, hatta bir terörist de hatırat yazabilir. Toplumda herhangi bir gruba, bir mesleğe mensup sıradan bir kişinin de hatırat yazabileceği ve paylaştığı deneyim ve edinimler son noktada tarihin konusu içine gireceği için hatırat incelemelerinde birden fazla sosyal bilimden yararlanmak bir gerekliliktir.

Yazılan her hatıratın işlevseli düşünüldüğünde bir bilgiyi, kendisini, kişi, düşünce-duygu, eylemlilik ve bunları ören *idea* etrafında, süzülen deneyim olarak, zamana karşı kendisini ve aidiyetlerine tutunumu ölçüsünde doğduğu ve yetiştiği kültür ortamında koruma altına alma görevi üstlendiği açıktır.

²⁷ Uğur Cenk Deniz İmamoğlu, "Bir Asker ve Bir Hatırat: Eyüp Durukan ve Milli Mücadele", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s. 189.

²⁸ İmamoğlu, s. 187.

²⁹ Altıkulaç, s. 43-44.

Ancak bir döneme ait hatıratın çoğalmasa 40-50 yıldan fazla zaman alabilir. Türkiye’de hatırat yazma kültürünün erken Cumhuriyet dönemlerinde oturmamış olduğu göz önünde bulundurulduğunda II. Meşrutiyet ve erken Cumhuriyet döneminin hâlâ tam olarak aydınlanmamış olduğu iddiasında bulunulabilir. Bu eksikliğin tarihi bilgiye olan ihtiyaçla birlikte son yıllarda giderilmeye başlaması Türk siyasî tarihi çalışmaları açısından sevindirici bir gelişmedir. Bununla birlikte hatıratın basımında eserin değerini düşüren bazı müdahaleler yapılmaktadır. Kullanılan dilin sadeleştirilmesi kabul edilemez bir müdahaledir. Sadeleştirme ile hem dildeki zenginlik kaybolmakta, hem de hatırat yazarının üslubu törpülenmektedir. Bu sebeple imlâ hatalarının düzeltilmesinden başka maddî müdahale yapılmaması gerekir. Hatırat basılırken, yazarı hakkında da bilgi vermek gerekir. Böylece okuyucu, elindeki eserin sahibi ve tarihteki rolü hakkında fikir sahibi olarak okumaya başlayacaktır. Hatırat basımında, ayrıca verilen bilginin kaynağının belirtilmesi ve hatıratın sonunda güvenilir bir kaynak dizininin bulunmasına dikkat edilmesi gerekir.³⁰

I.2. Modern Türk Siyasî Tarihyazımında Büyükelçi Hatıratları

I.2.1. Kamuran Gürün: *Akıntıya Kürek – Bir Büyükelçinin Anıları*

Çalışmamıza hatıratlarıyla kaynak kişisi olarak emekli büyükelçilerden Kamuran Gürün 1924 yılında İstanbul’da doğmuş; Galatasaray Lisesi ve Ankara Siyasal Bilgiler Okulu’nu bitirdikten sonra 1948 yılında Dışişleri Bakanlığı’na girmiştir. “Çıraklık ve kalfalık dönemi” olarak nitelediği ilk 18 yıldan sonra Bakanlıkta önemli hizmetler veren Gürün, Dışişleri Genel Sekreter Ekonomik İşler Yardımcılığı ve Bakanlıklararası Ekonomik Kurul Genel Sekreterliği (1962), Bükreş Büyükelçiliği (1967), OECD Daimî Delegeliği (1970), Atina Büyükelçiliği (1972), Bakanlık Yüksek Müşavirliği (1976), CENTO Genel Sekreterliği (1978), Dışişleri Genel Sekreterliği (1980) görevlerinde bulunmuştur. Türk Tarih Kurumu üyesi olan Gürün, diplomasi

³⁰ Erkin, s. XX-XXI.

tarihi okuyucusuna kitaplar kaleme almış; Türk diplomasi ve siyasi tarih literatürüne katkı sunmuştur. Gürün ayrıca *Hürriyet* gazetesinde dış politika analizleriyle köşe yazarlığı da yapmıştır.

Kamuran Gürün'ün 35 yıllık dışişleri macerasını aktardığı hatıratlarının arasında, meslekteki ilk 18 yılını anlattığı ***Akıntıya Kürek – Bir Büyükelçinin Anıları***'nın biçimsel özellikleri şöyle sıralanabilir:

Hatırat iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Kamuran Gürün'ün “Çıraklık Yılları” olarak nitelediği 1948-1956 yılları arasında, dışişleri bakanlığında göreve başlaması ve Bonn'daki ilk yurt dışı görevini detaylandırır. İkinci bölüm ise, “Kalfalık Yılları” olarak adlandırılır ve 1967 yılına kadar olan dönemi kapsar. Bonn sonrası ikinci merkez yılları, Londra görevi, İdarî İşler Genel Müdürlüğü, Bakanlıklar Arası Dış İktisadî Münasebetler Komitesi Daimî Sekreterliği ve Dışişleri Genel Sekreteri Ekonomik İşler Yardımcılığı yıllarını anlatır.

Diplomat Gürün'ün ilk hatıratı olan bu kitabın önsözünde kendi kaleme aldığı notlardan bir kısmını, ‘hatırat geleneği’ sorununa değindiği pasajlarla belirtmek yerindedir:

Hatırat yazmak Türkiye’de hala yerleşmemiş, alışılmamış, hatta yadırganan bir adet... Hatırat, ilk bakışta, yazarın kendisini methetmesi ya da hakkındaki çeşitli eleştirileri cevaplayarak aklamaları şeklinde yorumlanıyor.

Büyük devlet adamları söz konusu olduğunda, belki bu iki hususun da hatırat içinde belirli bir yeri olduğu kabul edilebilir. Ama asıl maksat tarihte bir bilgi bırakmaktır. Bir ülkenin yönetiminde, milletler arası olaylarda, birinci derecede rol oynamış kişilerin, değişik konulara bakış açısı ve bunların yönlendirilmesindeki davranışları çok kere arşiv vesikalarına geçmemektedir. Bunun sonucu olarak da belirli bir olayda ön planda bulunan kişilerin aldıkları kararların sebeplerini anlayabilmek mümkün olmamaktadır.

Tarihle uğraşan bir kişi olarak, özellikle Türkiye'nin 1923'ten bu yana yaşadığı olayları tesbite çalışırken bu sıkıntıyı defalarca hissettim.

1923-1950 yılları arasında, Türkiye'nin iç ve dış politikasında hakim durumda bulunanlar; söz sahibi olanlar hiç de fazla kalabalık değildir. Ama bunların arasında hatıratını yazmış olanlar ne kadar az.

Kendileriyle birlikte, ancak kendilerinin bildikleri hakikatleri de alıp götürdüler. Hâlbuki o bilgilerin, bu milletin malı olması, nesilden nesile

aktarılması, araştırcıların başvuracakları kaynakları oluşturmaları gerekirdi. Artık bu kaynaklardan ebediyen mahrumuz.

Hatırat işte bu bakımdan, adeta bir tür görev sayılacak niteliktedir. Bunun içindir ki Batıda bütün devlet adamları, görevden ayrılır ayrılmaz, ilk iş masa başına oturup hatıralarını kaleme alırlar.

Milletlerin hayatlarında ön planda rol oynamış devlet adamları için geçerli bu hususların kuşkusuz bana uyan tarafı yoktur. Ben nihayet memuriyetin en st kademesine kadar gelmiş bir kişiyim, ama hiçbir zaman Türk devletinin herhangi bir konudaki kararının alınmasında doğrudan bir rolüm veya sorumluluğum olmadı.

Bununla beraber vazife icabı bu tür kararların alınışında zaman zaman hazır bulunuşum, ayrıca yurt dışında görevli olduğum srelerde yaşadığım çeşitli olaylar, arşiv vesikalarına geçmemiş bazı gerçekleri ortaya koyabilmek imkanını bana vermektedir.

Zaten bu sebeptendir ki son senelerde pek çok basın temsilcisi, geçmiş yıllara ait anılarımı, izlenimlerimi sorar olmuşlardı. Ama onlar çok kere benim söylediklerimin içinden kendi hoşlarına gidenleri kullanmışlar, bence çok daha önemli olan kısımları bir kenara bırakmışlardır.

Bu durum, bölük pörçük başkaları tarafından nakledilmeleri yerine, yaşadığım olayları kaleme almanın daha isabetli olacağı inancını bende uyandırdı. Pek çok dostumun da beni bu yönde teşvik etmeleri, başkalarına atfettiğim kusuru işlemekten kaınmamı söylemeleri, masa başına geçmeye beni zorladı.

Dikkat edilmişse hatıralar hep çocukluk döneminden başlar. Ama benim ocukluğum, öğrencilik yıllarım artık beni bile alakadar etmez oldu. Bunları okuyucuya nakletmenin, kitabın hacmini arttırmaktan başka hiçbir manası olmayacak....³¹

Kamuran Gürün, görüldüğü üzere, hatıratını okuyucuya takdim ederken Türk siyasi tarihinde hatırat yazma kültürünün yerleşmemiş olduğundan bahsetmiştir. Buna göre, hatıratın yayımlandığı tarihte, hatıratların sayıca fazla olmadığını ve Türk diplomasi tarihçiliğinde sıklıkla başvurulan kaynaklar arasına henüz girmedeğini söylemek mümkündür. Öyleyse Kamuran Gürün'n meslek hayatının ilk 18 yılını anlattığı bu hatıratın ilk örnekler arasında tasnif edilmesi gerektiği de bir gerçektir. Bu yönüyle, Kamuran Gürün hem 1948-1967 yılları arasında Türk dış politikasını, Türk diplomasisinin karar vericilerini ve Türk dışışleri geleneğini, kendi tanıklığında aktarmış; hem de Soğuk Savaş ve Kıbrıs alışmalarında Türk dış politikasını inceleyen tarihçiler için hatıratın yazıldığı dönemden sonra önemli bir ilk kaynak oluşturmuştur. Emekli Büyükelçi bir hatıratın kaleme alınma

³¹ Kamuran Gürün, *Akıntıya Kürek - Bir Büyükelçinin Anıları*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994, s. 9-11.

sebeplerinden bahsederken yazarın kendisini aklama ya da “methetme niyeti”ni tarihin anlaşılması için bir fırsat oluşturma arzusunun gerisinde tutmuştur. Tarih kitaplarında kullanılan bilgilerin olayların en yalın haliyle kayda geçmiş belgelerden alındığını, bundan kaynaklanarak olayların ardında kalan, aslında belki “gerçek” sebep ve diğer olayların anlaşılmasının mümkün olmadığını vurgulamıştır. 1923-1950 yılları arasında, kendi yaptığı tarih çalışmalarda devlet adamlarının hatırat yazmamış olmasının eksikliğini belirtmesiyle; tarih çalışmalarında hatırat türünün, yokluğu hissedilir bir noktada durduğunu anlatmaya çalışmıştır. Ali Altıkulaç’ın araştırmasında bahsedilen hatırat yazımının çok partili döneme geçişten sonra artması bilgisiyle, Gürün’ün sunduğu 1923-1950 arasında hatırat yazarların bulunmadığı bilgisi örtüşmektedir.

Gürün’e göre Türk siyasî tarihine yön vermiş olan devlet adamlarının hatırat yazma yükümlülüğü, bilinç düzeyini de sorgulayarak bulunmaktadır. Zira devlet adamının yalnızca kendisinin bilgisi dâhilinde olan bu tür bilgiler aslında milletin malıdır. Devlet adamının edindiği deneyimleri nesilden nesile aktarması ve tarihçiler için kaynak oluşturması bir gerekliliktir. Bu bakımdan devlet adamının görevi hizmet verdiği süreyle kısıtlı değildir. İş başına gelmiş her devlet adamının, dış ilişkilere etki etmiş ya da politika uygulayıcı olmuş her memurun edindiği tecrübeleri ve kendisinde saklı olan bilgileri gelecek nesillerle paylaşma yükümlülüğü vardır. Kamuran Gürün’ün kendisinden önce yaşamış ve görev almış olan meslektaşlarına “Artık bu kaynaklardan ebediyen mahrumuz.” diyerek sitemde bulunduğu, kendinden sonrakilere ise anılarını yazma yükümlülüğünü hatırlattığı söylenebilir.

Kamuran Gürün Türk devlet adamlarını Batılı devlet adamlarıyla da kıyaslamış ve Batılı devlet adamlarının görevden ayrılır ayrılmaz hatıralarını kâğıda döktüklerinden bahsetmiştir. Bu açıklamasından yola çıkarak, Kamuran Gürün’ün, Batı siyasî ve diplomatik literatürünün Türk siyasî ve diplomatik literatüründen daha zengin olduğunu savunduğu ve Batılı devlet adamlarının/bürokratların bu özelliğine gıpta ettiği anlaşılabilir.

Emekli büyükelçi Gürün, hatıratını sunarken, hiçbir zaman devletin yönetim ve işleyişinde 'doğrudan (karar verici-belirleyici) görev almamış bir memur olması'na karşın **devletin resmî kurum** arşivi evrakına geçmeyen olaylara tanıklık etme olanağını yakaladığını belirtmiştir. Demek ki diplomasinin dehlizlerinde, sahnedekilerin sahne gerisinde ve sahne önünde konuştuklarıyla örtüşmediğine dikkat çekmek üzere bir bakıma, gazeteci dilindeki **kayıt dışı (off the record)** ve taraflar arasında **iletinin (message) kod çözümü (decodification)** sırasında, beklenen veya umulan, olağan anlamının dışında (*off message*) söylenenlerin olduğunu dile getirmiş olmalıdır. Bu sebeple basın temsilcilerinin bu cins mahrem sayılabilecek özel sıfatını giydirdikleri bilgilere erişmek amacıyla kendisine başvurduğunu, ancak okuyucuya aktarırken kendi süzgeçlerinden eleyerek sunuma hazırladıklarını da belirtmiştir. Düşünce ve tecrübeleri dolaylı olarak aktarmanın (konuşma-sohbet sırasında her türlü **öz-denetim mekanizmalarından** ötürü) dezavantajını yaşayan Kamuran Gürün, zihninde iz bırakan olayları, bir diğer 'gözlemci-tanık' sıfatında gazetecilerin-muhabirlerin kırılması, eksiltmeli ve yanlı olabilecek perspektifinden yayımlanmasını değil; kendi kalemi aracılığıyla doğrudan tarih okuyucusuna yansımalarının daha doğru olacağı düşüncesine sahiptir. O, bu bilinçle hatırat yazmaya başlamıştır.

I.2.2. Kamuran Gürün: *Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları*

Türk siyasî ve diplomatik tarihyazımı açısından, kaynaklar arasında, önemi yadsınamaz bir yer teşkil eden; Gürün'ün görev yaptığı 1948-1982 yıllarının bilinmeyen olaylarına aydınlık getiren hatıralarının ikinci kısmı *Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları* adlı kitapla tarih okuyucusuna takdim edilmiştir. Bu kitabın önsözünde yer alan notların bir kısmını da burada aktarmak Gürün'ün yaklaşımını sermek için yararlıdır:

Meslek Hatıralarım 1948-1982 yıllarını kapsıyor. İlk cildin önsözünde de belirttiğim şekilde bunları, ilerde araştırma yapacak olanların kolay kolay öğrenemeyecekleri olayların unutulmaması, bulamayacakları vesikaların yok olup gitmemesi için yazmak gereğini duymuştum.

Tabii bu nitelikteki kitapların da basılmaları, basıldıkları zaman da satılmaları kolay olmuyor.

...

Bu son cildi de yazmaya girişmiş, ama evvelkiler basılamayınca bırakmıştım. Bu defa kaldığım yerden devamla başladım. Onun da yayınlanması halinde, bir Dışişleri memurunun mesleğe nasıl başlayıp nasıl bitirdiği ve meslekte geçirdiği yıllar süresince nasıl devamlı bir mücadele halinde yaşadığı görülmüş olacaktır.³²

Kamuran Gürün hatıratının ikinci cildi olan bu kitabın önsözünde ilk kitabının basılmasında zorluk yaşadığını yüzeysel olarak bahsetmektedir. İlk hatıratında geçmeyen ve başka bir kaynakta bulunamayacağını düşündüğü bilgiler olduğu için, çalışmamızda, ilk hatıratının basımında ne gibi soruların olduğu üzerine herhangi değerlendirme yapmak mümkün değildir. Ancak, bir öngörü olarak, yayıncıların, tarih okuyucularının ve dış politika araştırmacılarının o dönemde hatırat türü kaynaklara başvurmamasından kaynaklı bir arz-talep meselesini Kamuran Gürün'ün önüne engel olarak getirmiş olabileceği düşünülebilir. Bu, yakın dönem Türk siyasî tarihi araştırmacılarının devlet kademelerinde görev almış kişilerin hatıratına, hatırat yazarının kimliği (Soğuk Savaş diplomatı, büyükelçi, hemen hemen Türk dış politikasının tüm sorunlu konuları hakkında çekinmeden (mi?) kalem oynatan kişilik portresi) dolayısıyla hatıratın 'içeriği' bağlamında yayıncıları düşündürmüş olabilir.

Kamuran Gürün'ün meslek hayatını anlattığı hatıratı, kendisinin de amaçladığı gibi Türk siyasî tarihi ve Türk dış politikası araştırmacılarının başvurduğu bir kaynak niteliğindedir. Onun literatüre sunduğu bu değerli kaynağın okuyucuda karşılık bulmasının başka etkenleri de vardır. Arşivlenen belgeler içine girmeyen ve Türkiye'nin Soğuk Savaş diplomasisi üzerine etkili bir çalışma olan bu hatıratta Kamuran Gürün'ün olaylara yaklaşımı ve okuyucuya aktarış üslubu içtendir. Olayları edebî kaygı (süslemeden)

³² Kamuran Gürün, *Bükreş Paris Atina Büyükelçilik Anıları*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994, s. 11.

gütmeden yalın bir dille okuyucuya anlatır. Vurgulanan noktalar ve aktarılmak istenen bilgiler tereddütsüz, kendinden emin, hatta üst perdeden, ironik ancak zarif bir dille araştırmacının takdirine sunulur.

I.2.3. Zeki Kunalp: *Sadece Diplomat*

1914 yılında İstanbul'da doğan Zeki Kunalp, İşgal yılları ve Millî Mücadele karşıtı söylem, eylemleri ve yazılarıyla bilinen gazeteci, yazar ve siyaset adamı Ali Kemal'in oğludur. Çalışmamızda Ali Kemal hakkında detaylı bilgiye yer verilmeyecek³³; ancak Zeki Kunalp'in babası ile ilgili düşünce ve savunusunu içeren notları doğal olarak paylaşılacaktır. Kunalp, çocukluk yıllarında İstanbul'da yaşamış; 1923 yılında babası öldükten sonra Almanya'ya gitmiştir.³⁴ Gençlik yıllarını Bern'de, yüksel tahsil gördüğü yılları Paris'te geçiren Kunalp 1938 yılında Türkiye'ye kesin dönüş yapmıştır.³⁵ Dışişlerinde çalışmayı tercih ettikten sonra sınava girmiş; kazanmış; ancak dosyası Bakanlık'ta, siyasî meslekî bellek çalıştığı için bir“sorun” haline gelmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye arz edilen konuda, Zeki Kunalp'in Ali Kemal'in oğlu olduğu hatırlatılmış, işe alınmasının ‘menfi’ olup olmadığı yönünde dikkat çekilmiştir. İnönü, bu konuda tereddüt etmemiş; Zeki Kunalp'in mesleğe başlamasıyla babasının geçmişi ve ilgili Millî Mücadele sürecinde İstanbul-Ankara hattında işgal ettiği siyasî ve toplumsal statüye bağlı fiilleri arasında bir bağ bulunmadığı sonucuna ulaşarak, herhalde bildik ‘baba-oğul’ metaforuyla Karamazofluk ruhuna sahip olmadığını³⁶ savunmuş

³³ Ali Kemal üzerine modern Türk tarihyazımı söylemlerini açısından birçok doğru-yanlış bilgi ve değerlendirmeye rastlamak mümkündür. Bu açıdan İslamcı tarih yorumu ve neo-liberal sol-sağ tarih çevreleri ister ‘eski sol’ tarih literatürü Ali Kemal ve hatta ‘150’lilikler’ üzerine tarihçi sıfatını taşıyan taşımaları yazmışlardır. Ali Kemal üzerine bu cinsten çalışmalar için bkz: Ali Kemal, *Ömrüm*, Yay. Zeki Kunalp, İsis Yayınları, İstanbul 1985; Ali Kemal, *Makaleler*, yay. Hülya Pala, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997; Dr. Osman Özsoy, *Gazetecinin İnfazı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997; Faruk Gezgin, “Ali Kemal (Hayatı, Şahsiyeti, Siyasi ve Edebi Eserleri)”, Dokuz Eylül Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1990; A. Fikret Kılıç, “Ali Kemal ve Türk Edebiyatı”, A.Ü.K.K. Eğitim Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1990.

³⁴ Zeki Kunalp, *Sadece Diplomat*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1981, s. 18.

³⁵ Kunalp, s. 20.

³⁶ Baba-oğul metaforu ve iyi-kötü zıtlığında “iyi baba”nın iyi oğulları, “kötü baba”nın kötü oğulları ve Oedipus kompleksi üzerine sosyo-politik ve psikolojik çözümlenmeleriyle zamanlar

ve oğul Kuneralp'in Dışişlerinde meslek hayatına başlamasına onay vermiştir.³⁷

Zeki Kuneralp'in, İsmet İnönü'ye minnet duyması muhtemeldir. Ancak meslek yaşantısında da Türkiye'yi zor durumda bırakacak bir tutum içinde bulunmamış; İnönü'nün kendisine olan güvenini boşa çıkarmamıştır. 27 yaşında (1941 yılında) Bakanlıkta göreve başladığı tarihten itibaren çeşitli dış hizmetlerde bulunmuş; son olarak Bern (1960-1963), Londra (1964-1966, 1969-1972) ve Madrid'de (1972-1979) Büyükelçilik görevi yürütmüş ve görev süresi boyunca (Dışişlerine girdiği tarih olan 1941 ile Madrid Büyükelçiliğinden emekli olduğu 1979 yılına kadar) temsil ve hizmet ettiği devletin çıkarlarının gözetilmesinde muhtemel ve gerçek tuzaklayıcıların diplomatik oyunlarına imza atmamıştır.

Ne var ki babasına duyduğu sempati Kuneralp'in savunma dürtüsünü ateşlemiştir. Bu belki de yadırganamaz. 1979 yılında emekli olduktan sonra kaleme aldığı, 1981 yılında yayımladığı hatıratında babası Ali Kemal'den bahseden Kuneralp, onu şu sözlerle anlatmıştır:

Babam hakkında birçok şeyler yazıldı, lehde ve aleyhte, son zamanlara kadar daha ziyade aleyhte. Yazılan şeylerden bir kısmı doğru olabilir, bir kısmı herhalde yanlıştır. Doğruyu ve yanlışı ancak zaman birbirinden ayıracaktır, çünkü gerçeğin tek kâşifi odur. Yalnız şimdiden, gerçek dışına çıkmadan, bazı şeyler söylemek mümkündür. Ali Kemal kusursuz bir adam değildi, haşa! Herkesden evvel kendisi bunu kabul etmiştir, fırsat düştükçe de söylemiştir. Ancak, kusursuz insan var mıdır bu dünyada? Ve acaba etrafındakiler Ali Kemal'den daha az kusurlu mu idiler? Şüpheli. Vatan haini mi idi? İspat edilemedi. Yazıları, davranışı şahit. Buna dair şahsi bir hatıra arz edeyim.

Sene 1922 idi. O yazı yine Büyükdere'de geçiriyorduk. Büyük Taarruz başlamıştı. Babamla beraber aynı odada idik. Ben, İstanbul'da Fransızca olarak çıkan bir gazeteyi okuyordum. Gazete cepheden gelen son haberleri yazıyor ve harita üzerinde Türk kuvvetlerinin ilerleyişini gösteriyordu. Heyecanla gazeteyi babama doğru uzattım ve 'Papa, les grecs sont battus'³⁸ diye bağırdım. O da sevinç dolu bir sesle 'Mais oui, mon petit, ils sont battus à plate couture'³⁹ dedi. İhanet itham

---

üstü şu roman okunabilir: Fy.M. Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, Çev. Ayşe Hacıhasanoğlu, Can Yayınları, İstanbul, 2010.

³⁷ Kuneralp, 28-29; Yılmaz Özdil, 29.01.2013 tarihli Hürriyet Gazetesi.

³⁸ "Baba, Yunanlılar dayak yedi."

³⁹ "Evet, yavrum, hem de temiz bir sopa yediler."

*edilen bir adam, böyle bir tepki gösterebilir mi idi? Gerici olduğu söylenen bir adam, kendi evladının bir ecnebi mürebbiye tarafından yetiştirilmesine müsaade eder mi idi, oğlu ile Fransızca konuşur mu idi?*⁴⁰

Babasının kusurları olduğunu kabul eden, ancak “vatanına ihanet etmediği”ni savunan Büyükelçi, babası hakkında yukarıdaki notları, içtenlikle yazmıştır. Bu sözleri, tam bir tarafsızlık duyguları içinde yazdığını düşünmek iyimser bir tahmin olacaktır; zira Kuneralp’le babası arasında kan bağından kaynaklanan doğal bir sempati olduğu gerçeği kaçınılmazdır. Ancak bu sözlere objektif olmaktan uzak, bir oğlun babasına duyduğu sevginin tesiriyle yazılmış sözler gözüyle bakılırsa bu da bir yanılgı doğuracaktır. Burada sorun, söylem ile eylem arasında ilişkinin tutarlı olmasıdır.

Zeki Kuneralp’in hatıratı ve meslekî yolcuğunu incelenirken, esas olarak onun meslekte babasının siyasî çizgisini belirleyen değerler toplamının bir çağ ve zaman, aslında kendi içinde bulunduğu durum söz konusu olduğunda bütünüyle mesleğine yüklediği anlam ve devlet kişiliğiyle kurduğu ilişkinin şüphesiz karmaşık toplumsal ve ulusal kodeksiyle açıklanabilir. Burada tarihçi açısından öne çıkan şey, onun Türkiye devletinin dış politika sorunlarını meslekî siyasî bilince dayalı olarak bağlı olduğu kurumun işleyişinde bağımlı değişkenlerle nasıl yönettiği veya yönetebildiği sorusudur.

Kuneralp’in yaşamı hakkında kısa bilgi verdikten, babası hakkında savunduğu düşünceleri inceledikten sonra hatıratın yapısal özelliklerine değinmek yerinde olacaktır. Kuneralp bir hatırat kaleme alma sebebini, devlet hizmetinde karşılaştığı sorunları ve bu sorunların hallini, meslek yaşamında edindiği kazanımları saptamak ve bir araya getirmek olarak açıklıyor. Kitabının adının “Sadece Diplomat” olmasını ise, hayatı boyunca diplomasiden başka bir şey yapmamış olmasından kaynaklandığını söylemiştir.⁴¹

---

⁴⁰ Kuneralp, s. 15-16.

⁴¹ Kuneralp, s. 11.

Emekli büyükelçi, hatıratını kaleme alırken okuyucuya hitaben okuduğu elindeki “bu kaynak”ta **ifşaat olmadı**ğ uyarısında bulunmakta ve “Kitabımın şayet bir değeri varsa, o da bu bilginin *sunuş tarzındadır*”⁴² demektedir. Kunalp’ın bu tutumunun sebebi, yani ‘faş etme, ifşa etme’ ile bunun tarzı sorununda, kendi geliştirdiği ölçütlerle meslek yaşamında edindiği disiplinin bir sonucu olarak nitelenebilir. Çünkü onun zihin yapısına göre ömrünü devlet hizmetinde geçirmiş bir büyükelçi, o emekli olsa dahi, her bilgiyi paylaşma açma olanağına sahip değildir. Yani kendisinde toplanan, belleğinde biriken ve unuttuğu veya unutmadığı, şüphesiz not aldığı ham veya işlenmiş bilgilerin karakteri “siyasî” olduğu mutlak bir “bilgi sınıflama” iradesiyle saf stratejik bir olarak meslek özelliği ile diplomatta oluşmuştur. Bu gizlilik yani diplomatlıktaki, **mahrem** ile **sır** arasındaki ince çizgi, devlet hizmetinde çalışmış tüm bürokratlar için bir tabudur; bürokratlar “devlet sırrı” sayılacak veya sayılan gerçekleri kendileriyle birlikte mezara götürme yükümlülüğündedir, en azından Kunalp hatıratının girişinde bu biçimde kendisini makulleştirmektedir.

Kunalp’ın kullandığı dil de oldukça zengindir. Salt Türkçe kelimeleri tercih etmek yerine Osmanlı Türkçesi (‘eski dil’ veya ‘eski Türkçe’), dolayısıyla Arapça, Farça kökenli Türkçe kelimeler yanında yine Türkçeleştirilmiş “Frenkçe” kelimeleri de hatıratının siyasî sözlüğüne ve tabi yazdığı eserine katmış; hatırat metnini üsluptan tut sözcük ve kavram düzenlemesi itibarıyla zenginleştirmiştir. Kunalp’e göre, Türk dilinin zenginleşmesi için en uygun yol, kendi tabiriyle dil fanatizmini bırakarak onu mümkün olduğunca fazla kaynaktan diplomasi ve siyasetbilimsel, sosyolojik vs. disiplinler üzerinden beslemek ve fakat mal etmek gerektiğidir.⁴³ Bir dil, ne kadar çok kaynaktan kelimelerle besleniyorsa, o ölçüde renkli ve sarıh olur. Kunalp, Türkiye’de aydınların kendi kurduğu ve takviye ettikleri ideolojik duvarları aşamadığı vurgusunu yaparak, bunun da dolaysız bir biçimde dil fanatizmine kendilerini taşıdığını açıkça belirtmiş, bu konuda şu ilginç örneği vermiştir:

⁴² Kunalp, s. 12.

⁴³ Kunalp, s. 13.

...Ya memlekette o anda hâkim siyasi havaya uymak, ya ideolojik tercihlerimize iltifat etmek için eski veya yeni dilden yalnız birini kullanır, öbürünü topyekûn reddederiz. Bunun böyle olduğunu anlamak için Ankara'daki malum otobüs durağının yakın mazimizdeki muhtelif isimlerini hatırlamak kâfidir. Siyasi iktidara göre bu durak isim değiştirmiş, kâh 'Vekâletler' kâh 'Bakanlıklar' olmuştur. Demokrat Parti iktidarının sonuna doğru 'Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Riyaseti' demeğe bile başlamıştık. 27 Mayıs'tan sonra tekrar 'Genelkurmay Başkanlığı'na döndük. Bu biraz gülünçtür, çünkü bir dilin ne partisi, ne de dini vardır. İhtilalcı ve tutucu aynı dili kullanırlar. Aynı dille bir mukaddes kitap yazılabileceği gibi bir aşk romanı da yazılabilir. Dil bir araçtır, gaye değildir, tarafsızdır.⁴⁴

Anlaşılabacağı üzere Zeki Kuneralp, Türkiye'de "siyaset dili"nin siyasî iktidara, a veya b hükümete, demokratik usullerle seçilip iktidar olanlara, hatta siyasî partilere, meclis içi-dışı muhalif parti ve gruplara, gazeteci diline göre şekil değiştirmesinden rahatsızlık duymuş, bu durumu gülünç bulmuştur, esas olarak bu eleştiriyi başlangıcı sezdirerek 1950 ve sonrası devirler için 'Osmanlı' öykünmesinde, terkipli arkaik dile askerî cihaz üzerinden, sözü 27 Mayıs darbesine getirmek üzere de söylemek istemiştir.

Kuneralp, bir toplumdaki siyasî aktörlerin "dil kurgusu"na aslında söylem ve eylem arasındaki tutarsızlıklarına da, kapalı gönderme yapmıştır. O, meramını en doğru biçimde anlatacağı kelimeleri seçerek dili bir kaba sığdırmaya çalışmamayı, kelimelerin ahenkli akışkanlığını bozmamayı, esas olarak, bu aktörlerin deneyimlerinin dil aracılığıyla ister kitap ister konferans metni olsun yazılı basılı veya sözlü metinlerin okuyucu tarafında anlaşılıp üzerinde düşünülmesi sorunuyla ilgilenmiş olmalıdır.

Emekli Büyükelçi Zeki Kuneralp, 1979 yılında Madrid büyükelçiliğinden emekli olduktan sonra kâğıda aktardığı hatıralarını kaleme alırken -okurun yorumuna bırakmış olacak- ironi yapmaktan çekinmemiş, kimi kısımlarda sıcak bir üslup kullanmıştır. Ast-üst çatışması, kıdemli-kıdemsiz çekişmesi, liyakat faktörlerine olabildiğince değinmeyen büyükelçi, meslekî ahlak süzgecinden geçirerek okurun bilmesinde sakınca görmediği, yani diplomasi

⁴⁴ Kuneralp, s. 14.

okuruna **sızdırdığı** olay ve olguları anlatırken kurum, kuruluş ve hatta şahıs adlarını açık olarak yazmıştır. Kendisinin de belirttiği üzere, hatıratında yer verdiği olaylar bir siyasî tarih araştırmacısının bilmediği şeyler değildir. Bu nedenle yazdıklarını objektif olarak nitelemek yanlış olmayacaktır. Hatırat metninde kendi yorumuna da elbette rastlanmaktadır; ancak bu öznellik de bilinmeyen bir gerçeğe ışık tutmamakta, okurun zihninde ilk anda canlanan fikirle örtüşmekte, dolayısıyla salt kendi zihnindekileri yansıtmamaktadır.

1.2.4. Nihat Dinç: *Gönüllü Diplomat*

Hatıratında doğum tarihiyle ilgili bir bilgi vermeyen Nihat Dinç Dışişleri Bakanlığı'na 1942 yılından sonra girmiş, ilk dış görevi olarak 1946'da Budapeşte'ye tayin olmuştur. Meslek yaşamı boyunca merkezde ve dış ülkelerde çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Addis Ababa, Sofya ve İslamabad Büyükelçisi olarak görev yapmıştır.

Meslek hatıralarını kaleme aldığı ve 1998 yayımladığı ***Gönüllü Diplomat*** kitabının ismini oğlunun koyduğunu söylemiştir. Bunun sebebiyse, Dinç'in babasının Bulgaristan göçmeni, annesinin Kafkas kökenli olmasıdır. Köklerinin her iki koldan da dış ülkelere uzanışının diplomatlık mesleğini seçmesiyle derinden bağlantılı olduğunu belirtmiştir.⁴⁵

Nihat Dinç hatıratının yapısal özellikleri hakkında özel bir bölüme yer vermemiştir. Metnin dil özellikleri, okuyucu tarafından betimlenebilmektedir. Dinç'in diplomasi yaşamından Dışişleri'nin kurumsal tarihi yanında siyasî tarih araştırmacısına bıraktığı bu kaynakta, onun meslek hatıraları yazma biçiminde usulpla ilgili herhangi bir yazar uyarısı yoktur, saf bir okuyucu olarak ilk izlenim oldukça yalın bir Türkçe ile aktarılmış olmasıdır. Dinç, buna bir sebep belirtmemiştir. Ancak hatıratının yazıldığı ve basıldığı tarih bir tarafa, temsil ettiği nesil ve kavradığı nesiller (1920'lerden 1970'lerin

---

⁴⁵ Dinç, s.7.

ortalarına: 'dil devrimi'nin idrak eden gitgide yazı dilinde sadeleşen Türkçe ile kültürlenmiş Cumhuriyet nesilleri) dikkate alındığında daima "yeni nesil" anlayışını benimseyerek diplomasi veya siyaset, tarih vd. alanlardan gelen okurlar tarafından daha anlaşılır olmayı amaçladığı, bu sebeple uzun ve anlaşılmaz cümlelerden ve yabancı kelimelerden kaçındığı akla getirilebilir.

Hatıratın bir diğer özelliği ise, dönem diplomasisinin tarihsel gelişimini detaylı olarak vermeyip Nihat Dinç perspektifinden "ilginç" olarak değerlendirilebilecek olaylar çerçevesinden okuyucuya aktarmasıdır. Bu anlamda, Nihat Dinç'in bu eseri, kronolojik ve tarihsel derinlik arayarak, ayrıntı peşinde olan okurlar ve araştırmacılar açısından çok şey söylemez, değeri ancak kurumsal işleyişte meslek adamının içinde eyleyen olduğu diplomatik temsil ve dış politika sorunlarının uygulama fasıllarında "hariciye tartışmaları"na sübjektif bakış açısı geliştiren kısa bir çalışmadır.

II. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ'TA TÜRK DİPLOMAT VE BÜYÜKELÇİSİNİN HATIRATI: BİR 'HARİCİYE GELENEĞİ' TARTIŞMASI

II.1. Kamuran Gürün'ün Hatıratında Dışişleri Disiplinine Dair Söylemler

II.1.1. Büyükelçinin Kendisinden Önce Görev Yapan Büyükelçiler Hakkında Yorumu: Feridun Cemal Erkin Örneği

Gürün'ün ast-üst ilişkileri yorumlarına örnek olarak, emekli Büyükelçilerden ve önceki dönem Dışişleri Bakanlarından biri, Feridun Cemal Erkin ile ilgili sözlerini vermek mümkündür. Bu yorumlar kendisi Londra'da görevliyken, Feridun Cemal Erkin'in Londra'ya büyükelçi olarak atanmasından sonraya (1960-61 yıllarına) rastlamaktadır. Gürün'ün yorumlarına yer vermeden evvel, Feridun Cemal Erkin'le ilgili kısa bilgi vermek yerinde olacaktır. 1899 yılında doğan Erkin, eğitimini Fransız okullarında tamamlamış ve Dışişlerinde görev yapmaya başlamıştır. Çeşitli merkez görevleri ve dış hizmetlerin ardından 1947 de Roma Büyükelçisi, 1948 de Vaşington Büyükelçisi, 1955 de Madrid Büyükelçisi, 1957 de Paris Büyükelçisi olarak ülkesine hizmet etmiştir. İsmet İnönü başkanlığında kurulan 27. ve 28. Hükümetlerde (1962-1965 yılları arasında) Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.⁴⁶ Erkin, ayrıca, Dışişleri anılarını bir hatıratında toplayan emekli büyükelçilerden biridir.⁴⁷

Feridun Cemal Erkin'in 1960 yılında Londra'ya tayininden önce Büyükelçilik görevini yürüten isim Muharrem Nuri Bey iken, İngilizcesini geliştirmek üzere Londra'ya tayinini isteyen Kamuran Gürün, Londra görevinin onuncu

⁴⁶Türk Dışişleri Bakanları listesinde yer alan Feridun Cemal Erkin biyografisi için bkz. http://www.mfa.gov.tr/sayin-feridun-cemal-erkin_in-ozgecmisi.tr.mfa, e.t. 13.07.2016.

⁴⁷ Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1980.

gününde⁴⁸ Muharrem Nuri Bey'in NATO daimî delegeliğine tayin edildiğini; yerine Feridun Cemal Erkin'in nakledildiğini öğrenmiştir. Feridun Cemal Bey'le ilgili olarak, onun sert ve tahammülsüz olduğunu duyan büyükelçilik çalışanları yeni büyükelçinin gelmesinden tedirginlik duymuşlardır. Kamuran Gürün, Feridun Cemal Bey'le ilgili bu 'kişiliğe' dönük söylentilerin asılsız olduğunu, *Akıntıya Kürek* adlı hatıratında şu sözlerle aktarmıştır:

*Bu rivayetlerin doğru olmadığını, kendisinin **son derece hassas ve rakik bir kalbi olduktan başka, stiline alışmak şartıyla, yanında çalışılması hiç de güç olmayan bir amir olduğunu kısa zamanda öğrendik. Feridun Cemal Bey'i tanımak imkânını verdiği için, Londra'ya tayin edilmiş olmak başlı başına bir şans haline döndü.***⁴⁹

Feridun Cemal Bey'in ağzından kötü bir söz duymadığını dile getiren Gürün, büyükelçinin, maiyetinde çalışanlar için bir ayrıcalık olduğunu da söylemiştir. Feridun Cemal Erkin'in Büyükelçi ve Bakan olduğu dönemde kendisiyle birlikte çalışan dışişleri personeliyle arasında mesafe koymaya özen gösterdiğini, çalışanların düzeyine inmediğini belirtmiştir.⁵⁰ Feridun Cemal Bey'le tanışmadan önce kulağına gelen dedikoduların, onun bu özelliğinden kaynakladığını düşünmüştür. Feridun Cemal Bey'in kendisine bir kardeş muamelesi yaptığını,⁵¹ karşılıklı ilişkilerde kızgın bir insan olmadığını⁵² söylemiştir. Feridun Cemal Bey'le diyalog kurarken, düşük rütbeli olmanın verdiği rahatlıkla bazen güldürücü sözler söylediğini itiraf eden Gürün, Feridun Cemal Bey'in bunlara kızmak yerine gülerken tepki verdiğini anlatmıştır. Feridun Cemal Erkin'in tavrını okuduğumuzda, meslekte yeni ve "tecrübesiz" bir diplomata karşı tolerans gösterdiğini anlayabiliyoruz. Ancak çalışanlarıyla arasına mesafe koyan bir büyükelçinin çalışanı olarak Kamuran Gürün'ünde görevinde disiplinli ve sorumluluk sahibi olduğu için bu toleransı hak ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Gürün'ün kaleme aldığı bu örnek

⁴⁸ Kamuran Gürün Londra'da fiilen işe başlama tarihini 1 Ağustos 1960 olarak vermiştir. Bu durumda Feridun Cemal Erkin'in büyükelçiliğe tayin edildiğini öğrendiği, görevdeki 10. günü 11 Ağustos 1960'a rastlamalıdır. Ayrıntı için bkz. Gürün, A.K., s. 90.

⁴⁹ Gürün, A.K., s.91.

⁵⁰ Gürün, A.K., s. 92.

⁵¹ Gürün, A.K., s. 91.

⁵² Gürün, A.K., s. 92.

dışişlerinde ast – üst ilişkilerine de referans oluşturmaktadır. Gürün, Londra’da çalıştığı sırada tanıdığı iki Büyükelçi olan Muharrem Nuri Bey ve Feridun Cemal Erkin’i karşılaştırmayı da ihmal etmemiştir. Çok zit karakterlere sahip olan ve ayrı ekollerin yetiştirdiği iki Büyükelçinin kendileriyle gurur duyulması gereken iki değerli diplomat olduğunu belirtmiştir.⁵³

II.1.2. Ast – Üst İlişkileri Hakkında: Suat Hayri Ürgüplü Örneği

Kamuran Gürün’ün hatıratı, hizmet verdiği dönemde dâhil olduğu ast-üst ilişkilerine de ışık tutar. Emekli büyükelçinin eseri kaleme alırken takındığı tereddütsüz tavır mesai arkadaşlarını, birlikte çalıştığı yüksek rütbeli diplomatları ya da kendisiyle birlikte çalışmış Dışişleri personelini incitmemektedir. Dilinde, hakkaniyetli bir üslup vardır. Buna güzel bir örnek olarak Gürün’ün Büyükelçi Suat Hayri Ürgüplü ile yaşadığı bir olaya yer vereceğiz.

Kamuran Gürün, Türk Büyükelçiliği’nin Almanya’da itibarlı olduğunu söylediği 1950’li yılların başında, Nizamettin Ayaşlı’nın büyükelçilik yaptığı dönemde Bonn’a tayin edilmiştir. Nizamettin Ayaşlı Kamuran Gürün’ün birlikte çalıştığı ilk büyükelçidir. Nizamettin Bey’le hakkında çalışanlarına korumacı davranan, şefkatli yorumuyla olumlu değerlendirmede bulunan Kamuran Gürün, ekonomik işlerden anlamadığını belirterek Bonn büyükelçisinin eksikliğini dile getirmiş ve olumsuz eleştiride bulunmuştur. Kendisiyle günlük iş konuşmaları dışında bir ilişki geliştirmediğini ve kendisine karşı her zaman saygı duyduğunu belirtmiştir.⁵⁴ Nizamettin Ayaşlı’nın yerine Suat Hayri Ürgüplü’nün (1903-1981) atanmasıyla büyükelçi değişmiştir.

Suat Hayri Ürgüplü uzun yıllar boyunca Dışişlerinde hizmet verdiği gibi devletin her kademesinde de görev yapan bir hukukçu/diplomatıdır. Şam’da

⁵³ Gürün, A.K., s. 93.

⁵⁴ Gürün, A.K., s.27-30

doğan Ürgüplü eğitimini İstanbul'da alarak Dışişlerine girmiş, II. Saraçoğlu Hükümetinde (1943-1946) Gümrük ve Tekel Bakanlığı yapmış, çeşitli ülkelerde büyükelçi olarak devlet hizmeti yaptıktan sonra aktif saha siyasetine atılarak VI., VII. ve IX. Dönem Kayseri Milletvekili seçilmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra hazırlanan 1961 tarihli yeni anayasa ile kurulan yeni yapılar arasında yer alan Cumhuriyet Senatosunun ilk başkanlığına getirilen Ürgüplü, İnönü'nün istifasıyla kurulan 29. Dönem (Koalisyon) Hükümetinin (20.02.1965-27.10.1965) Başbakanı olmuştur. Siyasi tercihlerini Demokrat Parti ve Adalet Partisi'nden yana kullanan devlet adamı Başbakanlığı Döneminde Adnan Menderes'e yakınlığıyla tanınan bir siyasi figür olmuştur⁵⁵. Öyle ki, Kamuran Gürün, Suat Hayri Ürgüplü'nün Bonn'a gelmeden yeni kançılara almak için gerekli ödeneği fazlasıyla sağladığını belirtmiştir. Gürün'ün, Suat Hayri Ürgüplü'nün Başbakan Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Demokrat Parti nezdinde ünlü olduğunu söylemesi⁵⁶ dikkate alındığında, gerekli ödeneğin çıkarılmasında bu prestijin etkili olabileceği düşünülebilir. Nihayet bu saygınlık Türk Büyükelçiliği'nin Almanya'da itibar sağlamasına katkıda bulunmuştur. Öyle ki Kamuran Gürün Suat Hayri Bey'in göreve başlamasının üzerinden iki sene geçmeden, Türkiye Büyükelçiliği'nin Almanya'nın en büyük yabancı temsilciliklerinden biri hâline geldiğini vurgulamıştır.⁵⁷

Suat Hayri Ürgüplü'nün yeni geldiği dönemde kançılara bulunduktan sonra, Büyükelçi için ikametgâh bulma görevi Kamuran Gürün'e verilmiştir. Ancak Suat Hayri Bey bulunan hiçbir ikametgâhı beğenmemiş, Kamuran Gürün ise süreç boyunca azar işitmiştir. İşittiği azarın diğerlerine göre daha sert olduğu bir gün, Kamuran Gürün genç ve heyecanlı bir Dışişleri personeli olmanın verdiği ateşle Suat Hayri Bey'e "*Beyefendi size ev aramak benim görevim değil, zaten kerhen yaptığım bir iş, madem beceriksizim başka bir arkadaşı*

⁵⁵Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık resmi internet sitesi, "Geçmişten Günümüze Başbakanlar", https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Global/PrimeMinister/pg_PrimeMinisters.aspx, e.t. 8.05.2016.

⁵⁶ Gürün, A.K., s.31

⁵⁷ Gürün, A.K., s.32

görevlendirin."⁵⁸ demiş, bunun üzerine kendisine bir hafta izin verilmiştir. Kamuran Gürün, Büyükelçiliğe geri döndüğünde Suat Hayri Bey'in kendisini esprili bir üslupla karşıladığını, kendisinin özür dilemesi üzerine konunun unutulduğunu ve büyükelçinin eskisinden farklı davranmadığını belirtmiştir. Suat Hayri Ürgüplü, bu olayı Kamuran Gürün'ün yıllık siciline "Amirlerine karşı saygılı mıdır" sorusuna, "saygısız anları vardır" şeklinde cevaplayarak yansıtmış; Kamuran Gürün kendisini haklı bulmuş, onun yerinde olsa daha sert ibareler kullanabileceğini belirtmiştir.⁵⁹

Olay iki ayrı konuya referans olacak niteliktedir. Birincisi, 1948 yılında göreve başlayan genç bir meslek memuru olan Kamuran Gürün, mesleğinin ilk yıllarında, görevde olmanın verdiği heyecanla fevri çıkışlar yapsa da öfkesi uzun sürmeyen ve olaylara çatışma içine düştüğü aktörlerin penceresinden bakabilen bir aktördür. Kendisi gençlik yıllarındaki bu heyecanı ve yıllar geçtikçe (kendisi olgunlaştıkça, üstleri bağlamında "hele makamlarından uzaklaşınca daha alingan..") kendisinden yaşça büyük olan meslektaşlarına karşı daha kontrollü, temkinli, ölçülü olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

*... Ama insanlar yaşlandıkça ve hele makamlarından uzaklaşınca alingan oluyorlar. Kendisi Büyükelçi veya Bakanken rahat söyleyebildiğim bazı sözleri, artık çekinilecek bir tarafı kalmadığı için laubaliliğe kaçtığımı sanabilir endişesi ile, kendimi daha fazla kontrol ederek, ağızımdan kaçırmamaya gayret ediyordum.*⁶⁰

İkinci konu ise, Suat Hayri Ürgüplü perspektifidir. Alt kademedekilerle ilişkisinde kin tutmayan, bağışlayıcı ve bireysel tartışmalarını meslek hayatına yansıtmayan bir büyükelçi olduğunu söylemek yerinde bir tespit olacaktır. Buradan bakıldığında, Suat Hayri Ürgüplü'nün yalnızca Bonn Büyükelçiliği sırasında değil, tecrübeli bir diplomat olarak görev aldığı yerlerde bu olgunluğu göstererek genç meslektaşlarına karşı tutum sergilemediği çıkarımı yapılabilir.

⁵⁸ Gürün, A.K., s.40

⁵⁹ Gürün, A.K., s.41-42

⁶⁰ Gürün, A.K., s.93

II.1.3.Hükümetlerde Çeşitli Bakanlık Çalışanlarının Politika Yorumu

Kollektif yaşamın hiçbir alanında olmadığı gibi sosyal bilimlerde de topluca aynı kanıda olmak imkânsızdır. Bu, dış politika uygulamalarında da böyledir. Dolayısıyla bir karar alındığında, bir politika belirlendiğinde, bir yaptırım uygulanırken dışışleri mensuplarının topyekûn hemfikir olduğunu söylemek yanlıştır. Kamuran Gürün'ün bunu örnekleyen eleştirilerinden biri Adnan Menderes hükümetine yöneltilmiştir.

Kamuran Gürün, 1950'li yılların sonlarını Türkiye'nin ekonomik bunalım yaşadığı, devletlerle yapılan ikili anlaşmalar sonucunda Türk ihracatının zora girdiği ve dış borçlar dolayısıyla ekonomik itibarın zedelendiği yıllar olarak tasvir etmiştir. 1939 yılında zuhur eden İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'nin ekonomisinde açtığı hasarın büyümesiyle ilerleyen süreç kalkınma amaçlı alınan dış borçlarla aşılması güç bir hal almıştır. Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında Türkiye'de canlandırmaya uğraştığı ekonomik liberalleşme ithalata ve yabancı yatırıma bağlı enflasyonist baskılar doğurduğu gibi, dış borçlarla birlikte dışa bağımlılığı da git gide arttırmıştır.⁶¹ Demokrat Parti'nin izlediği ekonomi politikalarının 1950'li yılların başında kısa süreli bir ekonomik iyileşmeye olanak verse de halkın sosyo-ekonomik koşullarının git gide vasatlaştığı bilinen bir gerçektir. Bu yıllarda bakanlık çalışanlarının "gidişat"tan memnun olmadığı, ancak statülerinin küçüklüğü nedeniyle Başbakanla fikir alışverişinde bulunma imkânı yakalayamadıklarını şu sözlerle belirtmiştir:

Başbakan Menderes'in, plan program kelimelerinden hiç hoşlanmadığı devamlı olarak tekrarlanan bir sözdü. Bizler, mevkilerimizin küçüklüğü sonucu, bunun doğru olup olmadığını bilebilecek durumda değildik. Ama görevimiz icabı, çıkmaz bir yolda olduğumuzu görüyor, kendi aramızda, Maliye ve Ticaret Bakanlıkları ile Merkez Bankası'ndaki hep beraber çalıştığımız bir grup içinde dertleşiyor, hiçbir harekete geçilmemesinden yakınıyor, ama işte sadece

⁶¹ Türk iktisat tarihi üzerine detaylı bilgi için bkz., Korkut Boratav, *Türk İktisat Tarihi 1908-2005*, 17. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 2012; Tefik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, İmge Yayınları, Ankara, 2003; Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Türkiye Sinaî Kalkınma Bankası Yayınları, İstanbul, 2001.

*bununla kalıyorduk. Bakanlara ve o kanalla Başbakan'a telkin yapabilecek olanlar, müsteşarlar ve müsteşar yardımcılardı.*⁶²

Kamuran Gürün'ün anlatısını dikkate aldığımızda Bakanlık çalışanlarının ancak müsteşar ve müsteşar yardımcıları aracılığıyla Bakanlara ulaşma fırsatı bulduklarını söyleyebiliriz. Bu anlamda, müsteşarların pozisyonu önemlidir. Bakanlık ve Bakan arasında iletişimin sağlanması, dikkate değer uyarıların ya da önerilerin gerekli yerlere ulaştırılması açısından bu mevkiye sahip bu grup kilit rol üstlenmektedir. Dış politikanın nihaî karar vericilerini hükümet mensupları, uygulayıcılarını ise Bakanlık bürokratik personeli olarak tanımlamak yanlış değildir. Ancak düşük bir pay sahibi olsalar bile, uygulayıcıların da karar yapıcıya etki edebildikleri söylenebilir. Öyle ki Kamuran Gürün 1957 yılında bütçe dolayısıyla Meclis'te okunup onaylanan hükümet programında yeni ekonomik önemlerin yer bulunduğunu söylemiştir.⁶³

II.1.4. Bürokratin Karşılaştığı Problemlerin Dış Politika Yönetimi ve Kurumsal İşleyişine Etkisi: OECD Daimî Delegeliği Örneği

Beşerî faktörlerin söz konusu olduğu her alanda çalışma ortamında sunulan imkânlar ve bireyin işine olan ilgisi verimliliği etkilemektedir. Devlet hizmetinde görev yapan memurlar için de imkânlar ve görev alanlarına duydukları ilgi önemli iki husustur. Sonuçta öne çıkacak olan bir devlet politikasının prestiji olacağı için; meslek memuru, onun bir adı da okunan ve değerlendirilen hatıratların öz ifadeleri bilindikte, aynı zamanda **hariciyeci** veya **hariciye mensubu, hariciye meslek adamı** ise, bu iki açıdan tatmin etmek onu görevlendiren makamların sorumlulukları içindedir. Zira böyle bir sorumluluk altına girilmediği takdirde siyasî memur da, görevinde tam verimlilik içinde çalışamayacak; yüksek performans beklenemeyecektir. Kamuran Gürün'ün OECD yıllarının değerlendirilmesi; hariciye memurunun, ister merkez kurumda ister dış görevde olsun çalışma koşulları bakımından tatmin edilmesi, öznel-nesnel çiftinde geliştirdiği, üzerine koya koya gittiği

⁶² Gürün, A.K., s. 67.

⁶³ Gürün, A.K., s. 67.

düşünce ve duygu evrilmelerine bağlı olarak tereddütsüz, yılgınlık ve bıkkınlık, elbette Türk dış politikasının sorunlu başlıklarının kişi:diplomat üzerinde inşa ettiği tanımlanmayan baskının yarattığı bunalıma karşın işini sevmesi ile performansı arasındaki ilişkinin anlaşılması açısından önemlidir.

1970 yılında Bükreş Büyükelçisi iken, 10 Temmuz günü⁶⁴ OECD Daimî Delegeliğine tayin edildiğini öğrenen Kamuran Gürün'ün çalışma disiplini ile ilgili, birlikte, çalıştığı personele verdiği tavsiyeyi ayrıntılandırmadan önce bu uluslararası örgüt ve OECD Delegasyonunun o dönemki yapısı üzerine bilgi vermek uygun olacaktır. 1961 yılında ABD finansörlüğünde oluşturulan Marshall Planı'nın yeniden yapılandırılması, sağlamaştırılması, uluslararası işbirliğinin ekonomik, malî boyutunun da finanse edilmesi amacıyla kurulan; Türkiye'nin de 20 kurucu üye ülkeden biri olduğu örgüt küreselleşmenin getirdiği ekonomik, sosyal, yönetsimsel sorunları üye devletlerin ortaklaşa çözmeye uğraştığı bir yapıdadır. Ekonomik büyüme ve malî istikrarın sağlanması için uluslararası ticarî/ekonomik işbirliği esasıyla çalışarak refahın yükseltilmesi ve yoksulluğun önlenmesi konusunda hükümetlere yardımcı olunacağı argümanı ile kurulan bir liberal ekonomi politikası örneği örgüt modelidir.

Türkiye, OECD'nin kurulduğu 1961 yılında, savaş sonrası ekonomik kaygılarla dış borç almaya başlaması ve 1950'lerde izlediği ekonomik liberalleşmenin getirdiği bunalım nedeniyle örgütte yer alma gerekliliği duymuştur. Oysa OECD'ye üye olmanın kendisi de ekonomik liberalizme bir hizmet niteliğindedir. Kamuran Gürün'ün aşağıda yer verilecek olan yorumu bunu doğrular niteliktedir. Kamuran Gürün'ün aktardığına göre, OECD Temsilciliği'ne kendisinin atandığı 1970 tarihine kadar, delegasyonun başında Maliye Bakanlığı'na mensup bir bürokrat görevli olmuştur. Bu anlamda, Kamuran Gürün, OECD Daimî Delegatesi olan ilk büyükelçidir. Bu

---

⁶⁴Gürün, B.P.A, s.116

tarihten sonra delegasyon Dışişleri Bakanlığı'na bağlanmış; daimî delegeler de büyükelçiler arasından görevlendirilmiştir.⁶⁵

Kamuran Gürün, 1970 yılında şu an 34 üye ülkenin⁶⁶ bulunduğu OECD'nin 21 üyesi olduğunu belirtmiştir.⁶⁷ Yine o tarihte, Japonya'dan sonra en kalabalık delegasyona sahip olan Türkiye'nin kadrosunda Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve o dönemde iki yarı bakanlık olan Ticaret Bakanlığı ve Sanayi Bakanlığı çalışanları bulunmaktadır.⁶⁸ Bugünkü OECD temsilciliği ise, Ekonomi Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kadrolarını da bünyesinde bulundurmaktadır.⁶⁹ Kamuran Gürün *"Türkiye'nin hiçbir dış temsilciliği böylesine kalabalık bir kadroya ne sahip olmuştu, ne olabilirdi."*⁷⁰ şeklinde betimlediği delegasyonda görevli isimleri şöyle listelemiştir: *"Maliye'den olanlar, Erhan Bener, Kemal Togay, Behçet Merzi, Azmi Fertekligil, Aysel Öymen, Tarhan Danışman, Erdoğan Serpil, Suat Çetin, Çetin Hacaloğlu ve Ünal Ataker idi. Hikmet Pirinçioğlu, Rasin Diker ve Kemal Okanşar Ticaretten; İzzet Baykal ile Zeki Turgay Sanayiden ve nihayet Gündüz Aktan ile Şefik Onat da Dışişlerindendi."*⁷¹

OECD Daimî Delegesi olarak Paris'e tayinini örgütün çalışma sahasının Maliye Bakanlığına tâbi olması, Büyükelçi ikametgâhının bulunmaması⁷² ve önceki görev yeri olan Romanya'da (Bükreş) gerek iş, gerekse özel yaşamının yolunda gitmesi sebebiyle hoşnut karşılamayan Kamuran Gürün delegasyonda geçen ilk günlerinde çalışma düzenine dair birkaç değişiklik yaptığını belirtmiştir. Temsilcilik personelinin her sabah belirli saatte düzenli

⁶⁵ Gürün, B.P.A, s.116

⁶⁶ OECD resmî ağ sayfası yer alan üye ülkeler listesi için bkz. <http://www.oecd.org/about/membersandpartners/>, e.t. 10.4.2016

⁶⁷ Gürün, B.P.A, s.127

⁶⁸ Gürün, B.P.A, s.128

⁶⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmî ağ sayfası, OECD temsilciliği hakkında bilgi için bkz., <http://oecd.dt.mfa.gov.tr/Mission.aspx>, e.t. 10.4.2016.

⁷⁰ Gürün, B.P.A, s.128

⁷¹ Gürün, B.P.A, s.128

⁷² Gürün, B.P.A., s.117

olarak delegasyona gelmeleri, günlük işlerini hallettikten sonra delegasyonda olmaları usulünden başka bir düzen olmadığına işaret etmiş ve kendi ifadesiyle “bir memuru çalışmaya teşvik edecek en uygun politik metod” ifadesiyle“ rapor hazırlama âdetinin yerleşmediğini söylemiştir.⁷³ Aslında bu vurgu, Türk diplomatının sorunlu bir çerçevesini meslek açısından bildirir, burada kastedilen, herhangi bir sorun veya görevde üstlenilen sorumluluk, yetki dairesinde yürütülen demarşlar hakkında olağan rapor verme değil “rapor yazma”, üst makamlar için bu raporun içeriği, nitelikli bilgisi, yorumu ve yoğunluğu sorunudur. Gürün, bu çalışma sisteminin değiştirilerek, verimli hâle getirilmesi için delegasyonda görevli komite başkanlarının kendi komitesi ile ilgili çalışmalarını bizzat raporlaştırarak Ankara’ya (‘merkez’e) göndermesi; delegasyondaki her personelin tüm çalışmalardan haberdar olması için haftalık yapılacak olan ‘staff’ toplantılarında —İngilizcenin diplomatın diline girdiğini işaretleyen basit bir örnek olarak— bilgi paylaşımında bulunulması ve sonraki haftaların gündemleriyle ilgili hazırlık yapılması talimatının verilmesi önerisinde bulunmuştur.⁷⁴ Öneri karşısında personelin böyle serbest bir çalışma düzeni teklifi beklemedikleri izlenimini aldığını dile getirmiştir.⁷⁵ Kamuran Gürün, bu öneri ardından görev bölümü yaptıktan sonra maiyetinde çalışan personele şu uyarıda bulunmuştur:

*Bütün arkadaşlara bir hususu hem tavsiye, hem rica olarak bildirmek isterim. Hepimizin asıl görevi ve çalışma mahalli OECD karargâhıdır. Her birinizin hemen her gün komite toplantılarınız vardır. Mühim olan sabahları buraya, delegasyon binasına gelmeniz değil, komite toplantılarını takip etmenizdir. Ben, buraya kim geç geldi, kim erken gitti diye arayıp soracak değilim. Sorumluluğunu aldığınız işleri gerektiği şekilde yürütmeniz benim yegâne istediğim husustur. İşiniz bitmiş ve yazacak bir yazınız da yoksa Delegasyona gelmeniz zorunlu değildir. **Hele delegasyona gelip de çalışanları lafa tutarak çalıştırmayacaksınız, gelmemeniz daha yerinde olur.** Bir gazete alın, çıkın Champs Elysees’de bir kahvede bunu okuyun, dünya olaylarını izleyin, daha faydalı bir iş yapmış olursunuz.⁷⁶*

---

⁷³ Gürün, B.P.A., s.129

⁷⁴ Gürün, B.P.A., s. 129

⁷⁵ Gürün, B.P.A., s. 130

⁷⁶ Gürün, B.P.A., s. 130

Bu konuşma Kamuran Gürün'ün çalışma disiplininin kısa bir özetidir. Konuşmasından anlaşılacağı üzere Kamuran Gürün, çalışanlarına sıkı disiplinli çalışma düzeni yerine serbest ama daha verimli bir çalışma sistemine yöneltmiştir. Deneyimli bir bürokrat olarak bir memurun nasıl teşvik edileceğinin bilincinde olmuş; bunu yaratıcı ve verimli bir iş yaşamı haline dönüştürmekte ustalıklı kullanmış ve Türk delegasyonunun örgütte daha aktif hale gelmesini sağlamıştır. Öyle ki “**bu** disiplinle çalışan memurlar”ının işine sınımsız sahip olduğunu, “bazı komitelerde evvelce varlığı hissedilmeyen Türk delegasyonunun çalışmaları **bloke** edebilecek etkinliğe geldiğini” belirtmiştir.⁷⁷

Delegasyon kadrosunun yeni çalışma sistemine olan adaptasyonundan memnun olmasına karşın Kamuran Gürün, OECD için görevli olduğu dönemde, işini sevmediğini söylemektedir. Bunun belli başlı bazı sebepleri bulunmaktadır. Bir büyükelçi olarak Paris'te görevli olmanın “müstesna” bir “talih eseri” olduğunu söyleyen emekli büyükelçi, Paris'ten şikâyet etmesinin mümkün olmadığını ancak OECD'ye alışmadığını ve örgüt işlerini sevmediğini belirtmiştir.⁷⁸ Bu durumun, Kamuran Gürün'ün aktardığı notlardan çıkarılabilecek sebepleri vardır. Öncelikli olarak, Kamuran Gürün'ün hatıratında ‘zenginler topluluğu’ olarak nitelediği OECD'de Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Türkiye'nin “ekonomik gelişme gösterememiş dışa bağımlı üyeleri olarak dışlandıığını”, bazı komitelere “üye bile” olamadığını söylemektedir.⁷⁹ Büyükelçinin aktardıklarından, Türk delegasyonunun tam efektif olma olanağının bulunmadığı çıkarımı yersiz olmayacaktır. Bu delegasyon personelini demoralize edebilecek bir faktör iken, Türkiye'nin temsiliyetinin de zorlaştığı bir başka unsur olarak görülebilir. OECD üyesi zengin ülkelerin (‘zengin olmayan’a karşılık kurucu sezdirme ile: kastedilen jargonik olarak ‘müreffeh’, ‘refah içinde’, ‘sanayileşmiş’, ‘gelişmiş’, ‘ileri’ kavramlarının sözcük alanındaki denklik bildirici Batılı kapitalist

⁷⁷ Gürün, B.P.A., s. 131

⁷⁸ Gürün, B.P.A., s. 132

⁷⁹ Gürün, B.P.A., s. 133

devletleri kodlayan ekonomi politik terimleri) kontrol altına alarak dışlayıcı tutumu dışında, Türkiye'nin örgütün ele aldığı bazı konulara karşı sergilediği ilgisiz tutum da Kamuran Gürün'ün şikâyet ettiği bir başka konu olmuştur. Örneğin, dünya ülkelerinin gündemine, o tarihlerde, yeni yeni girmeye başlayan dünyadaki enerji kaynakları konusu OECD ülkeleri tarafından da konuşulmaya başlanmıştır. En yetkili kişilerin bizzat hazırladığı raporlara göre enerji kaynakları ve çevre sorunları konuları önlem alınmadığı takdirde dünyayı bekleyen bir felaketin habercisiydi. Oysa Türkiye bu konuya ilgisiz ve tepkisiz kalmıştır. Kamuran Gürün, Türkiye'nin bu tavrının bir üzüntü kaynağı olduğunu savunmuştur.⁸⁰

Bir diğer sorun ise, Türk devlet kurumları arasındaki çekişmenin Paris'teki delegasyona yansımaları olmuştur. Yukarıda bahsedildiği gibi, OECD delegasyonu Maliye Bakanlığı'na bağlıyken, Dışişleri Bakanlığı'na bağlanmış; Dışişlerinden görevlendirilen ilk büyükelçi de Kamuran Gürün olmuştur. Kamuran Gürün, bu yetki değişikliğinin Maliye Bakanlığı tarafından hoş karşılanmadığı, Maliyenin gönülsüz olarak kabul etmek zorunda bırakıldığı görüşündedir. Bu sebeple, Ankara'dan talimat alırken bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Yazışmaların Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla yapılmasına rağmen, Maliye'den görüş alınması gerekliliği talimatlarda gecikmeye sebep olmuş ve delegasyon, pek çok önemli konuda kendi inisiyatifiyle hareket etmek zorunda kalmıştır.⁸¹ Kamuran Gürün, OECD Daimî Delegeliği görevini sevedemediğini söylemesinde yukarıda bahsedilen sorunların her biri birer temel oluşturmuş olabilir.

İnsan ilişkilerinin statüye dayalı sürdüğü her alanda olduğu gibi devlet hizmetinde de bürokratin işini ve çalıştığı ortamı sevmesiyle (duygu bağı ile düşünce bağının dengeli olarak meslek insanında iç telkinle takviye edilmesi kadar, makam ve yetki sahibi olarak görevini yapabilmenin yazılı ve yazılı olmayan tanımlı çerçevesi, sınırların belirlenmesi ve berrak olması) başarılı

---

⁸⁰Gürün, B.P.A., s. 133

⁸¹Gürün, B.P.A., s. 131

olması arasında doğru orantı vardır. Özel girişimlerde bireyin başarısı hem kendisine, hem de bağlı olduğu kuruluşun saygınlığına ve ekonomik gelişmişlik sıralamasına hizmet ederken; devlet hizmetinde çalışan bir bürokrat için bu başarı bireysel olmaktan öte devlet yararınadır. Devletin itibarı, ekonomik ve politik yetkinliği için bürokratin çalışma alanında şahsî özel ve resmî tatmin edici imkânlarla çalışması zorunludur. Bu sebeptir ki Kamuran Gürün, OECD günlerini anlatan notları arasında temsilcilik görevinin yeteri kadar efektif olamadığı vurgusunu hep yapmıştır. Her ne kadar OECD delegasyonuna yeni bir çalışma sistemi getirerek, memurları yıllar sonra bile tesiri geçmeyecek sözlerle⁸² motive etse de görevli olduğu iki yıl için şu sözleri sarfederek, kendisinden bağımsız biçimlenen ekonomi politikaları bağlamında özeleştiri yapmaktan kendini alamamıştır:

*OECD'de 2 yıl kaldım. Bu 2 yıl süresince, Türkiye'ye elle tutulur bir fayda sağlayan ne yapabildim diye düşünüyorum da, **Avrupa Para Birliği anlaşmasının sona erdirilmesi halinde, Türkiye'nin buraya olan borçlarının altınla ödenmesi mecburiyetini ortadan kaldırtmak için yaptığımız mücadeleden başka bir şey aklıma gelmiyor.***⁸³

II.1.5. Büyükelçi ile Devlet Adamı: Politika Adamı *Diyalogunda* Söylenemeyenler: Süleyman Demirel Örneği

Ülke yönetiminde söz sahibi olan ve yönetim iradesini elinde bulunduran tüm devlet adamlarının, dünya kamuoyunu ve devletlerin politikalarını etkileyen tüm olaylar konusunda fikir sahibi olması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Soğuk Savaş dönemi gibi iki kutuplu bir düzende, Bağlantısız ülkeler gibi tarafsız bir yol izlemeyen ülkelerin hem taraf oldukları, hem de karşısında durdukları ideolojiler ve yönetim biçimleri hakkında bilgi yetkini olmaları gerekir. Aksi hâlde, taraf olmak bir güvenlik politikasından ve buna dayalı bir ittifak sisteminin **edilgen** üyesi olmaktan öteye gitmeyecek; dışa bağımlılıktan başka bir durum doğurmayacaktır. Dolayısıyla, Soğuk Savaş düzeninin

⁸²Gürün, B.P.A., s. 130

⁸³Gürün, B.P.A., s. 134

üretken dil kurgusunu işaret ederek, yüzyıl önceki 'düvel-i muazzama' yerine geçen "süper güçler" nezdinde, yine bu 'gelişmişler'in sınıfladığı (OECD'nin kuruluş ruhu dikkate alındığında ve Gürün'ün iç yakınması anlaşıldığında) 'az gelişmiş', 'gelişmemiş', 'gelişmekte olan' biçiminde kıstasları malum olmak üzere, esasta ekonomik-politik olarak, sanayileşmemiş ve "dışa bağımlı" ülke/devlet yöneticilerinin dünya düzenini 'akıntıya kürek' çekerek takip etmesi değil, anlaması, 'siyaset oyunu'nda **oyuncu kurucu** olmadıkta, oyun kurucuların piyonu olup oyun kurduğunu zannetme aymazlığını kavrayabilmesi için Türk diplomatları bir tarafa, diplomasi tarihçiliğinin özellikle Batılı ve Rus (Çin vd.) diplomatların günlük ve hatıratlarını, devletlerinin arşivlerindeki özel elyazma evrakını, Osmanlı bağlamından taşıyarak Türkiye Cumhuriyeti devleti siyasi tarihinin incelemelerine ve tarihyazımı söylemlerine bağlamaları gerekir. Gürün'ün ilk hatıratının adı, manidardır. Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku ülkeleri yanında saf tutan Türkiye hükûmetleri için de mukayese yoluyla ders çıkarma bağlamında oyun, oyun kurucu, oyuncu, figüran, suflör, perde, perde önü-gerisi veya satranç veya dama vs. benzetmeler, nesne-özne ilişkisi, devletler-uluslar-toplumlar-kültürler olarak sınıflandığında retorik düzeyde gerçek insanların, insan toplumlarının yazgısıyla "kimler" in oynadığı sorusu, (sosyolojik olarak) "az gelişmiş", "gelişmekte olan" bir toplumu veya devleti temsil eden diplomatın ve politika adamının da yalın gerçeği olmaktadır.

Buna ilginç ve çarpıcı bir örnek olarak, Kamuran Gürün'ün *Bükreş, Paris ve Atina Büyükelçilik Anıları* adıyla kitaplaştırdığı hatıratından bir örnek vermek gereklidir.

5-18 Temmuz 1970'te, Kamuran Gürün Bükreş Büyükelçisi iken, Ankara'da Başbakan Süleyman Demirel'in başkanlığında bir Sefirler toplantısı düzenlenmiştir. Kamuran Gürün, hatıratında bu toplantının amacı, konusu ve katılımcıları hakkında bir şey hatırlamadığını —bu bile ilginçtir—

belirtmektedir.⁸⁴ Toplantıdan aklında kalan bir ayrıntı olarak Süleyman Demirel'in tüm sefirlere yönelttiği bir soruyu vermiştir. Süleyman Demirel, toplantıda bulunan büyükelçilere "Sizlerin bulunduğunuz ülkelerde **askerlerin politikaya karışmalarını önlemek** için Hükûmet ne yapıyor"⁸⁵ diye sormuştur. Kamuran Gürün, Romanya'da görevli olduğu; Çavuşesku⁸⁶ liderliğindeki Romanya bir Sosyalist Blok ülkesi olduğu için "bildiğiniz gibi Romanya'da böyle bir durum düşünülemez" şeklinde cevap vermiştir.⁸⁷ Zira sosyalist ülkelerde ordunun her kademesinde parti komiserleri bulunduğu için, hükûmet gibi ordu da partinin emir ve kontrolünde çalışmaktadır. Bu ülkelerde hükûmet ve ordu parti güdümünde olduğu için (totaliter rejim) fikir ayrılığı ya da ordunun yönetime müdahalesi gibi bir durum söz konusu olamaz. Süleyman Demirel, Kamuran Gürün'den aldığı cevap karşısında Romanya'da Hükûmetin ordunun hoşuna gitmeyen bir tutum içinde olmadığını, Gürün'e göre sanmıştır. Toplantıda bulunan Moskova Büyükelçisi Hasan Işık'ın Sosyalist Blok Ülkeleri hakkında bilgi vermesinin ardından Kamuran Gürün'ün sözlerinin arkasında yatan anlamın farkına varmıştır. Gürün'ün sözlerinin Demirel tarafından neden yanlış anlaşıldığı bilinmemektedir. Ancak Gürün, Başbakanın kendisini herhâlde yanlış anlayarak "demokrasiye olan bağlılığından şüphe duyduğunu" düşünmüştür. Gürün'e göre, Demirel Romanya'daki hükümet-ordu ilişkisinden Gürün'ün rahatsızlık duymadığını sanarak bu yönde bir cevap verdiğine kanaat getirmiştir. Gürün bu olay karşısında alınganlık duymuş; ancak -tabii ki- bu hissiyatını dile getirmemiştir.

Tarihsel sürece bakıldığında Süleyman Demirel'in sefirlere yönelttiği bu sorunun maksatlı olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki askeri müdahalenin sık tekrarlandığı bir ülke olarak Türkiye ve dönemin yönetenleri merkez sağ siyasetçileri ordunun ağırlığını her zaman hissetmiştir. 1962 ve 1963

---

⁸⁴ Gürün, B.P.A., s. 117

⁸⁵ Gürün, B.P.A., s. 118

⁸⁶ Dönemin Romanya Cumhurbaşkanı Nikolae Ceausescu'nun adı Gürün'ün hatıratında da Ceauseşcu olarak yazılmıştır.

⁸⁷ Gürün, B.P.A., s. 118

yıllarında Talat Aydemir'in önderliğinde bir grup ordu mensubunun darbe teşebbüsünde bulunması ve ülkedeki iç karışıklık Süleyman Demirel'i bu endişeye sevk etmiştir. Durumu kontrol altında tutarak askeri vesayeti önlemeye çalışma içgüdüleriyle sorulan bu sorunun altında yatan sebep 1971 yılında 12 Mart Muhtırası ile somut bir biçimde ortaya çıkmıştır.⁸⁸

II.2. Zeki Kunalp'ın Mesleğe ve Dışışleri Memuriyetine Bakış ve Yaklaşımı

II.2.1. Dışışleri Personelinin Görev Bilinci ve Yetkinliği Sorunu: Genç Meslek Memurlarına Tavsiye

Süleyman Demirel kabinesinde Dışışleri Bakanı olan⁸⁹ İhsan Sabri Çağlayangil döneminde, Zeki Kunalp'ın Dışışleri Bakanı Genel Sekreteri olarak görev yaptığı (1966-1969) sırada Dışışleri Akademisi kurulmuştur. Daha sonra "Diplomasi Akademisi" adını alacak olan bu birim, Dışışleri Bakanlığında yeni başlayan genç memurlara Bakanlık işleyişinin deneyimli memurlar tarafından tecrübe aktarımı yoluyla hem teorik ve hem de pratik uygulamalarla anlatılması; Türkiye'nin diğer uluslar ile ilişkilerinin tanıtılması ve nihayet, bu yolla memurların göreve hazırlanması amacıyla kurulmuş; deneyimli memurlar ile genç memurlar arasında iletişimi pekiştiren bir köprü görevini üstlenmiştir.⁹⁰ Kunalp, "hoşuna giden bir kuruluş"⁹¹olarak sıfatlandığı Akademi'de, herhalde Platon'un akademisi gibi mi sorusunu akla getirerek genç kuşakla serbestçe ve etraflıca fikir alışverişi yapma ve gençlerin tepkilerini öğrenme imkânı bulduğunu söylemiştir. Onun neslinin deneyimlerden kimlerin yararlandığını, bu akademinin işlevini de, sözlü

⁸⁸ Söz konusu dönemde gerçekleşen darbe teşebbüsü ve 12 Mart Muhtırası hakkında detaylı bilgi için bkz. Cüneyt Arcayürek, *Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985; İsmail Cem, *Tarih Açısından 12 Mart*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009; Nevin Yurdsever, *Türkiye'de Askeri Darbe Girişimleri 1960-1964*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983.

⁸⁹ Dışışleri Bakanlığı resmi ağ sayfasında yer alan önceki dönem bakanlar listesi için bkz. <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa>, e.t. 13.06.2016.

⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi resmi web sayfası bkz., <http://diab.mfa.gov.tr/tr/hakkimizda/hakkimizda/>, e.t. 09.05.2016.

⁹¹ Kunalp, s. 168.

kültürlenme noktasında- yani didaktik-dogmatik aktarma süreci- incelemek bir konu olabilir. Kunalp'ın sözlerine, mesleğine duygusal olarak yaklaşan bir diplomatın kaleminden dökülmüş şefkatli kelimeler olarak yaklaşabiliriz. Zira Akademi'den bahsederken, “gençlere mesleği öğretmek” tanımını kullanmamış; “fikir alışverişi” yapılmasından hoşnut olduğunu vurgulamıştır. Bu tutum, Kunalp'ın meslekî edinimlerini genç kuşaklara aktarma arzusunun yanında, onların fikirlerini merak ederek “sürekli öğrenme”nin gerekliliğine duyduğu inançtan kaynaklı olmalıdır. Genç memurların heyecanlı tepkilerinde yeni bir kazanım arayan “yaşlı diplomat”, mesleğine ilk günkü duygusallıkla bağlı olmalıdır ki Akademi'nin kendisi için de bir “okul” olduğunu ima edebilsin. Elbette gençlerin zihin yapısına nüfuz etmeye ve zaman zaman yön vermeye çabalamak ve genç memurlara tavsiyelerde bulunmak deneyimli olmanın kaçınılmaz gerekliliğidir.

Kunalp, gençlere hitap etme olanağı bulduğunda onlarda “görev bilinci”nin ve “görev gururu”nun uyanmasını sağlayacak önerilerde bulunduğunu söylemiştir.⁹² Herhalde, kendisi Türkiye Cumhuriyeti'nin dış ilişkilerinde rol alma, kritik konularda kararları tatbik etme –bazen insiyatif sahibi olma- gururunu taşıyordu. Dışişleri mensubunun rolü ülkesinin dünya ülkeleri arasındaki imajını sürekli olarak yükseltmek ve başarı gösterdiği her hizmet gününde bu haklı gururu yaşamak ise meslek adamının mazur görülebilir bir şımarıklığı olabilir. Kunalp, Dışişleri Bakanlığının Türkiye'nin “yenilenme” tarihinde oynadığı rolü genç memurlara aktararak onların da görevlerine ihtimam göstermesi, neticede haklı gururu yaşaması taraftarı olmuştur. Bunun yanında, genç memurlara sistemli ve gerçekçi bir Batılılaşma hareketinin uygulayıcısı olan önceki, yani “eski Osmanlı”ya gitmeden veya giderek, önce-sonra bağıni kurduran dönem-konjonktür farklarının görev adamlarının deneyimlerinden okuyarak, dinleyerek yahut söyleşerek faydalanması öğüdünü veren Kunalp, memurun hak ettiği gerçek değerini çoğunlukla tevazuyla birleşmesi gerektiğini de söyleyerek alçakgönüllü

---

⁹²Gös. Yer.

olmaları konusunda uyarılmıştır.⁹³ Görevinde yeni olan “taze” memurların işiyle gurur duymasını öğütlerken, tevazuyu da unutmaması yanlış anlaşılmaktan kaçınmak amacıyla söylenmiş olabilir. Zira yeni memurun heyecan ve hevesle abartılı duygulara kapılması olasıdır. Kunalp alçakgönüllü olmanın gerekliliğine vurgu yaparak bunun önüne geçmeye çalışmıştır.

II.2.2. Dış Politika Tayininde Diplomatın Rolü: Kunalp’ın Türkiye’nin Batı ile İlişkiler Hakkında Görüşü

Genel Sekreterlik görevinden ayrılırken Bakana arz ettiği “Ayrılış Raporu”nda Genel Sekreterliğinin muhasebesini yaptığını söyleyen Kunalp idarî konuları, yapılan toplantıları, alınan kararları izaha uğraşmış; siyasî konulara değinmediğini belirtmiştir.⁹⁴ Ancak Türkiye’nin dış siyasetine dair görüş bildirme zorunluluğu hissetmiş olacak ki raporuna ek olarak bu görüşlerini yazmıştır. Türk dış politikasının yön alması gereken istikameti, bu istikamet doğrultusundaki temel prensip hakkında düşüncelerini belirten Kunalp’ın görüşleri aşağıdadır:

... Türkiye’nin istikbali Batıdadır. Halen haiz olduğu prestij, hatta Doğu’da bile haiz olduğu prestij, Batı’ya olan yakınlığından dolaydır. Türkiye’nin bu siyasetten, bu umumi siyasi istikametten ayrılması, kendisi için kötü, meşum neticeler doğurabilir... Tekrar edelim: son birkaç asırdan beri medeniyetin merkezi Batı’dadır. Medeniyetten ne anlaşıldığı da ortadadır. İnsanlara maddî refah ve siyasi nizam temin eden Batılı ilkeler ve bunların tatbididir. Bugünkü şartlar muvacehesinde bir memleket dünya milletleri camiasında mevki sahibi olmak isterse çarın çar Batılı medeniyeti benimsemek mecburiyetindedir...⁹⁵

Görüldüğü üzere Kunalp, Türkiye’nin Batılılaşmasını arzu etmektedir. Batı medeniyetine olan inancı, Avrupa ülkelerinin Fransız Devrimi’nden sonra pekişen demokratik kültürünün ve yurttaşlarına sağladığı sosyal-siyasal-ekonomikimkânların genişliğinin bir neticesi olmalıdır. Yukarıda, babasıyla Fransızca konuştuğu ve Fransız mürebbiyeler tarafından büyütüldüğü

⁹³ Kunalp, s. 169.

⁹⁴ Kunalp, s. 156.

⁹⁵ Gös. Yer.

aktarılan Kunalp'in Batı hayranlığı şaşırılacak bir durum olmadığı gibi, kötücül bir unsur da değildir. Batı ülkelerinin ekonomik, siyasî prestiji ve özgürlükçü imajına duyulan bu hayranlığın temelinde diplomatın kendi ülkesinin de Batı medeniyetleri gibi modern, sosyolojik ve ekonomik ilerleme motiflerinde evrilerek gelişmiş olması yatmaktadır. Kunalp, Türkiye'nin Doğu (İslam ve İslam olmayan) ülkeleri nezdindeki saygınlığını da Batı'ya yakın olmasına bağlamıştır. On yıl sonra Türkiye'nin yer aldığı coğrafi bölgede yer alan ülkelere bakıldığında Kunalp'in bu sözleri doğrulanabilir. İran İslâm Devrimi (1979) ile birlikte bu coğrafyada Türkiye'den başka modern laik demokratik bir cumhuriyet kalmayacaktır. Bu anlamda Millî Mücadele yıllarının modernleşme sürecine dönüşmesiyle Mustafa Kemal Atatürk'ün Batı medeniyeti üzerinden, öz değerlerine tutunarak *muasır* veya *asrî* kodlamasını 'çağdaş' diyerek yapmış olmasına duyduğu inancı Zeki Kunalp'in de taşıdığı söylenebilir.

II.3. Büyükelçi Nihat Dinç'ten Dışişleri Bakanlığı Birimlerinin İşleyişine Dair Bir Örnek

II.3.1. Dışişleri Birimlerinin İşlevi: Protokol Örneği

1948 yılında ilk dış görevi Budapeşte Elçiliğinde üçüncü kâtiplikten sonra Protokol Dairesinde göreve başlayan Nihat Dinç, dışarıdan eğlenceli görünen bu birimin aslında yansıdığı gibi olmadığını anlatmıştır. Amacı devlet protokolünü düzenleyip uygulamak ve diplomatik misyon mensuplarına tanınan muafiyet ve ayrıcalıklara ilişkin işlemleri yürütmek olan Protokol Dairesi'ne Nihat Dinç, son derece allegorik bir biçimde ve tabii meslek adamının kendisine dönük 'dalgasını geçmek' üzere "**alınanlıkla uğraşan daire**" ismini vermiştir.⁹⁶ Peki, kimin alınanlık? Bunun sebebi olarak şunları yazmıştır: "Merasimlerde, yemeklerde kimse yerini

---

⁹⁶ Dinç, s. 20.

beğenmez ve kendisine hakaret edildiği kuruntusuna kapılarak memurdan hoşnut kalmaz.”⁹⁷

Emekli Büyükelçinin sözlerinden anlaşılacağı üzere protokol kurallarının işlediği/işletildiği her kurumsal yapıda olduğu gibi Dışişleri işleyişinde de alınganlıklar mevcut olmuştur. Ast-üst faktörü, kişiler arası çekişme/çatışma, layık olma/olmama unsuru vd. hususlar bu alınganlıkların doğması için birer sebep olabilir. Bu çekişme kimi zaman aldırmazlık/umursamazlık yahut tolerans/göz yumma ile örtülmeye çalışılsa da, kimi zaman meslek memurları için aşılması güç bir sorun halini alabilmektedir.

Nihat Dinç protokol nizamını betimlemek üzere dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün misyon şeflerine verdiği yıllık akşam yemeği örneğini vermiştir. Çalışmaların Pembe Köşk'teki masanın maketi üzerinde başladığını söyleyen Dinç, devlet onurunun incinmemesi için kimin nerede, kimin yanında, hangi tarafta oturacağını maket üstünde tespit edildiğini belirtmiştir. Salon terk edilirken kimin, kimin kolunda salonu terk edeceği de Protokol tarafından belirlenmektedir. Davet öncesinde kendisine yeri gösterilen davetliye, *“Lütfen kolunuzu şu bayana veriniz”* diyerek kart takdim eden memurlar, bu nizamın sağlanmasının baş aktörleridir. Davette akşama eşlik edecek müzik de Protokol tarafından titizlikle seçilmektedir. Buna göre yemek sırasında klasik batı müziği, sonrasında da şan konseri davetlileri eğlendirecektir.⁹⁸

Nihat Dinç, İsmet İnönü'den sonra Köşk'te verilen davetlere bu itinanın gösterilmediğini gerek ileri rütbelerde kendisinin katıldığı davetlerde görerek, gerekse katılanlardan dinleyerek öğrendiğini söylemiştir.⁹⁹ Ancak “katılanlar”dan kasıt kim/kimler belirtmemiştir. Buna göre devlet protokolündeki düzenlilik, ciddiyet ve özenin memur olduğu yıllarda daha

---

⁹⁷ Gös. Yer.

⁹⁸ Gös. Yer.

⁹⁹ Gös. Yer.

fazla olduğunu savunduğunu söylemek mümkündür. Nihat Dinç bu bozulmanın sebebini de belirtmemiştir. Bu düzensizliğin sebebi Protokol Genel Müdürlüğüne¹⁰⁰ getirilen sonraki yöneticilerin disiplini/disiplinsizliği olabileceği gibi; Protokol memurlarının da özensizliği olabilir. Yahut Dışişleri ve Türk devlet protokolü topyekûn bir “gevşeme” içine girmiş olabilir. Belirtmediği sebebi ne olursa olsun, Nihat Dinç’in Dışişlerindeki bu durumdan memnun olmadığı anlaşılmaktadır.

---

¹⁰⁰ Nihat Dinç’in bahsettiği dönemde Protokol Dairesi'nin başında Kadri Rızan Bey vardır. Bkz., Dinç, s. 21.

III. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÜZENİNİN İKİ KUTUPLU SİYASAL ORTAMINDA TÜRKİYE’NİN KIBRIS SORUNU VE SORUNUN ULUSLARARASILAŞMASI

III.1. Kıbrıs’ın Türk ve Yunan Toplumuyla Arasındaki Bağ

Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinin doğrultusunu uzun yıllar boyunca “Kıbrıs Meselesi” çizmiştir. İki ülke arasında aşılamayan bir sorun olarak kalan Kıbrıs sorunu yalnızca kendi iç düzeniyle değil iki ülke arasında çekişmeye yol açmasıyla uzun süre boyunca dış politika programlarında güncel kalmıştır. Türkiye’nin Kıbrıs politikasının esaslarını anlamak için Kıbrıs’la olan bağı yorumlamak gerekir. Türkiye’nin savunusuna göre, Kıbrıs ve Türkiye arasında öncelikle tarihî bir bağ vardır. Hiçbir zaman Yunan toprağı olmayan ada Osmanlı döneminde Türk toprağı olduğu için bu tarihî bağ kurulmuştur.

İkinci olarak, Kıbrıs’taki Rum Ortodoks topluluğu tarih boyunca Akdeniz’de yaşayan medeniyetlerin bir karması olduğu için Yunan kökenli olarak ifade edilememektedir. Ancak Türk topluluğunun tamamı Anadolu ve Türk kökenlidir. Bu, Kıbrıs ve Türkiye arasında hem etnik-demografik hem de tarihsel bir bağın da var olduğunun göstergesidir. Türkiye’nin Kıbrıs politikasının üçüncü esası ise adayla olan coğrafî bağıdır. Türk argümanına göre Kıbrıs adası Anadolu’nun jeolojik ve coğrafî uzantısıdır. Türkiye’nin güney sahillerinin adaya uzaklığı 65 km iken; ada Yunanistan’a 1000 km uzaklıktadır. Bu, adanın Türkiye’yle olan coğrafî bağının yanı sıra güvenlik stratejileri bakımından da bir bağ oluşturmaktadır.¹⁰¹ Kıbrıs, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’e yakınlığı ile bir kontrol noktasıdır. Yani, coğrafi konumu itibariyle jeopolitik öneme sahip bir bölge olarak nitelendirilen Kıbrıs adası, hem Türkiye hem Yunanistan için tarihsel bağlılığın yanı sıra stratejik hedef halindedir.¹⁰²

¹⁰¹ Ertuğrul Üçler, *Kıbrıs Çıkartması*, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2014, s. 15.

¹⁰² Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs Adasının Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi”, *Türk Kültürü Dergisi*, XXXIII, 386, 1993, s. 321-330.

Tarihsel gelişime Yunan tarafından bakıldığında, Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilişkisi 'Megalo İdea' ile ilişkilendirilebilir. Yunan politikası Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi (ENOSİS), adadaki Türk topluluğunun azınlık durumuna düşmesi ve adanın tamamıyla bir Rum bölgesi halini almasına dayanır. Yunanistan'ın, bu ideali gerçekleştirmek için, 1950 yılında başlayan kanlı ve kansız uğraşı uzun yıllar uluslararası ajandayı meşgul etmiştir.

Türkiye'nin 1950-1960 yılları arasında Kıbrıs konusuna yaklaşımı 1950-1955 yılları arasında adadaki İngiliz varlığının, mevcut statükonun desteklenmesi; 1955-1956 yılları ada ile Türkiye'nin organik bağının kanıtlanmaya çalışılması; 1957 dönemi "taksim" fikrini öne sürmesi; 1959 yılı ise bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kabul edilmesi yönünde olmuştur.¹⁰³

III.2. Kıbrıs Davası'nda Dönemeçler: Türk-Yunan İlişkileri, ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs Sorunu'na Yaklaşımı, NATO ve BM Çerçevesi

1950 yılının başında Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin Yunanistan'la birleşmek (ENOSİS'i gerçekleştirmek) için yürüttüğü çalışmalar başta Türk hükümetinin ilgisini çekmemiştir. Öyle ki Ocak ayında adada gayrı resmî olarak yapılan 'halk oylaması' İngiltere tarafından tanınmayarak Türk kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanırken¹⁰⁴ Demokrat Parti hükümetinin Mayıs ayında açıklanan hükümet programında Kıbrıs konusundan hiç bahsedilmemiştir.¹⁰⁵ 1954'te

¹⁰³ Kıbrıs sorunu üzere hem uluslararası tarih hem de tarihbilimsel çalışmalar, hukuk vd. boyutlarıyla, bizzat sahadaki aktörlerin de evrakıyla beraber yapılan değerlendirmelerle Türk yazınında bir uzmanlık alanı oluşturur. Burada seçili bir bibliyografya verildi: Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, Lefkoşe Devlet Basımevi, Lefkoşe, 1964; Rauf Denктаş, *Kıbrıs 50 Yılın Hikâyesi*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008; Rauf Denктаş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004; Hüseyin Laptalı, *Erenköy Sürüngeni*, İstanbul Türk Talebe Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1966; Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005; Tuncer Topur, *Dünya ve Türkiye-AB-Kıbrıs Üçgeni*, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2002; Anıl Çeçen, *Kıbrıs Çıkmazı*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005; Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2006.

¹⁰⁴ Üçler, s. 35.

¹⁰⁵ I. Menderes Hükümeti Programı, <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP19.htm>, e.t. 04.08.2015.

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait bir ada olduğunu ve "Türkiye'nin bir Kıbrıs meselesi olmadığını" söyleyerek Türkiye'yi konuya müdahil olmaktan geciktirmiştir.¹⁰⁶ Kıbrıs Barış Harekâtları sırasında Lefkoşa'da büyükelçi olarak görev yapan Asaf İnhan (1970-1976) da bu savı doğrulamış ve Türk tarafını hareketlendiren unsurun Rum eylemleri olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷ Bu verilerden yola çıkarak Kıbrıs konusunun ve Yunanistan'ın ENOSİS'i gerçekleştirmek amacıyla Kıbrıs'taki Rum çoğunluğundan faydalanarak adada 'self determination' ilkesinin uygulanması planlarının 1954 yılına kadar Türkiye'de yeteri kadar karşılık bulamadığını söylemek doğru bir tespit olacaktır. Bu durum, 1954 yılında Türkiye nazarında değişmeye başlamıştır. 1954 yılında, Yunanistan, adanın **kendi kaderini tayin hakkı** (*self determination*) isteğiyle konuyu Birleşmiş Milletler'e önermiş, Birleşmiş Milletler siyasî komisyonu ise konuyla ilgilenmemiştir. Bu tarihten sonra Türkiye, hem hükümet hem de kamuoyu nezdinde konuyla alakadar olmaya başlamıştır. Yunanistan'ın bu teklifiyle birlikte adada gün yüzüne çıkan huzursuzluk, Türk toplumunun günlük yaşamında zorluklarla karşılaşması ve Grivas önderliğindeki EOKA örgütünün siyasî ve etnik terör eylemlerini Türklere yöneltmesi Türkiye'yi adadaki "soydaşları"na sahip çıkma yoluna itmiştir. Türkiye, bundan sonra ikili ve üçlü görüşmelerle diplomatik anlamda çaba harcarken, adadaki Rum baskısını törpülemek ve Türk toplumunun güvenliğini sağlamak amacıyla EOKA'ya karşı direniş göstermek için 1958 yılında kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı'na (TMT) destek vermeye başlayacaktır.¹⁰⁸ Adada Rum eylemlerine karşı Türk birliğini korumak ve savunmak güdüsü ile Rumları operasyonel faaliyetlerin yanı sıra psikolojik baskıyla da yıpratmaya çalışan bu 'yeraltı örgütü' bahsi geçen dönemde Kıbrıslı Türklerin toplumsal hakları için mücadele etmiştir. Türk toplumunun yararını bireylerin yararının önüne koymuş; karşılaşılabilecek her

¹⁰⁶ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985, c. II, s. 74.

¹⁰⁷ Gül İnanç, *Büyükelçiler Anlatıyor Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970-1991)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 13.

¹⁰⁸ Üçler, s. 15.

türlü güçlüğü karşı Türk toplumu yararına önlem almaya çabalamıştır.¹⁰⁹ Türk Mukavemet Teşkilatı 1967'ye kadar Türk yerleşimleri arasındaki iletişimin sağlanmasına ortam hazırlayarak çatışma ortamında Kıbrıslı Türklerin varlığını korumasında önemli rol oynamıştır.¹¹⁰

III.2.1. Türk-Yunan ve Türk-İngiliz İlişkilerinin Öncelikli Gündemi: Kıbrıs

1955 yılına gelindiğinde adada iki toplum arasındaki önlenemez çatışmayla tansiyon git gide artınca, Türkiye, İngiltere'ye nota vererek, Kıbrıs'taki Türk toplumunun karşı karşıya olduğu Rum-Yunan tehdidini vurgulamış ve dünya kamuoyunun bu konuya dikkatini çekmeye çalışmıştır. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında Londra'da bir konferans gerçekleştirilmiştir. Ancak herhangi bir konuda diyalog imkânı bulunamamış, gerginlik çözümlenememiş ve İstanbul'da 6-7 Eylül olayları patlak verince konferans başarısız olarak dağılmıştır.¹¹¹ Kunalp'in belirttiğine göre Türkiye o dönemde "kapalı rejimden açık rejime kansasız ve sessiz geçtiği" için Dünya kamuoyunun takdirini toplarken¹¹² 6-7 Eylül olayları Türkiye'nin bu imajına zarar vermiş, ilişkilerde büsbütün anlaşmazlığa yol açmış ve uluslararası arenada Türkiye'nin suçluları bulup cezalandırması yönünde bir beklenti oluşturmuştur. Ancak Londra Konferansı'nın dağılmasına yol açan bu olayın sorumluları yakalanamamış, sorun adeta bir "komünist avı" olarak kullanılmıştır.¹¹³

¹⁰⁹ Türk Mukavemet Teşkilatı'nın direniş mücadelesinde giriştiği üstünlük kazanma yarışı hakkında detaylı bilgi için bkz. Soyalp Tamçelik, "Türk Mukavemet Teşkilatı'nda (TMT) Uygulanan Psikolojik Savaş Teknikleri ve Usulleri", *II. Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Uluslararası Sempozyumu (31 Ekim-5 Kasım 2011) Bildiriler/Sunumlar*, Cilt 1, Haz. İsmail Bozkurt, Kıbrıs TMT Mücahitler Derneği Yayınları, Lefkoşa, 2014, s. 41-125; Soyalp Tamçelik, "Türk Mukavemet Teşkilatı'nın (TMT) Bazı Özellikleri", *Türk Yurdu Dergisi*, XIII, 1993, s. 28-31.

¹¹⁰ İnanç, s. 23.

¹¹¹ Üçler, s. 14-15

¹¹² Kunalp, s. 93

¹¹³ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 347.

Zeki Kunalalp'ın siyasî muavinliğe başladığı dönemde 'dış politika gündemini **en çok meşgul** eden konu' olarak nitelediği Kıbrıs¹¹⁴ 1955 yılından sonra eskiye nazaran daha fazla gündemde kalmıştır. Görüşmelerin ve devlet politikalarının işleyişini incelediğimizde iki ülke ilişkilerinin normalleşmesi için atılan adımlardan garantör İngiltere memnuniyet duyarken; Yunanistan uzlaşmadan uzak bir tutumla çözümü **oyalama** yoluna gitmiş, Türkiye ise Kıbrıs'taki Yunan tutumuna tepki vermekte gecikmiş olmasına rağmen gerçekçi ve çözüm odaklı önerilerle görüşmelerde kararlı tavrını ortaya koymuştur.

1957 yılından itibaren Türkiye adanın taksiminin en kökten çözüm olduğuna karar vermiş, uluslararası sahnede de oyunu bu fikre göre oynamaya başlamıştır.

III.2.2. İngiltere'nin MacMillan Planı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Atılan Adım

1958 yılında, 1955'te olduğu gibi, İngiliz Dışişleri Bakanı Mac Millan, Kıbrıs'taki durumun toplumsal barış lehine dönüşmesi için garantör devletlere bir çözüm önerisi sunmuştur. MacMillan Planı olarak adlandırılan bu öneride adadaki Türk ve Rum toplumu, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında bir çözüm ortaklığı öngörülmüştür. Bunun yanı sıra, adada bir temsilî hükümet sistemi kurulması fikri sunulmuş ve her iki toplumun da kendi iç işlerinde kendi **otonomisini** kullanabilme hakkı savunulmuştur. Adadaki toplumların çift tâbiyet kullanmasıyla çözümün daha barışçıl ve hızlı olacağını savunan bu planda; adadaki mevcut statünün 7 yıl korunması önerilmiş ve sistemin işlerlik kazanması hâlinde İngiltere'nin adanın idaresini Yunanistan ve Türkiye arasında paylaşırabileceği iddiası gündeme getirilmiştir.¹¹⁵ Türk tarafı taksim fikrinden vazgeçmemek ve nihâf hedefin adanın taksimi olması koşuluyla bu planın müzakere edilebileceğini kabul etmiştir. Ancak İngilizlerin

¹¹⁴ Kunalalp, s. 112

¹¹⁵ İzzettin Çopur, *1974 Kıbrıs Barış Harekati ve Anılar*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 36.

sunduğu bu plana Kıbrıs Rumları ve Yunanistan şiddetle karşı çıkmış, adada 'self-determination' ilkesinin uygulanması konusunda ısrarcı olmuştur. Bu sebeple İngiltere'nin sunduğu bu plan hayata geçirilememiştir.

Zeki Kuneralp'in hatıratı incelendiğinde, 1959 yılına kadar Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs üzerinden devam eden çekişmenin ana kaynağının ada ile kurulan bağların karşılıklı olarak anlaşılmasından ileri geldiğini söylemek mümkündür. Yunanistan, Türkiye'nin Kıbrıs'la olan bağına kabullenmediği için Türk hükümeti daha sert bir politika gütmüştür. Türkiye'nin ada üzerindeki iddiasından vazgeçmemesinin ardından Yunanistan'ın politika aktörleri çözümü bu bağın inkârında değil, diplomatik alanlarda aramaya başlamış; bu da Türkiye'nin siyasetini yumuşatmıştır. 1959 yılı, iki ülke ilişkilerinin karşılıklı tavizlerle gerçekleştirilen bir yumuşama dönemi olmuştur.¹¹⁶ Türk-Yunan ilişkileri açısından uluslararası atmosferde yaratılmış bir sis bulutunu andıran gergin havanın normalleşmesi için 1959 yılının Şubat ayında Türk başbakan Adnan Menderes, Yunan başbakan Karamanlis ve iki ülke dışişleri bakanları Fatin Rüştü Zorlu ile Averof Zürih'te toplanmıştır.¹¹⁷ Bu toplantıdan Türkiye ve Yunanistan kadar, hiç şüphesiz, üçüncü garantör devlet olan İngiltere ve Batı Bloku lideri ABD de memnuniyet duymuştur. Zira NATO üyesi iki ülkenin aşılamayan bir problemle dünya kamuoyunu meşgul etmesi, Sovyetler Birliği önderliğindeki Doğu Bloku'nun siyasî manevra yapmasına uygun bir ortam sağlaması anlamına gelmekteydi. Bu, gün sonunda her iki devlet ve NATO üyesi diğer ülkeler için kan kaybı anlamına gelebilirdi. Zürih'te yapılan görüşmede anlaşma sağlayan iki ülke, Mac Millan'ın da dâhil olmasıyla 11 Şubat 1959'da Londra Anlaşması'nı imzalamıştır.¹¹⁸ Buna göre Kıbrıs'ta gerçekleşecek olan çözüm ne adanın taksimi, ne de ENOSİS olmuştur. Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet kurulması ve devlet başkanının Rum, devlet başkan yardımcısının Türk olması kararlaştırılmış; adadaki gerginliğe çözüm olarak adadaki toplumların

¹¹⁶ Kuneralp, s. 114.

¹¹⁷ Ali Denizli, *Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014, s. 22.

¹¹⁸ Denizli, s. 23

nüfusları oranında ülke yönetiminde, orduda ve kamu kurumlarında yer alması sunulmuştur. Üç garantör devlet olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında Garanti Anlaşması da imzalanmıştır. Kıbrıs güvenliğinin, toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının sorumluluğunu taraf üç devlete yükleyen bu anlaşma; Yunanistan'ın ENOSİS'ten vazgeçmemesi üzerine gel-git yaşanan ikili ilişkilerde Türkiye'nin müdahale hakkının dayanağı olacaktır. Çünkü Garanti Anlaşması'na göre üç ülkenin uyum ve birliktelik içinde hareket etmesinin olanak dışı olduğu durumlarda, garantör devletlerden herhangi biri anlaşma ile belirtilen esasları yerine getirmek koşuluyla tek başına hareket edebilecekti.¹¹⁹

1959 Şubat'ında imzalanan Londra Anlaşması'na uygun anayasanın hazırlanması Nisan 1960'ı bulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre halk Cumhuriyet Meclisi'nde temsil edilecek ve 35 Rum, 15 Türk parlamentlerden oluşacak; kabineyi oluşturan 10 bakandan 7 tanesi Rum, 3 tanesi Türk olacaktır. Devlet memurluklarında Rum toplumu %70, Türk toplumu %30 oranında yer bulacaktır. Bu oran 2000 kişilik ordu ve 2000 kişilik polis kuvvetlerinde %60 ve %40 olarak paylaşılacaktır.¹²⁰ Kıbrıs'ta yaşayan toplumların yanı sıra garantöre devletler olan Türkiye ve Yunanistan da adada askerî personel bulunduracaktı. Buna göre adada Yunanistan 950 kişilik, Türkiye de 650 kişilik garnizon kurulacaktı.¹²¹ 1960 yılında anayasası imzalanan ve resmen ilân edilen Kıbrıs Cumhuriyeti, bundan sonra bağımsız bir devlet olmuştur. Her iki toplumun da tansiyonunu düşüren bu anlaşmalara uyulsaydı, Kıbrıs 1960'lı yıllardan sonra bir sorun olmaktan çıkabilirdi.

Adadaki Türk ve Rum toplumunun anayasa çerçevesinde uyumlu yaşamı ve ülke yönetiminde adil oranda temsil hakkının olması; işlerlik kazandıındaysa Mac Millan Planı'ndaki öngörüye benzer biçimde garantör devletlerin adadan çekilmesiyle Kıbrıs Cumhuriyeti bugün bağımsızlığını sürdüren bir devlet

---

¹¹⁹ Denizli, s. 24

¹²⁰ Denizli, s. 24

¹²¹ Kunalp, s. 119

olabilirdi. Ancak Yunanistan Londra Anlaşması'nın adil olmadığı ve adaya tam anlamıyla çözüm getirmedeği savından vazgeçmemiş; gerek Yunan kamuoyunu gerekse Kıbrıs'taki Rum kamuoyunu bu savın doğruluğu yönünde ikna çabalarını sürdürmüştür. Türk toplumunun ikinci sınıf muamele görmesi, hemen her alanda anlaşma hükümlerinin ihlâl edilmesi, toplumsal alanlarda Türklere uygulanan baskı günden güne artmıştır.

III.2.3. Kanlı Eylemler: Akritas Planı

1961 yılına gelindiğinde Yunanistan ve Rum toplumunun, adada yaşayan Türklerin imhası için ortaklaşa yürüttüğü bir plan işlemeye başlamıştır. Yorgacis, Tassos Papadopoulos ve Klerides tarafından hazırlanan¹²²ve literatürde **Akritas Planı** olarak anılan bu plan 1960'lı yıllarda Türklerin yaşadığı bölgelere yönelik kanlı eylemlerin tetikçisi olmuştur. Türk toplumunun politik, askerî, ekonomik ve sosyo-psikolojik baskı altında tutularak adadan göçe zorlamak; göçe yanaşmayanları ise toplu olarak imha etmek amaçlı¹²³yürütülen planın habercisi 1962 ve 1963 yıllarında diplomatik düzeyde atılan bazı adımlar olmuştur.

22 Kasım 1962'de¹²⁴ Türkiye'yi ziyaret eden Makarios Kıbrıs'ın yönetimindeki güçlüklerden yakınmıştır. Vergilerin toplanmasında yaşanan aksaklıklar, belediyelerin işleyişindeki birtakım eksiklikler ve Kıbrıs'ta günlük hayata dair bazı sıkıntılardan dert yanan Makarios'a, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İnönü bu aksaklıklar konusunda Türkiye'nin yardıma hazır olduğunu bildirmiştir. Ancak bu destekle yetinmeyen Makarios Akritas Planı'nın da bir gereği olan anayasa değişikliği konusunu açınca, Türk hükümeti buna müsaade etmeyeceğini söylemiştir. Makarios, ikinci hamle olarak, 30 Kasım 1963'te, garantör devletlere anayasanın Türk bölgelerine ve Türk toplumuna ilişkin 13 temel hükmünde değişiklik yapılmasını öneren bir teklif götürmüştür.

¹²² Denizli, S. 26

¹²³ Çopur, s. 46

¹²⁴ Gürün, A.K., s. 174

Ancak Türkiye gibi İngiltere'nin de konuya sıcak bakmamasıyla Makarios'un bu teklifi değerlendirilmemiş, reddedilmiştir.¹²⁵

Diplomatik girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından terör olayları ve çatışmalar cereyan etmiştir. Akritas Planı'na göre düzenlenen bu eylemlerin kısa sürede organize edilen eylemler olduğunu söylemek olayları çok iyi okuyamamak anlamına gelecektir. Zira Akritas Planı'nda anayasa değişikliği teklifi; teklif reddedildiği takdirde silahlı çatışma ve nihai olarak ENOSİS'in gerçekleşmesi tasarlanmıştır.¹²⁶ Planın bu tarihten sonra imza attığı ilk kanlı eylemi 20-21 Aralık 1963 tarihinde gerçekleştirilen ve bugün 'Kanlı Noel' olarak anılan çatışma olmuştur.¹²⁷ Bölgelerine giden Türklere silahlı arama yapan Rumlar, aramaya müsaade etmeyen Türklere saldırmıştır. Bu saldırıda Kıbrıslı Türklere arama yapmak isteyenlerin Rum polisi olduğu söylene de 1960 yılında Yunanistan'a gönderilen EOKA lideri Grivas'ın, saldırılardan hemen önce Kıbrıs'a dönmesi göz önünde bulundurulunca¹²⁸ eylemin EOKA tarafından gerçekleştirildiğini söylemek gerçekçilikten uzak bir varsayım olmayacaktır. Saldırıları üzerine Türkiye, ilk olarak Türk jetlerinin Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşu yapmasına, daha sonra diğer garantör devletler olan İngiltere ve Yunanistan'a ortak hareket etme çağrısı yapmaya karar vermiştir. Bu karara göre garantör devletler Türkiye'nin ortak hareket etme çağrısını cevapsız bırakırlarsa, Türkiye Garanti Anlaşması hükümlerince duruma tek başına müdahale edecek; bunu da garantör devletlere bildirecekti. 25 Aralık'ta Türk jetlerinin Kıbrıs semalarında uyarı uçuşu yapmasının ve Türk tugayının duruma müdahil olmak üzere hazır olduğunun bildirilmesinin ardından Makarios geri adım atmış ve saldırılar durdurulmuştur.¹²⁹ O sırada Ticaret Dairesi Genel Sekreter Ekonomik İşler Yardımcısı olan Kamuran Gürün, 20 Aralık gecesi gerçekleştirilen saldırıdan sonra yılbaşına kadar her akşam bir genel sekreter

---

¹²⁵ Turan, s. 416-417

¹²⁶ Denizli, s. 26

¹²⁷ Denizli, s. 30

¹²⁸ Denizli, s. 27

¹²⁹ Turan, s. 417

yardımcısı, bir genel müdür ve bir meslek memurunun nöbetçi kalarak, Kıbrıs, Yunanistan, İngiltere, ABD ve diğer NATO ülkelerinden gelen şifreleri takip ettiğini; Türk jetlerinin ihtar uçuşundan sonra bakanlıktaki tansiyonun düştüğünü belirtmiştir. 1970'li yıllarda Kıbrıs politikasında önemli yer tutacak olan Gürün, bu tarihlerde tuttuğu nöbetleri Kıbrıs konusunda ilk görev alışı olarak aktarmıştır.¹³⁰ ABD; Türk hükümetinin ısrarlı tavrı üzerine, Türkiye'nin çıkartma yapma kararının önüne geçmek için adada Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü(UNFICYP)'nün kurulmasını teklif etmiş; 1963 yılının son ayında gerçekleşen kanlı baskının ardından Kıbrıs'ın güvenliği Barış Gücü'ne devredilmiştir.¹³¹ Türk hükümetinin bu olaylara verdiği tepkinin yanı sıra ada Türklerinin de taksim fikrine iyiden iyiye ısındığı izlenmektedir. Öyle ki 29 Aralık'ta, **Kanlı Noel** olaylarından hemen sonra, Kıbrıs Türk toplumunun lideri Fazıl Küçük'ün *Hürriyet*'e verdiği demeçte Türk ve Rum toplumunun artık bir arada yaşayamayacağı vurgusu yapılmış ve adanın taksiminden başka çıkar yolun kalmadığı Londra Anlaşması'ndan beri ilk defa yinelenmiştir.¹³²

1963 yılının son günlerinde yeni ortak hükümeti kuran ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde hükümet programını açıklayan İsmet İnönü'nün Kıbrıs sorununa dair söylediklerini incelemek gerekir:

Adada cereyan etmiş olan kanlı facia bize büyük elem vermiştir. Birkaç gün evvel arz ettiğim gibi, Türkiye kendisinin ahitlere gösterdiği sadakatı ve riayeti başkalarından da aynı şekilde bekler. Sorumsuzlukla girişilen hareket karşısına memleketimiz bir bütün olarak Kıbrıslı kardeşlerimizin hukukunun korunması ve ahitlere riayet olunması hususundaki iradesini katıyetle izhar etmiştir.

Bu cümleden olarak, bütün barışçı yolları sonuna kadar iyi niyetle, sabırla fakat azmimizden zerre kadar inhiraf etmeksizin denedikten sonra, son çare olarak Garanti Antlaşması'nın bize verdiği, münferit müdahale hakkımızı kullanmak üzere harekete geçeceğimizi bildirdik. Bu kat'i tutumumuz sonucunda Türkiye, İngiltere ve Yunanistan adada ateş kesilmesini ve nizamın iadesini temin için müştereken teklifte bulundular ve teklif malum olduğu üzere Kıbrıs Hükümetince kabul edildi. Şimdi teminatçı üç devletin askeri birlikleri bir İngiliz generalin idaresi altında vazifeye başlamış bulunmaktadır.

¹³⁰ Gürün, A.K., s. 175

¹³¹ Üçler, s. 17

¹³² 31 Aralık 1963 tarihli Hürriyet Gazetesi, s. 11

Hükümetimiz bu milli tutumun her türlü icaplarını da ahdi vazifeye ve ahdi haklara uygun olarak yerine getirmeye aynı azimle devam edecektir.

Sayın Milletvekilleri,

Komşularımızla münasebetlerimizi daima geliştirmek emelimizdir. Müşterek menfaatlerimize uygun olarak Türk-Yunan münasebetlerinin gerek ikili, gerek NATO ittifakı içerisinde devamlı suretle kuvvetlenmesi arzumuzdur. Karşılıklı temennilerin ve arzuların Kıbrıs buhranından da iyi bir imtihanla geçmesi şüphesiz ki, istikbale ait çalışmalarımızda bizi teşvik edecektir.”¹³³

İnönü'nün açıklamasından da anlaşılacağı üzere Türkiye, sorunun silahsız olarak çözülmesi odaklı bir yol izlemeye çalışırken; bir yandan aynı üslubu diğer garantör devletlerden de beklediği mesajını vermekten kaçınmamıştır. Ancak Türkiye'nin bu beklentisi garantör devletler ve ABD tarafından karşılanmayacak; Türkiye Kıbrıs konusunda yalnız müdahalede bulunmak zorunda kalacaktır. Konunun açmazı girmesinde Türkiye'nin sorumluluğu üstlenir tavrının aksine; İngiltere'nin konuyu uluslararası aktörlere bırakarak sorumluluktan kaçması, Yunanistan'ın ENOSİS hayalinden vazgeçmemesi ve ABD'nin Türkiye'ye askerî yardım olarak verdiği silahların ancak kendi izin verdiği alanlarda kullanılmasını istemesi birer etken olmuştur.

III.2.4. ABD uyarısı: Johnson Mektubu

1964 yılında da ilişkilerdeki gel-git sürmüştür. Yıl boyunca Yunanistan'ın Kıbrıs'taki Millî Muhafız Birliği'ne subay ve askerî personel göndermesi; 950 kişilik Rum ve 650 kişilik Türk alayı bulundurma hakkı tanıyan 1960 tarihli İttifak Anlaşması'nı sürekli olarak ihlâl etmesi Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Yunanistan'ın adada izlediği silahlanma politikası Türk toplumu üzerinde demoklesin kılıcı gibi asılı durmuş, Türkiye'ye her geçen gün biraz daha sorumluluk yüklemiştir. Zira Grivas önderliğindeki EOKA'nın Yunan desteğiyle güçlenmesi Türk toplumunu esaret tehdidi altına sokmuştur.¹³⁴

¹³³ X. İnönü Hükümet Programı, <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP28.htm>, e.t. 10.08.2015

¹³⁴ Üçler, s. 18

Ocak ayında Türkiye'nin garantör devletlere verdiği notadan bir netice alınamayınca Türk donanmasının ada kıyılarına yaklaşarak gözdağı vermesi üzerine Kıbrıs'taki saldırılar durdurulmuş; ancak 9 Mart'ta Makarios'un saldırıları yeniden başlamıştır. Yeniden müdahale uyarısıyla saldırıların durdurulmasının ardından, Makarios, 9 Nisan 1964'te 1960 tarihli ittifak antlaşmasını yürürlükten kaldırmak için Türkiye'ye bildiri de bulunmuştur. İnönü hükümeti kararı tanımayarak antlaşmanın tek taraflı feshedilemeyeceğini söylemiştir. Kıbrıs'ta yaşayan toplumlar ve garantör devletlerarası ilişkiler uzlaşmadan uzak seyrederken; Türkiye duruma seyirci kalamayacağını, Türk toplumunun tehdit altında olduğunu, Türkiye'nin adadaki Türklerin can ve mal güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğunu açıklayarak 1964 Haziran ayı başında Kıbrıs'a çıkartma yapacağı kararını ABD'ye açıklamıştır.¹³⁵ Bunun üzerine ABD Dışişleri Bakanı Johnson'ın Başbakan İsmet İnönü'ye 5 Haziran 1964'te gönderdiği ihtar mektubuyla Türkiye, Kıbrıs konusunda yalnız olduğunu anlamıştır. Başkan Johnson, mektubunda Türkiye'ye verilen silahların Kıbrıs'ta kullanılmayacağını, kullanıldığı takdirde ABD'nin bu müdahaleyi keyfi bularak meşru saymayacağını vurgularken; böyle bir müdahale sonrasında Türkiye'nin olası bir Sovyetler Birliği saldırısı karşısında NATO üyesi ülkeler tarafından desteklenmeyeceği uyarısında bulunmaktan çekinmemiştir.¹³⁶

Johnson Mektubu olarak adlandırılan bu ünlü uyarı mektubu önemli iki konunun da delili olarak gösterilebilir. Bu mektup, ilk olarak, Türkiye'nin Demokrat Parti iktidarında yürüttüğü Batı ve NATO eksenli politikanın Türkiye'yi yalnızlıktan kurtarmadığını göstermiştir. Kıbrıs'a müdahalenin gerçekleşmesi durumunda Sovyetler karşısında desteksiz kalacağını söylemek Türkiye'nin müdahalesini engelleme amacı taşıdığı kadar, aksi bir durumda ABD tarafından yalnız bırakılabileceği mesajını vermiştir. İkinci olarak ise, ABD'nin yalnız kendi adına değil tüm NATO üyesi ülkeler adına

¹³⁵ Turan, s. 420

¹³⁶ Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1975, s. 304-309.

'ağabey' motifinde böyle bir ihtarda bulunması, NATO üyesi ülkelerinin ABD güdümünde politika yürüttüğünü ve Kıbrıs konusunda tarafsız karar verme yetilerinin bulunmadığını bir kez daha kanıtlamıştır. ABD uyarısının Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi oylanmış ve müdahaleye red kararı çıkmıştır. Ağustos ayında EOKA güçlerinin Erenköy'de saldırı düzenlemesine Türkiye'nin cevabı o güne kadar gösterdiği tepkilerden farklı olmuştur. Adada hüküm süren ve son olarak Erenköy'de baş gösteren kanlı eylemler Türk jetlerinin Kıbrıs'ı bombalamasına yol açmıştır. Bu müdahale, Johnson'a dolaylı yoldan verilen bir mesaj olarak nitelendirilmiş ve Yunanistan'ın Türkiye tarafından müdahale olduğu takdirde savaş açacağı tehdidinin de altının boş olduğunu kamuoyuna göstermiştir.¹³⁷

1964 yılı uluslararası ilişkilerde Kıbrıs konusundan kaynaklı hareketli yılların yaşandığı bir yıl olmasının yanında, Türkiye'nin tek taraflı önlemlerini de en üst düzeye çıkardığı yılları haber verir. NATO'ya üye olmak için Kore'ye TBMM'den yetki almadan asker gönderen Demokrat Parti hükümetini eleştiren Başbakan İsmet İnönü, aynı hataya düşmemek için 10 Mart 1964 tarihinde TBMM'de yapılan gizli bir oturumda 4 çekimser oya karşılık 487 kabul oyu ile Kıbrıs'a gerektiğinde çıkartma yapma yetkisi almıştır. Bunun yanında bazı Yunan uyruklu vatandaşlara oturma ve çalışma serbestisi getiren Oturma, Ticaret ve Gemi Taşımacılığı antlaşması yürürlükten kaldırılıp Yunan uyruklu vatandaşların bir kısmı yurt dışına çıkarılırken; Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan vize anlaşması da feshedilmiş ve yeni bir yasal düzenleme ile Türkiye'nin karasuları 6, balıkçılık alanları 12 mile çıkarılmıştır.¹³⁸

---

¹³⁷ Turan, s. 421.

¹³⁸ Turan, s. 419.

III.2.5. Amerikan Önerisi ve Türkiye'nin Hayalkırıklığı: Acheson Planı¹³⁹

Kıbrıs konusu Türkiye'nin yalnız Yunanistan'la değil, ABD ile ilişkilerine de etki etmiş, iki ülke ilişkileri Kıbrıs meselesi üzerinden ayrılığa düşmüştür. 18 Nisan 1964 tarihli *Cumhuriyet* gazetesine verdiği demeçte İnönü, ittifak içinde ABD önderliğine inanarak hata ettiğini ve bedel ödediğini itiraf ederek geçmişe yönelik bir özeleştiride bulunmuştur.¹⁴⁰ 1964 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında ABD'nin sunduğu **Acheson Planı** Türkiye'yi hayal kırıklığına uğratmıştır. NATO'nun kurulmasında önemli rol üstlenen önceki dönem ABD Dışişleri Bakanı(1949-1953) Dean Acheson(1893-1971)¹⁴¹,ın sunduğu Acheson Planı'na göre Türkiye'ye Kıbrıs'ta bir üs verilmesi öngörülmüş, buna karşılık Türkiye'nin de ENOSİS'i kabul etmesi istenmiştir.¹⁴² Yunanistan bu öneriyi **şartsız** ENOSİS olmadığı için reddetmiştir. ABD'nin bu planını Yunanistan'ın kabul etmiş olması düşünüldüğünde, kuşku yok ki, bugün Türkiye'nin Kıbrıs politikasının o tarihten sonra topyekûn açmazda olduğundan bahsedilecekti. Johnson Mektubu aracılığıyla Sovyetler karşısında yalnız bırakılmakla tehdit edilen Türkiye, Acheson Planı'yla birlikte Kıbrıs'ta da yalnız bırakılmış olacaktı. İngiltere'nin sorunu uluslararası platformlarda siyasî aktörlere bırakmasının ardında sorumluluktan kaçma düşüncesinin yanında Yunanistan'a duyulan sempati yatmaktadır.

1964-1966 yılları arasında Londra büyükelçiliği görevinde olan Kunalp'in birebir gayri resmî temaslardan aktardığına göre İngilizlerin de Zürih ve

¹³⁹ Türkiye-ABD ilişkilerinde Kıbrıs etkeninin oynadığı rol Türkiye için bir kilit noktası oluşturabilecek düzeyde olduğu bilinmektedir, ancak ABD için bu konunun birincil önem arz etmediği anlaşılmaktadır. İki ülke ilişkileri üzerine yapılan araştırmalar için bkz., Oral Sander, *Türk Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979; Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991; George McGhee, *ABD, Türkiye, NATO, Ortadoğu*, çev. Belkis Çorakçı, Bilgi Yayınları, Ankara, 1992.

¹⁴⁰ Turan, s. 421.

¹⁴¹ ABD Dışişleri Bakanlığı resmî web sitesinde yer alan Dışişleri Bakanları listesi ve biyografiler için bkz., <https://history.state.gov/departments/history/people/acheson-dean-gooderham>, e.t. 02.06.2016.

¹⁴² Çeliktaş, a.g.m.

Londra'ya bağlı olmalarına rağmen içten tercih olarak ENOSİS'i destekledikleri anlaşılmaktadır. İngiliz dışişleri Kıbrıs'taki komünizm varlığını yadsımamış ve Küba'ya benzemesinden korktuklarını dile getirerek bu gizli arzularını belli etmiştir.¹⁴³ İngilizler –ve elbette ABD- 1959'da Fidel Castro ve Che Guevara'nın önderlik ettiği Marksist devrimle liberal Batı ülkelerine sırtını dönen “eski ABD dostu” Küba'nın olduğu gibi, Kıbrıs'ın da -kendi haline bırakılırsa- böyle bir dönüşüm yaşayabileceğinden korkmuştur.¹⁴⁴ Kıbrıs'ta Küba gibi sınıfsal bir çatışmanın olmadığı, milliyetçilik üzerinden yürütülen iki toplumlu bir sınır-bağımsızlık anlaşmazlığı olduğu göz önünde bulundurulduğunda Küba'da yaşanan Marksist dönüşümün Kıbrıs'ta Sovyet nüfuzuyla sağlanabileceği gerçeği dikkate değer bir başka husustur. İngilizler, bu düşünceleri içten içe besleseler de resmi yazışmalarda, ikili görüşmelerde ve konferanslarda ENOSİS'e duyulan bu gizli sempati İngilizler tarafından hiçbir zaman dillendirilmemiştir.

1964 Ağustos'unda Rum mevzilerinin Türk jetleri tarafından bombalanmasından sonra saldırılar sindirilmiş, çatışma havası durdurulmuştur. 1967 yılına kadar süren bu sessizlik 1967 yılında bozulmuştur. Rumların yeniden silahlanmaya başlaması, Yunanistan'ın Kıbrıs'a asker göndermesiyle adada tansiyon yeniden yükselmiştir. 1964 yılında yaşanan çatışma, üç yıl sonra tekrarladığında Kıbrıs Türk toplumu sakinliğini yitirmiş ve bağımsız 28 Aralık 1967'de **Geçici Türk Yönetimi**'ni ilân etmiştir. Daha sonra **Türk Yönetimi** adını alacak olan bu yönetimin başına ilk olarak Dr.Fazıl Küçük getirilmiştir.¹⁴⁵

¹⁴³ Kunalalp, s. 146

¹⁴⁴ Küba Devrimi'nin öncesi ve sonrası tarihsel gelişim ve yeni Marksist Komünist Küba'nın seyir defteri üzerine yazılmış çeşitli yorumlar-makaleler için bkz., Gary Prevost, “Fidel Castro and the Cuban Revolution”, *Headwaters: The Faculty Journal of the College of Saint Benedict and Saint John's University*, Vol. 24, Minnesota, 2012; Ali Ergin Demirhan, *Küba'yı Savunmak ya da Bir Sokağın Köşesinde Dikilmek*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2007; Onur Kızılkaya, *Bir Devrimin Öyküsü: Che, Liman Yayıncılık*, İstanbul, 2013.

¹⁴⁵ Çeliktaş, a.g.m.

1967 yılına dair bahsedilmesi gereken bir önemli ayrıntı da Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş çatışmasıdır. Rauf Denктаş'ın adaya girişinin yasaklanmasının ardından, Denктаş Ankara'ya gitmiş; olayları bakanlıktan takip etmeye başlamıştır. Ancak Denктаş'ın Kıbrıs'a gelmeyip Ankara'da kalmasını kolaycılık olarak yorumlayan Fazıl Küçük, Denктаş'ın kendisini davada yalnız bıraktığını belirtmiştir. Kıbrıs'ta dolaşan bu dedikodular üzere küçük bir botla gizlice Kıbrıs adasına giden Rauf Denктаş Karpas kıyıları yerine yanlışlıkla Larnaka kıyılarına çıkarken yakalanmıştır.¹⁴⁶Başbakan Süleyman Demirel Türkiye'nin konuyla yakından alakadar olduğunu belirterek; Rauf Denктаş'a yapılacak muamelenin iki ülke arasında yeni gerginliklere yol açmaması uyarısında bulunmuştur.¹⁴⁷ Türkiye'nin yakın takibi ve baskısı sonucunda, Klerides müdahale etmiş ve Rauf Denктаş¹⁴⁸Ankara'ya teslim edilmiştir.¹⁴⁹ 1968 yılında Merkez'de Genel Sekreterlik görevini yürüten Zeki Kunalalp Kıbrıs'taki Türk-Amerikan ortak tesislerini ziyareti sırasında gözlemeleme fırsatı bulduğu Kıbrıslı Türklerin zor durumda olduğunu, iktisadî ve sosyal hayatlarının kısıtlandığını, iş ve mal kaybına uğradıklarını belirtmiştir. Bu gezi sırasında Kıbrıslı Türklerin cemaat liderliğinde de ikilik yaşandığını söyleyen Kunalalp, birlik konusunda telkin verdiğini anlatmıştır. Hatıratında, Rumların bu ziyareti kışkırtıcı ve ABD'nin yönlendirmesiyle yapıldığını düşündükleri, Kunalalp'in adadaki temaslarına sıcak bakmadıkları aktarılmaktadır.¹⁵⁰

III.2.6. Sampson Darbesi ve Kıbrıs Barış Harekâtı'na Giden Süreç

Yunanistan'ın kendi iç işlerinde de kaos halinde olması, Türkiye'nin saldırılara direnmesi ve Rumları sindirmesi 1973 yılına kadar adada ikinci bir sessizlik sürecini inşa etmiştir. Her ne kadar Yunanistan'ın Kıbrıs'a askerî

¹⁴⁶Ecmel Barutçu, *Hariciye Koridoru*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s. 31

¹⁴⁷2 Kasım 1967 tarihli *Hürriyet* Gazetesi, s. 9

¹⁴⁸ Rauf Denктаş, Ada'da çıkan söylentilerden Fazıl Küçük'ü sorumlu tutmamış, Kıbrıslı Rumların sorumlu olduğunu belirtmiş; hatta Dr.Fazıl Küçük'ü etkilemek için bu söylentilerin çıkarıldığını söylemiştir. Bkz. Rauf Denктаş, *Kıbrıs 50 Yılın Hikayesi*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008, s. 344.

¹⁴⁹ Barutçu, s. 31

¹⁵⁰ Kunalalp, s. 159-160.

personel ve malzeme göndermeye devam etmesi durmamış olsa da adada silahlı çatışmaların ateşi sönmüştür. Ayrıca, ilerleyen yıllarda Türk-Yunan ilişkilerinin en hareketli yılları olarak anılacak bu yıllarda Atina'da büyükelçilik görevinde olan Kamuran Gürün, 1973 yılında Cumhuriyet Bayramı için verilen resepsiyona görülmemiş bir kalabalığın katıldığını, Türk büyükelçiliğinin Atina'daki en itibarlı yıllarını yaşadığını anlatmıştır. Yunan Başbakanı Markezinis'le 31 Ekim'de birlikte oldukları bir yemek sonrası, Gürün'le sohbeti esnasında Markezinis'in Kıbrıs sorununun ancak, ikili ilişkilere vurguyla "dış" aslında "süper güçler"den birinin (:ABD) "müdahalesi"nin istenmediği izlenimi yaratılarak taraflarca, Türkiye ve Yunanistan arasında çözülebileceğine inandığını aktarmıştır. Markezinis'in savunduğu çözüm önerisi, Makarios'un iki ülke halklarının ve NATO üyesi diğer devletlerin itiraz etmemesi için kısa süreli bir çözüm bulması, mesele gündemden düştüğünde ise iki ülke arasında yürütülecek "gizli görüşmelerle" nihaî formüle ulaşılması yönünde olmuştur. Kamuran Gürün de o günün politik ve sosyal koşullarında sorunun yalnızca iki ülke arasında çözülebileceği konusunda Markezinis'le doğal olarak hemfikir olduğunu söylemiş, esasen son derece sıradan, basit, diplomatça onaylayan bir cümle kurmuştur.¹⁵¹ Ancak Kasım 1973'te Atina'da İoannides önderliğinde bir darbe yapılmış; bu haber Türkiye'de tedirginlikle karşılanmıştır. Gürün'den aktarılanlara göre Türkiye'de yeni hükümetin kurulmaya çalışıldığı dönemde Yunanistan'da da hükümetin değişmesi Kıbrıs için girişilen çabaların bir anda sıfırlanmasına sebep olmuştur. Bu da ilişkilerde yeni bir dönemin başlangıcı anlamına gelmektedir.¹⁵²

Gizikis'in devlet başkanı olduğu darbenin rüzgârı henüz dinmeden Kıbrıs'ta ikinci bir cunta dalgası baş gösterecektir. Kıbrıs'ta Türkiye'nin müdahale etmesinden çekinen ve ekonomik yollarla baskı kurma yanlısı olan Makarios ile Atina cuntası taraftarı EOKA'cılar arasında görüş ayrılığı yaşanmış, bu görüş ayrılığı Makarios'u 15 Temmuz 1974'te yapılan bir darbeye ülkesinden

¹⁵¹ Gürün, B.P.A., s. 238-239

¹⁵² Gürün, B.P.A., s. 241

kaçmaya kadar sürüklemiştir.¹⁵³ Yunanistan cuntasından yana olan EOKA'cılarla Makarios arasında Türkiye'ye karşı uygulanacak politika konusunda anlaşmazlık cereyan etmiş; bu anlaşmazlık Türkiye'nin müdahalesinden çekinerek ekonomik yollardan baskılamaya çalışan Makarios'un 1974 yılında Yunan askerî cunta karşısında yenik düşmesiyle sonuçlanmıştır. Türkiye bu konuda olayı gören ilk göz değilse bile Kamuran Gürün'ün verdiği bir detay Türkiye'nin bu darbeye hazırlıksız olmadığını göstermektedir.

Gürün Türkiye ve Yunanistan'ın bir araya geldiği Brüksel Toplantısı öncesi ismini vermediği bir Yunan dostunun Kıbrıs'ta Grivas'ın Yunanistan tarafından desteklendiğini ve Makarios'un adadan gönderilmesinin istendiğini bir kulis bilgisi olarak kendisiyle paylaştığını söylemiştir.¹⁵⁴

Tarih 15 Temmuz 1974'ü gösterdiğinde Kıbrıs'ta gerçekleşen Yunan cuntası yanlısı Sampson Darbesi gerek Türkiye'nin Kıbrıs politikasında, gerekse Türk-Yunan ilişkilerinde gerçek bir kırılma noktası olmuştur. Kamuran Gürün, darbenin Makarios gibi bir aktörden kurtulmak adına olumlu okunması mümkün olsa da yerine gelen "Türk kasabı" lakaplı Sampson'ın nihai amacının ENOSİS'i mutlak hedefine kavuşturmak olduğunu söylemiş; darbenin bir "Yunan oyunu" olduğunu vurgulamıştır. Gürün, darbenin Kıbrıs'ta gerçekleşmiş bir darbe değil, Yunanistan'daki cuntanın Kıbrıs'a uygun gördüğü sona ulaşma çabası olarak yorumlamış; Türk toplumunun ve Türk hükümetinin buna sessiz kalmaması görüşünü savunmuştur.¹⁵⁵ Darbe sonrası Yunan Dışişleri Bakanı Tetenes istifa etmiş, yerine Kypreos getirilmiştir. Gürün'le görüşmesi sırasında Kıbrıs'taki darbenin bir iç mesele olduğunu, Yunanistan'la ilgili olmadığını savunan yeni dışişleri bakanına Gürün, kendisine inanmadığını söyleyerek cevap vermiştir. Söz gelimi Yunanistan desteğiyle gerçekleşmeyen bir darbede, darbeye karışan Yunan

---

¹⁵³ Üçler, s. 19

¹⁵⁴ Gürün, B.P.A., s. 242

¹⁵⁵ Gürün, B.P.A., s. 314

askerlerin adadan çağrılıp cezalandırılması gerektiğini de eklemiştir.¹⁵⁶ Darbenin yapıldığı tarihte Kıbrıs Dairesi Başkanı olan Ecmel Barutçu ise, Kıbrıs'ta yapılan darbenin gizli ENOSİS olduğunu söyleyerek Kamuran Gürün'ün bu görüşünü destekler biçimde görüş bildirmiştir. Kıbrıs'taki gelişmelerden hemen sonra toplantıya çağrılan Kıbrıs Koordinasyon Komitesi'nde söz alan Barutçu, Makarios'a sempati duyanların darbeden sonra Türkiye tarafında yön değiştireceğini belirtmiştir. Atina ve Makarios arasındaki çekişmeden Makarios'un galip gelebilme ihtimalini göz önünde bulundurmuştur. Olaya birden fazla pencereden bakmaya çalışan Barutçu, adadaki komünist grupları azımsamamak gerektiğini söylemiş ve bu grupların Sampson Darbesi'ne tepki göstereceğini eklemiştir.¹⁵⁷ Türk Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in Çin ile temasta bulunmak üzere Pekin'de olduğu dönemde gerçekleşen Sampson Darbesi'ni ve ardındaki gelişmeleri hem Milli Savunma Bakanı görevini yürüten, hem de Turan Güneş'e vekâlet eden Hasan Esat Işık karşılamıştır.¹⁵⁸ Türk hükümetinin sabrını taşıran ve müdahalenin zorunluluğunu hissettiren bu gelişme Başbakan Bülent Ecevit ve kurmayları için geri dönüşü olmayan bir yol olmuştur. Aynı bunalımın 1950'li yılların ortalarından beri pek çok kere yaşanmış, ancak ABD ve İngiltere tarafından engellenmiş olması bu kez Türkiye için bir karar değişikliğine götürmemiş; aksine Kıbrıs'ta ENOSİS'i fiilen gerçekleştiren bu darbe Türk yetkililerini baskılanamaz bir tutum içine sokmuştur. Bu esnada Rauf Denktaş, darbenin Kıbrıslı Rumların iç meselesi olduğunu söylemiştir. Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumunun paniğe kapılmaması ve sakin kalması için böyle ilginç bir açıklama yapan Rauf Denktaş Yunan açıklamalarına farkında olmadan onay vermiştir.¹⁵⁹ Oysa Yunan Kara Kuvvetleri Komutanı'ndan Kıbrıs'taki Yunan Alay Komutanı'na gönderilen ve Türk istihbaratının bantla tespit ettiği talimatta, Kıbrıs'ta **Elen Cumhuriyeti** kurulduğuna yönelik haberler yapan radyo kanallarının uyarılması istenmiş; meselenin Kıbrıs'ın iç meselesi olarak

---

¹⁵⁶ Gürün, B.P.A., s. 313

¹⁵⁷ Barutçu, s. 53

¹⁵⁸ Barutçu, s. 47

¹⁵⁹ Barutçu, s. 54

aksettirilmesinin doğru olacağı söylenmiş; böylece Kıbrıs'ta bir Yunan darbesinin yapıldığı Yunan yetkililer tarafından itiraf edilmiştir.¹⁶⁰

Kıbrıs'ta yaşanan hareketli günlerde Başbakan Ecevit, Dışişleri Bakan Vekili Hasan Esat Işık, Türkiye'nin NATO Temsilcisi Orhan Eralp ve kalabalık bir heyet İngiltere Dışişleri ile görüşmek için Londra'ya gitmiştir.¹⁶¹ İngiltere Başbakanı ile görüşmesi sırasında Bülent Ecevit, Yunanistan'ın Ada'daki darbesinin müdahale gerektirdiği konusunda ısrarcı olmuştur. Adada yeni rejimin kök salmasına müsaade edilmemesi konusunda uyarıda bulunmuştur. Bir müdahale ile bu cuntanın önüne geçmenin mümkün olduğunu, bunun için müdahale sırasında Türk ordusunun İngiliz üslerini kullanmasının uygun olacağını belirtmiştir. Bülent Ecevit, daha sonra müdahaleyi destekleyecek bir Türk-İngiliz ortak deklarasyonu Yunan rejiminin nötralize edilebileceğini söylemiştir.¹⁶² Bülent Ecevit'in bununla amaçladığı İngiltere'nin desteğini alarak her iki ülke toplumunun güvenini kazanmak ve Üçüncü Dünya ülkelerinin sempatisiyle dünya kamuoyunu arkasına almaktır. Başbakan Ecevit'in diğer ve öncelikli düşüncesi ise "esaret" tehdidi altında bulunan Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlamak konusunda iki garantör devlet olarak hareket etmenin hem Garanti Anlaşması gereği uygun olacağını, hem de uluslararası aktörler (: ABD'yi ve SSCB'yi kasederek) nezdinde daha büyük destek getireceğini düşünmesidir. Bülent Ecevit'in fikirlerine büyük ölçüde katıldığını belirten İngiliz Başbakan Wilson darbenin bir Yunan işi olduğunu kabul etmiş ve rejimin kök salmasına engel olmanın zorunluluğu hakkında Türk Başbakan ile hemfikir olmuştur. Ancak adada daha az asker görmeyi hedeflediklerini, bunun için İngiliz üslerinin müdahale için kullanılamayacağını, sorunu silahsız olarak çözüme kavuşturmak gerektiğini söyleyerek 'kulağını kaşıyarak' Türk teklifini reddetmiştir. Bir yandan Yunanistan'ın da görüşmeye katılmasını öneren İngiltere Başbakanı Wilson, diğer yandan ABD dışişleriyle istişare halinde kalmıştır. ABD Dışişleri Bakan

---

¹⁶⁰ Barutçu, s. 54

¹⁶¹ Gürün, B.P.A., s. 312

¹⁶² Barutçu, s. 60-61

Yardımcısı Sisco'nun da kendisiyle görüşmek üzere Londra'ya geleceğini söyleyen Wilson'a Bülent Ecevit ret cevabı vermiştir. ABD garantör devlet olmadığı için üçlü görüşmenin söz konusu olmayacağını, bir görüşme talebi varsa Türk büyükelçiliğinde ikili görüşme yapılabileceğini bildirmiştir. Yunanistan'ın görüşmelere davet edilmesini de kesin olarak reddeden Bülent Ecevit, Kıbrıs'ta yapılan darbe sonrasında Yunanistan'ın **mütecaviz devlet** konumunda olduğunu, **garantör devlet** statüsünü kaybettiğini ve mütecaviz bir devletle Türkiye'nin masaya oturamayacağını kesin bir dille İngiliz devlet adamına anlatmıştır.¹⁶³

ABD'nin Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini engelleme ya da erteleme girişimine karşı Büyükelçi Kamuran Gürün, Atina'dan Ankara'ya gönderdiği bir başka telgrafla Türk devlet adamlarını uyarmıştır. Büyükelçi bu telgrafta Türkiye'nin ABD'yi ikna etmek için pazarlık yapmaktan ziyade değişmeyecek kesin kararını deklare etmesini istemiş; bu kararlılık karşısında ABD'nin Yunanistan üzerinde baskı kurabileceği ve etki edebileceğini düşüncesini paylaşmıştır.¹⁶⁴ Gerçekten, Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı'na giden süreçte gerek İngiltere gerekse ABD'den umduğu desteği bulamayan Türkiye, her iki devletle bulunduğu temaslarda, kararlı olduğunu açık bir dille anlatmıştır. Türkiye donanmasının çıkartma yapmak üzere Kıbrıs kıyılarına yaklaştığını donanma adaya varmak üzereyken öğrenen ABD Dışişleri bakan yardımcısı Sisco durum karşısında irkilmiş, Yunan yetkililerle görüşerek olası bir savaş ilânının önüne geçmek için Atina'ya hareket etmiştir.¹⁶⁵

III.2.7. Türkiye'nin Zorunlu Müdahalesi: Kıbrıs Barış Harekâtı

20 Temmuz 1974 tarihine gelindiğinde nihayet Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerilim zirve noktasına ulaşmış; Türk askerî adaya çıkartma

¹⁶³ Barutçu, s. 63

¹⁶⁴ Gürün, B.P.A., s. 316

¹⁶⁵ Barutçu, s. 70

yapmıştır. Uluslar arası gündemi uzun yıllar meşgul eden Kıbrıs Sorunu'nda Türkiye'nin müdahalesi gerçekleşmiş, yeni bir döneme girilmiştir. Kıbrıs meselesinde her iki ülke dışişleri bakanlığının da soluksuz mesai yaptığı bu yeni dönemde Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini Başbakan Bülent Ecevit şu sözlerle kamuoyuna aktarmıştır:

*Biz aslında savaş değil, barış için ve yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için Ada'ya gidiyoruz. Bu karara ancak bütün politik, diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık. Bütün dost memleketlere, bu arada son zamanlara yakın istişarede bulunduğumuz dost ve müttefiklerimiz Birleşik Amerika ve İngiltere'ye meselenin müdahalesiz halledilmesi, diplomatik yollardan halledilebilmesi için, gösterdikleri iyi niyetli çabalar için şükranlarımı belirtmeyi borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermediyse elbette sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir.*¹⁶⁶

Bülent Ecevit bu açıklamayla sorunun silahsız yollardan halli için gösterilen gayreti tüm dünya kamuoyuna duyururken, müdahaleden sorumlu devlet olarak Kıbrıs'taki darbeyle anayasa ihlâli yaparak Türkiye'ye müdahale hakkı veren Yunanistan'ı göstermiş, İngiltere ve ABD'nin bu sorunda Türkiye'nin uzlaşmacı tutumuna destek verdiği mesajını vermekten kaçınmamıştır. Buna karşılık Yunanistan'ın savaş ilân etme hazırlığında olduğu haberleri gelmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararla tarafları adada ateşkes ilân etmeye ve görüşmeye davet etmesine kadar¹⁶⁷ geçen sürede Yunanistan Lefkoşa'daki Yunan sefaretinin bombalanacağı haberlerini yayarak Türkiye'ye savaş ilân etme bahaneleri üretmiş; Türkiye yalanlayarak bahaneleri ortadan kaldırmaya çabalamıştır.¹⁶⁸ 21 Temmuz saat 16.00'da iki ülke karşılıklı olarak ateşkes ilân etmiştir.¹⁶⁹ Ateşkes ilânından sonra iki ülkenin görüşmesi için hazırlıklar sürerken Atina'da, Türk sefaret mensupları arasında, gerçekleşen toplantıda ikili ilişkiler konusunda bir değerlendirme yapılmış; bu değerlendirme sonucu Ankara'ya telgrafla bildirilmiştir. Ankara'ya bir uyarı niteliğinde olan resmî telgrafta yer alan değerlendirme, Gürün'ün hatıratında yer almıştır şöyledir:

¹⁶⁶Bülent Ecevit, *Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 57

¹⁶⁷ Gürün, B.P.A., s. 321

¹⁶⁸ Gürün, B.P.A., s. 323

¹⁶⁹ Gürün, B.P.A., s. 324

Yunanistan, son bir ay içinde 3 büyük gaf yapmıştır. İlk gaf Ottawa ve Brüksel görüşmelerindeki tutumları, ikinci gaf Kıbrıs darbesi, üçüncü gaf Türkiye'nin müdahalesine sebebiyet vermesidir. Rejimin yöneticileri arasında Türkiye'ye karşı bir hareketi isteyenlerin bulunduğu bilinmektedir. Eğer bunlar arasında, şimdi artık zaruri gibi görünen bir temizlik yapıp da mantık sahibi kişiler duruma hâkim hale gelmezlerse, **gaf üstüne gaf yapan maceraperestlerin bir intikam hareketine girişmeleri ihtimali vardır.** Böyle bir hareket ancak baskın tarzında olabilir. Bu sebeple **belirli bir süre teyakkuz durumunu devam ettirmemiz bizce zorunludur.**

Şimdi Yunanistan'la bir masaya oturacağız. Yunan Hükümeti'nin halkın nazarındaki durumu son derece bozuktur. Kıbrıs'a müdahalemizin halkı hükümet yanında birleştirdiği söylenebilirse de biz bu düşünceyi paylaşmıyoruz. Kıbrıs için Türkiye ile harp etmeyi isteyenler herhalde çok azdır. İlan edilen seferberliğe cevap verenlerin hem halini hem de psikolojik durumlarını gördük. Bu durumda, bizim, Yunan halkının milli hislerini rencide edecek bir tutum takınmamamız halinde Kıbrıs konusunun hallinin onları da çok memnun edeceğini zannediyoruz.

Ancak Yunanistan'la aramızda bugün Kıbrıs'tan da mühim olan konu, **Yunanistan'ın silahlanma çabasıdır.** Her ne kadar yapılacak toplantı bu konunun ortaya atılacağı bir yer değilse de, iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi konusu nasıl olsa masaya geleceğine göre, **iki ülkenin ekonomik kaynaklarını prodüktif olmayan sahalarda bir yarışmaya girerek heba etmelerinin önlenmesine değinilerek, silahlanma konusunun dolaylı şekilde ilk plana çıkarılması faydalı olabilir.**¹⁷⁰

Atina'dan Gürün'ün yaptığı uyarıların yersiz olmadığı ve savaş kararının söz konusu olduğu daha sonra Amiral Arapakis'in raporunda da geçmiştir. Amiral Arapakis, raporunda İonides ve Gizikis'in savaş ilân etmek konusunda ısrarcı olduğunu ancak kendisinin de içlerinde olduğu dört komutanın buna karşı çıkarak savaşı engellediği yazmaktadır. *Eleftheri Ora* gazetesinde Nikos Sampson'ın hatıratının yayınlanmasıyla ortaya çıkmıştır:

Sayın Cumhurbaşkanı, Yunanistan'ın Kıbrıs'a bilfiil yardım etmesi konusunda bir şey söylemediniz, Yunan liderliği ne yapmayı amaçlıyor?

*"General Gizikis herhangi bir tereddüt göstermeden bana şu cevabı verdi: Sayın Cumhurbaşkanı Yunanistan saat 12.00'da Türkiye'ye karşı savaş ilan ediyor. Ancak Yunanistan'ın Kıbrıs'a, Meriç'e ve diğer hedeflere saldırısı savaş ilan edilmesinden bir saat önce, yani saat 11.00'da gerçekleşecektir..."*¹⁷¹

Görüldüğü üzere Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesinin ardından Yunanistan karşı atağa geçme girişiminde bulunmuş; ancak bunu gerçekleştirememiştir. Yunan devlet adamlarının bunu

¹⁷⁰ Gürün, B.P.A., s. 324-325

¹⁷¹ Gürün, B.P.A., s. 325-326.

gerçekleştirememesinde iç aktörlerden ziyade uluslar arası aktörlerin rol aldığını söylemek mümkündür. Çünkü Türkiye'nin bu girişimi uluslararası hukuk zeminine dayanmaktadır. Türkiye'nin hem millî açıdan haklılığını, hem de hukukî gerekçelerini üçüncü garantör devlet olan İngiltere gibi diğer NATO ülkeleri de görmüş, harekât sonrasında Türkiye'nin yanında tutum sergilemiştir. Yunanistan, bu ülkelerin tamamını karşısına almaktan ve ABD'nin desteğini kaybetmekten çekinmiş olacak ki müdahaleye savaş ilânıyla karşılık vermemiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı Türkiye için kabul edilmesi ve teslim edilmesi gereken bir başarı ve üstünlük olmuştur. Uluslararası gözler açısından bir üstünlük kazanımı olan Barış Harekâtı'nın başarı getirmesinde şüphesiz Türk ordusunun bu müdahaleye tam teşekküllü hazır olmasının da payı yadsınamaz ölçüde büyük olmuştur.¹⁷² Kıbrıs'la ilgili siyasî ve askerî hedeflerin de birbiriyle uyum içinde olması; toplumsal barıştan başka bir hedefin konmaması; hem ada halkının hem de iki ülke halklarının güven verici açıklamalarla yatıştırılması bu başarıyı perçinlemiştir. Buna göre Türkiye en başından beri açık, dürüst ve tutarlı bir politika izlemenin meyvelerini Barış Harekâtı'yla toplamıştır.¹⁷³ Emekli büyükelçi Asaf İnhan'ın eşi Maali İnhan'ın söylediğine ve Türk hükümetlerinin de mutabık olduğu üzere Barış Harekâtı gerçekleştirilmeseydi adada Enosis işletilebilir ve Türk varlığı yok olma tehdidi altına girebilirdi.¹⁷⁴ Uluslararası platformda değerlendirilen ve harekâtın haklı bulunmasındaki durum bu olsa gerektir.

III.2.8. Cenevre Görüşmelerinden Netice Alınamaması Sebebiyle İkinci Harekâta Yönelen Türkiye

Cenevre Görüşmeleri'ne geçmeden evvel dikkat çeken bir detayı atlamamak, Türkiye'nin askerî ve siyasî amaçlarını açıklamaya yardımcı olacaktır. Türkiye adaya herhangi bir toprak iddiası ya da egemen güç olma arzusuyla değil Türk toplumuna yönelik tehdidi ortadan kaldırmak maksadıyla girmiş;

---

¹⁷² Ecevit, s. 64.

¹⁷³ Ecevit, s. 64-65.

¹⁷⁴ İnhanç, s. 6.

yalnız Türk toplumuna değil tüm ada halklarına yönelik bir tehdit olmaktan uzak hareket etmiştir. Çıkartma devam ederken İngiliz büyükelçisi Sir Horrace, **Kıbrıs Dairesi Başkanı** Ecmel Barutçu'dan Türkiye'nin Girne'deki 1500 kadar İngiliz vatandaşının tahliyesine müsaade etmesini rica etmiştir. Barutçu, görüşme sırasında harekâtı durdurmanın imkânsız olduğunu söylemiş; ancak büyükelçinin ısrarı karşısında harekâtın durdurulması ve vatandaşların tahliye edilmesi Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Ecmel Barutçu, bu teklifin Türkiye'ye getirilişini anlatırken Sir Horrace'ın ısrarını takdir ettiğini ve İngiliz büyükelçinin sorumluluk bilincinde olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁵

Kıbrıs müdahalesinden üç gün sonra hem Yunanistan'da, hem de Kıbrıs'ta sivil iktidar yönetime getirilmiştir. Yunanistan'da Karamanlis yeniden iş başına dönerken, Kıbrıs'ta Sampson'ın istifa etmesiyle birlikte Klerides Cumhurbaşkanı Vekili olmuştur.¹⁷⁶ İktidarın sivil yönetimlere teslim edilmesinde de Kıbrıs müdahalesinin etken rol oynadığı söylenebilir. Özellikle Kıbrıs'ta, müdahale gerçekleşmeseydi, Yunanistan üzerinde bir Türkiye baskısı oluşmayacak; Birleşmiş Milletler Barış Gücü ve NATO faktörleri pasifize olmuş biçimde beklemede kalacaktı. Böylelikle Sampson yönetimi yalnızca Türkler için değil Rumlar için de bir baskı rejimi olabilir ve tıpkı Yunanistan'da olduğu gibi aylarca iktidarda kalabilirdi.

25 Temmuz'da Cenevre Görüşmeleri başlamış; Kıbrıs konusunda uzlaşmaya varmak için yeni adımlar atılmıştır. Görüşmeler üç garantör ülkenin dışişleri bakanları arasında gerçekleşmiş; ABD, Sovyetler Birliği ve Birleşmiş Milletler gözlemci olarak katılmıştır.¹⁷⁷ Beş gün sürecek olan ilk Cenevre Görüşmeleri'ne giderken Türkiye'nin tutumu Ada'daki Türklerin güvenliğinin garanti altına alınması için¹⁷⁸ uzlaşma odaklı görüşme yapmak, uzlaşma

¹⁷⁵ Barutçu, s. 75-76

¹⁷⁶ Gürün, B.P.A., s. 330-332

¹⁷⁷ Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs, Kıbrıs Harekâtı'nın Bilinmeyen Yönleri*, 8. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 457-458

¹⁷⁸ Barutçu, s. 92

sağlanana kadar da Kıbrıs'a Türk askerî takviyesinin sürebileceğini belirtmek olmuştur. Türkiye'nin diğer önerisiye uzlaşma sağlanana kadar her iki bölgeye de otonomi verilmesiydi. Türk devlet adamları buna gerekçe olarak Kıbrıs'taki atmosferi göstererek iki toplumun bir arada yaşayamayacağını söylemiştir.¹⁷⁹ Cenevre Görüşmeleri başladığında Yunanistan'ın asıl amacının Türk kuvvetlerinin ilerlemesinin durdurulması olduğu anlaşılmış ve uzlaşma yolunda ilk engel ortaya çıkmıştır. Yunanistan adına söz alan Dışişleri Bakanı Mavros, konferansın bir komedi olduğunu, Türkiye'nin sürekli olarak ateşkesi ihlal ettiğini belirterek çıkış yapmış; ancak destek görememiştir.¹⁸⁰ Yunanistan'ın destek görememesi Türk askerinin Ada'da bölgesini genişletmeye yönelik hareket ettiği savının doğru olmamasından kaynaklanmaktadır. Türk askerinin Kıbrıs'a çıkarken toprak iddiasında olmadığı yukarıda belirtilmiştir. Gerek Başbakan Bülent Ecevit, gerek Dışişleri Bakanı Turan Güneş Türkiye'nin bu iddiasını sık sık dile getirmiş; katılımcı devletleri ikna etmeyi başarmıştır. Gürün, Kypreos ile görüşmesi sırasında da Türk askerinin karşılık görmediği takdirde ateş açmayacağını belirtmiş; Yunan kuvvetlerinin mukavemet gösterdiğini dile getirmiştir.¹⁸¹ Ayrıca, Cenevre Görüşmeleri sırasında Türk ordusu Kıbrıs'ta %5'lik bölgenin kontrolünü elinde tutmaktadır.¹⁸² Yunanistan'ın Türk askerinin 22 Temmuz'daki yerine çekilmezse görüşmelere devam etmeyeceğini söylemesi ve uzlaşmaya yanaşmaması sebebiyle görüşmeler sırasında Türk askerinin Ada'dan çekilmesi gündeme gelmiş ancak Türk heyeti bunun zararlı sonuçlar doğuracağı düşüncesiyle Yunanistan'ın itirazlarına olumsuz karşılık vermiştir. Yunanistan'ın kendi lehine netice alamadığı Birinci Cenevre Görüşmeleri'nde ortak bir bildirge yayınlanarak İkinci Cenevre Görüşmeleri'nin tarihi ilân edilmiştir. On gün sonra başlayacak olan İkinci Cenevre Konferansı'na Kıbrıs Türk topluluğunu temsilen Rauf Denктаş ve Rum topluluğunu temsilen Klerides'in de katılması kararlaştırılmıştır. Bu bildirgede Yunanistan'ın tüm girişimlerine rağmen Türk askerinin geri çekilmesi ibaresine yer verilmemiştir.

---

¹⁷⁹ Gürün, B.P.A., s. 332

¹⁸⁰ Barutçu, s. 91

¹⁸¹ Gürün, B.P.A., s. 320

¹⁸² Barutçu, s. 92

Gizli bir anlaşma ile Makarios da Kıbrıs sorununun hallinde saf dışı bırakılmıştır.¹⁸³ Cenevre Deklarasyonu Türkiye'nin müdahaleyi gerekçelendirdiği yasal temellerin bir anlamda pekiştirilmesi görevini üstlenmiştir.¹⁸⁴ Cenevre'de tarafların imzaladığı deklarasyonda "fiilen Kıbrıs Rum toplumu ve Kıbrıs Türk toplumu" olmak üzere iki özerk idarenin varlığı kabul edilmiştir.¹⁸⁵

Cenevre Barış Konferansı'nın ilk bölümüne müşavir olarak katılan ve o dönemde CHP İstanbul Milletvekili olan Haluk Ülman Cenevre'de imzalanan sözleşmenin Lozan ve Hatay'dan sonra Türkiye'nin elde ettiği en büyük diplomatik başarı olarak nitelendirmiştir. Görüşmeler sırasında Cenevre ve Ankara arasında direkt hat kurulduğunu anlatan Ülman, telefonun ucunda doğrudan Başbakan Bülent Ecevit'in olduğunu söylemiştir. Böylece hiyerarşik kurallar yerine karşılıklı anlayış, samimiyet ve özveri içinde çalışan Türk diplomatlarının Cenevre'de Yunanistan'a karşı kesin üstünlük sağladığını belirtmiştir. Ülman'a göre Cenevre'de elde edilen sonucu ve Türkiye'nin kendi hedefinde böylesine kararlı bir tutum sergilemesini hem adadaki Türk askerinin varlığından alınan manevî güce, hem de Bülent Ecevit'in kişiliğinde somutlaşan iç ve dış politikanın ürünü olarak tanımlamıştır.¹⁸⁶

8 Ağustos 1974'te başlayan İkinci Cenevre Görüşmeleri'nde görüşmeci sayısı, Kıbrıs'tan iki toplumun temsilcilerinin de katılımıyla beşe çıkmıştır. Türkiye bu görüşmelere de Kıbrıs'ın ikili otonom idare ile yönetilmesi teziyle katılmıştır. Ayrıca Rum ve Yunan güçleri tarafından işgal edilen ve Birinci Cenevre Konferansı'ndan sonra boşaltılması gereken Türk köylerinin de boşaltılmasını istemiştir. Buna karşılık Rumlar, Türklerin adada katliam yaptığını ileri sürerek bu talebi geçiştirmiştir. Yunanistan ve Rumların bu politikayla dünya kamuoyunu Türkiye'ye cephe alma düşüncesi süreç boyunca olduğu gibi Cenevre Görüşmeleri boyunca da devam etmiştir. Rum

---

¹⁸³ Barutçu, s. 97

¹⁸⁴ Mütercimler, s. 458

¹⁸⁵ Mütercimler, s. 543

¹⁸⁶ Mütercimler, s. 461

ve Yunan temsilcilerin uzlaşmaz tutumları sebebiyle ikinci konferansta oldukça sert tartışmalar yaşanmıştır. Görüşmelerden netice alınamayıp meselenin hallinden uzaklaşıldığını fark eden Türkiye, 13 Ağustos'ta görüşmelerin kesilmesiyle birlikte Kıbrıs'a ikinci kez müdahale kararı almıştır.¹⁸⁷

Başbakan Bülent Ecevit, Cüneyt Arcayürek'le yaptığı ve 20 Temmuz 1975'ten itibaren bir yazı dizisi olarak *Hürriyet*'te yayınlanacak olan görüşmede İkinci Barış Harekâtı'na giden süreci, Yunan tarafını, Ada Rumları hiç dikkate almayarak, akıl, hayal, ders çıkarma, müzakere, uzlaşmasözcükleri üzerinde olumsuzlama yaparak, oldukça tepeden ve müstehzi bir dille şöyle anlatmaktadır:

*Yunanlılar akıllıca davranmış olsalardı, dünya kamuoyunu tahrik ederek bize baskı yapıp her şeyi halledebilecekleri hayaline kapılmış olmasalardı, o birinci köprübaşından gereken sonuçları çıkarır, gereken dersleri alır ve müzakere yolu ile uzlaşma yoluna girerlerdi. Atina'ya döner dönmez kendisine ulaştırdığım görüşme önerisini Karamanlis kabul ederdi. Bunu içlerine sindiremedikleri için daha ağır sonuçla karşılaşmış oldular.*¹⁸⁸

III.2.9. İkinci Harekât Karşısında ABD ve NATO Tutumu

İkinci Barış Harekâtı'nda NATO ve ABD'nin Türkiye'ye karşı tutumu 20 Temmuz'daki gibi olmamıştır. Birinci Barış Harekâtı'nda Türkiye'nin yasal dayanağını kabul eden, müdahalenin meşruluğunu tartışmayan ve Türkiye'ye diplomatik destek veren devletler İkinci Harekât sonrasında tavır değiştirmiştir. Bunda Yunanistan'ın hem kamuoyu, hem de diplomatlar nezdinde yürüttüğü lobi çalışmalarının etkili olduğu söylenebilir. Yunanistan, Türk ordusunun Kıbrıs'ta katliam yaptığı propogandasıyla Cenevre Görüşmeleri'ni de provoke etmiş; Türkiye'ye karşı bir cephe oluşturmaya çalışmıştır. Bu propaganda düşünüldüğünde Türkiye'nin İkinci Harekât sonrasında yaşadığı yalnızlığı anlamak zor olmayacaktır. Bülent Ecevit, İkinci Barış Harekâtı'ndan sonraki süreci anlatırken Yunanlıların kamuoyu

¹⁸⁷ Mütercimler, s. 468

¹⁸⁸ Ecevit, s. 136.

yaratmadaki başarısını teslim etmiş ve bu sürecin Yunanistan'ın bu kabiliyeti sebebiyle aleyhimize işlediğini vurgulamıştır. Bunun yanında Türk ordusunun İkinci Harekât'ta çok daha ileri gidebileceğini belirtmiş; ancak nerede durulması gerektiğini iyi bildikleri ve Ada'ya insanî sebeplerle gidildiği için bunun yapılmadığını söylemiştir. Türk askerinin bu tutumu uluslararası aktörlerin harekât sonrası takındıkları olumsuz tavrı törpülemiştir.¹⁸⁹

---

¹⁸⁹ Ecevit, s. 137.

IV. BÖLÜM

ÜÇ TÜRK DİPLOMATININ KALEMİNDEN KIBRIS SORUNU: HATIRAT YAZARI ÜÇ BÜYÜKELÇİNİN DIŞ POLİTİKA ELEŞTİRİSİ

IV.1. Kamuran Gürün

Çalışmamızın bu kısmında, Türk dış politika gündemini yakın zamana kadar öncelikli olarak meşgul eden Kıbrıs meselesini, Barış Harekâtı'nın gerçekleştiği 20 Temmuz-14 Ağustos 1974 tarihleri arasında Atina'da Büyükelçi olan Kamuran Gürün'ün hatıratında yansıyanlar çerçevesinde yer verilmiştir. Kıbrıs meselesini anlamak için değerli bir arşiv sunan ve 'dış göz' olarak meseleye yaklaşan Emekli Büyükelçi, ikili ilişkilerde yüksek gerilimin yaşandığı yılları kendi üslubuyla, kendi penceresinden gördüğü haliyle kâğıda aktarmıştır. 1972 yılının son aylarında Atina'ya Türkiye Büyükelçisi olarak atanan Kamuran Gürün'ün hatıratında yazdıklarına göre Kıbrıs sorunuyla daha evvel meşgul olmadığını anlıyoruz. Kamuran Gürün'ün Kıbrıs sorunuyla tanışmasına geçmeden önce, Yunanistan'a gidişi ve görev süresi boyunca yaşadıkları hakkında kısaca bilgi vermek gerekir. Büyükelçi Gürün, Yunanistan'a gittiğinde Türk–Yunan ilişkilerinin tamamen kopuk olmadığı ve iyi sayılabilecek düzeyde seyrettiğini; ancak her gününün bu denli rahat ve huzurlu geçmediğini belirtmiştir. Göreve başladığı dönemde iki ülke arasında halledilmeyi bekleyen iki öncelikli sorundan biri 'Batı Trakya'da Türk Azınlığın Durumu', diğeri ise Kıbrıs'tır.¹⁹⁰

Kamuran Gürün, Yunanistan'da göreve başlarken, daha önce ekonomik işlerle meşgul olduğu ve Romanya'da görev yaptığı sürede Varşova Pakti¹⁹¹

¹⁹⁰ Kamuran Gürün, B.P.A., s. 163

¹⁹¹ ABD ve Batı Bloku ülkeleri Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinden oluşan komünist cepheye karşı askeri ittifakı (NATO'yu) kurunca, Sosyalist Blok ülkeleri de kendi örgütlenmelerini oluşturma yoluna gitmiş ve Varşova Pakti'nı imzalamıştır. Ayrıntı için bkz: Muharrem Gürkaynak "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'da Savunma ve Güvenlik", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2004.

ülkeleriyle Türkiye arasındaki ilişkilere vakıf olduğundan herhangi bir ön yargısı olmadan ülkeye gittiğini söylemiştir.¹⁹²Bölge sorunlarını tanımayan bir Büyükelçinin, o bölgede görevlendirilmesi eleştiri konusu olabilir. Kamuran Gürün, bu eleştirilere yer vermemek ve tüm dosyaları detaylı olarak analiz etmek için göreve başladığında fazla mesai harcamıştır. Yunanistan'ın iç sorunlarına ve Türk-Yunan ilişkilerine tam anlamıyla vakıf olmayışı, göreve başlarken tüm bunları geçmiş ve muhtemel gelecekleriyle birlikte ayrıntılı olarak inceleme fırsatını vermiş; konuya objektif yaklaşmak açısından daha verimli bir ortam elde etmiştir. Kamuran Gürün'ün araştırmacı tavrı, son yılların en gergin ve gel-gitli ilişkilerini yürüten iki ülke açısından anlamlıdır. Çünkü Kamuran Gürün komşu ülkeye taraflı ve kesin bir önyargıyla gitmiş olsaydı, belki de mevcut ilişkilerin daha sert seyretmesine sebep olacaktı. Ancak, uzlaşmacı bir diplomatın, tansiyonun yüksek olduğu bir bölgede görevli olması bir avantaja dönüştürme olanağına sahiptir. Yalnızca dönemin koşullarına göre değil, tüm dönemlerin mevcut koşulları için bu kural geçerlidir.

Gürün, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin¹⁹³ sağlam zemine oturtulması için bazı görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

Gerek Türkiye, gerek Yunanistan, aralarında yakın ve samimi işbirliğine dayanan ilişkiler olmasında milli menfaatleri bulunan iki memlekettir. Aralarının bozuk olmasından, çatışmalarından, rekabete girişmelerinden istifade edecek olanlar kendileri değil başkalarıdır.

Lozan'dan sonra, milli menfaatler göz önünde tutularak, realist ve serin bir muhakeme ile kurulmuş ve Kıbrıs konusu bir kriz şeklinde ortaya çıkana kadar gittikçe gelişmiş olan dostluğun yeniden ihyası muhakkak ki gerekli ve buna mani gibi görünen sebeplerin ortadan kaldırılması da, bir parça istek ve iyi niyetle kabildir. Bütün mesele, zafer kazanmak veya hezimete uğratmak gibi büyük sözleri bir kenara bırakıp her iki tarafın hak ve hukukunu dengeli bir şekilde koruyan formüller üzerinde anlaşmaya varmak için oturup konuşmak ve

¹⁹² Kamuran Gürün, B.P.A., s. 164

¹⁹³ Türk-Yunan ilişkileri üzerine bkz., Baskın Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1991; Baskın Oran, *Yunanistan'ın Lozan İhlalleri Stratejik Araştırmalar ve Etüdlere Milli Komitesi Araştırma Projeleri Dizisi*, 2/99, Ankara, 1999; Necdet Belen, *Ege Denizi ve Ege Adaları*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995; Hulusi Kılıç, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan İkili Anlaşmalar, Önemli Belgeler ve Bildiriler*, Denizcilik-Havacılık Genel Müdür Yardımcılığı, Ankara, 2000.

müzakere etmekten ve böylece gerileme devresine girmiş dostluğu tekrar canlandırıp yaşatmayı samimi olarak istemekten ibarettir. Eğer ortak arzu varsa bu kabildir.

Her iki ülkenin coğrafi durumu ve özel problemleri ayrı ayrı ele alınmak suretiyle, bu düşünceleri somut örneklerle renklendirmek ve kuvvetlendirmek çok kolaydır. O derece ki, bu konuyu görüşürken, misalleri zikrederek beni teyid eden çok defa muhataplarım olmuştur.¹⁹⁴

Kamuran Gürün, görüldüğü üzere, iki ülke arasındaki çıkar çatışmasının her iki ülkeye de yarar sağlamayacağı görüşünü savunmuştur. NATO üyesi iki ülkenin çatışma halinde olmasından çıkar sağlayacak belli başlı grupların olduğu görüşünü paylaşmış ve fakat kimler olduğunu zikretmemiştir. Kamuran Gürün, başta Varşova Paktı ülkeleri olmak üzere, NATO'nun karşısında duran ve örgütün yıpranmasından yarar sağlayacak olan ülkeleri göz önünde bulundurarak bunu ancak sezdirerek söylemiş olabilir. Öte yandan, sorun NATO genelinden Türk-Yunan ikili ilişkileri özeline indirildiğinde bölgesel çıkarlar da işin içine girmekte ve bu çatışma Sovyetler Birliği'nin Akdeniz bölgesinde yayılcılık arzusunu körüklemektedir. Kamuran Gürün'e göre işgal yıllarından ve Türk Devrimi sonrası (Atatürk-Venizelos evresi)¹⁹⁵ dostane ilişkileri tesis etmiş olan iki ülkenin, mevcut sorunları da aşarak bu ilişkiyi yeniden canlandırma kapasitesi vardır. Bu karşılıklı samimiyet ve dürüstlük gerektirmektedir. Büyükelçinin Türk-Yunan ilişkileri hakkında, Atina'da kaldığı dört sene boyunca değişmeyen, görüşleri bu şekildedir.

Kamuran Gürün'ün kişisel görüşlerinin yanında, hatıratında yer verdiği ve Hükümet yetkililerinin Kıbrıs konusundaki görüşlerini içeren notlar da

¹⁹⁴ Gürün, B.P.A., s. 165

¹⁹⁵ Atatürk dönemi Türk dış politikası ve Türk-Yunan ilişkileri üzerine bkz., Hasan Berke Dilan, *Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939)*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1998; Mediha Akarlan, *Milli Mücadele Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk*, Arion Yayınevi, İstanbul, 1995; Tefik Rüştü Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003; Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası (1919-2012)*, 2. Baskı, Barış Platin Kitap, Ankara, 2012; Abtülhahat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK, Ankara, 1991; Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001. Ayrıca Gürün'ünde eserlerine başvurulabilir: *Savaşan Dünya ve Türkiye*, 1.Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986; *Dış İlişkiler ve Türk Politikası 1939 dan Günümüze Kadar*, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 531, Ankara, 1983).

mevcuttur. Yunanistan'a gitmeden evvel Bakanlık ve Hükümet üyeleriyle temaslarda bulunarak talimat almak, adet olunduğu üzere, Kamuran Gürün için bir ön görevdir. Bu notları, talimat aldığı esnada tutmuştur.¹⁹⁶ Büyükelçi, talimat almak üzere Başbakan, Dışişleri Bakanı, Maliye Bakanı, Ticaret Bakanı, Genelkurmay Başkanı, Kara – Hava ve Deniz Kuvvetleri Komutanları, MİT Müsteşarı ile temas kurmuş; her birinden Türk–Yunan ilişkileri ile ilgili öneri almıştır. İkili ilişkilerin içerdiği ekonomik işbirliği, azınlıklar meselesi, Ege'deki güç gösterileri ('emrivakiler, 'üstünlük yarışı'), silahlanma yarışı gibi hususların varlığının yanı sıra, gitmeden önce görüştüğü kurumların temsilî görevlilerin esas gündemleri Kıbrıs meselesi olmuştur. Çalışmamızda, bu temaslar sırasında Kıbrıs meselesine, bu kurumların yaklaşımlarını gösteren şu notlara yer verilmiştir:

Kamuran Gürün'e Yunanistan öncesi görüşlerini bildiren Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu, Kıbrıs'ın Türkiye için doğurduğu "mali yükten" bahsetmiş olsa da (Kıbrıs sorunu, KKTC'nin kuruluşundan sonra da bu 'mali yük' söylemi, Kıbrıs incelemelerinde, sağ (muhafazakâr) liberal hükümetler, muhalefet ve siyasî çevrelerin metinlerinde, güya resmî söylemleşmenin yayılması ve benimsenmesi noktasında izlenmelidir) Kıbrıs sorunun çözülmesinde, Türk toplumunun haklarını koruyacak her türlü teşebbüste Kamuran Gürün'ün destekleneceğini söylemiştir.¹⁹⁷ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Faruk Gürler, Kamuran Gürün'le görüşmesi sırasında, Kıbrıs'ın biri askerî, diğeri ise politik olmak üzere birbirinden tamamen farklı iki yönü olduğunu söylemiştir. Notlardan anlaşıldığı kadarıyla, Genelkurmay Başkanı, mesleği gereği, işin askerî yönüyle daha çok ilgilenmiştir. Paşa, Ada'da Türkiye'ye de bir üs verilmesinin sorununun askerî yönünü çözeceği görüşünü savunmuştur.¹⁹⁸ Türkiye'ye, İngiltere'ye verildiği gibi bir üs verilmesinin ve Türkiye'nin bu üssü serbestçe kullanabilmesinin Ada'da Türk toplumunun güvenliği açısından gerekli görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan serbestçe

---

¹⁹⁶ Gürün, B.P.A., s. 166

¹⁹⁷ Gürün, B.P.A., s. 167

¹⁹⁸ Gürün, B.P.A., s. 169

kullanacağı bir askerî üssünün olması, Türkiye'ye Ada'da stratejik üstünlük ve prestij sağlayabilecektir. Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'in (29 Ağustos 1972 - 6 Mart 1973)¹⁹⁹ Ada meselesinin politik yönünün çözülmesi için de taksim fikrini öne sürmüştür.²⁰⁰ O günlerde konuşulan bu fikir, iki toplumun bir arada yaşamasının mümkün olmayacağına getirilen kanaatin bir sonucudur. Kıbrıs konusunda Kamuran Gürün'e görüş veren ve hatıratında yer alan son isim Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken (11.12.1971-25.01.1974)²⁰¹ olmuştur. Kamuran Gürün, Haluk Bayülken'in Kıbrıs konusuna görüştüğü yetkililerden daha fazla önem verdiğini söylemiş; bunun haklı gerekçesi olarak da 1956 yılından elçi tayin edildiği tarihe (1972 yılına) kadar Kıbrıs konusıyla meşgul olmasını göstermiştir.²⁰² Haluk Bayülken, Kamuran Gürün'e göre, Kıbrıs konusunun bir an evvel neticelendirilmesini samimi olarak isteyen; ancak Türk toplumunun hak ve hukukundan ödün verilmesine yanaşmayan bir aktördür. Dışişleri Bakanı olarak, Gürün'e göre Türk – Yunan ilişkileri çerçevesinde şekillenen isteklerinde bir mantık üzerine hareket etmiştir. Makarios ve Yunan yönetiminin Türkiye ve Kıbrıs'taki Türk toplumuyla uzlaşma yoluna gitmeyeceği görüşünü paylaşmıştır. Mevcut durumun devam etmesi halinde Türk toplumunun “sefalet içinde” kalacağı, Türkiye'nin buna “seyirci kalamayacağını” belirtmiştir. Bayülken, sorunun çözümü için, en doğru yolun ise, Türk – Rum toplumlarından oluşan iki toplumlu Kıbrıs Devleti'nin Türk tarafının resmen ilanı olduğunu söylemiştir.²⁰³ Gerçekten, Kıbrıs Barış Harekâtlarına giden süreç Haluk Bayülken'in görüşünü doğrular nitelikte seyretmiştir. Yunanistan ve Türkiye arasında, Türkiye'nin çabalarına rağmen bir uzlaşma sağlanamamış, Türkiye Ada'daki duruma seyirci kalamamış ve Barış Harekâtı'na mecbur bırakıldığını tüm kamuoyuyla paylaşmıştır.

¹⁹⁹Türk Silahlı Kuvvetleri resmi web sayfası, Genelkurmay Başkanları listesi için bkz., http://www.tsk.tr/1_tsk_hakkında/genelkurmay_baskanlari/faruk_gurler.html, e.t. 17.03.2016.

²⁰⁰Gürün, B.P.A., 169

²⁰¹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanları listesi için bkz., <http://www.mfa.gov.tr/list-of-former-ministers-of-foreign-affairs.en.mfa>, e.t. 17.03.2016.

²⁰²Gürün, B.P.A., s. 167

²⁰³Gürün, B.P.A., s. 168

Çalışmamızın bu bölümünün ilk kısmında Gürün'ün 1973-1974 yıllarında doğrudan ya da dolaylı olarak mülaki olduğu olaylar, toplantı, istişare, kapalı oturum, ikili -veya çok aktörlü- görüşmeler konunun nasıl ele alındığına dair kendi tuttuğu notlar ışığında işlenecektir.

IV.1.1. Kamuran Gürün'ün Katıldığı 1973 Yılı Kıbrıs Toplantıları

IV.1.1.1 Brüksel Toplantısı (8 Aralık 1972): Gürün'ün Kıbrıs Sorunu'nda NATO BM Düzeyinde Katıldığı İç Toplantı

Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları NATO ve BM Genel Kurul toplantıları dolayısıyla bir araya geldiklerinde kendi delegasyonları arasında da bir toplantı organize etmeyi adet edinmiş, bu toplantılarda iki ülke arasındaki sorunların gözden geçirilmesi usul olmuştur. Bu toplantılardan birine Büyükelçi Kamuran Gürün de davet edilmiştir. Toplantıya Türk delegasyonu olarak Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken başkanlığında, Atina Büyükelçisi Kamuran Gürün, Lefkoşe Büyükelçisi Asaf İnhan, Büyükelçi Orhan Eralp, Bakanlık Siyasî İşler Genel Müdürü Oktay Cankardeş, Yunanistan ve Kıbrıs Dairesi Başkanı Ecmel Barutçu katılırken; Yunan delegasyonunu Dışişleri Bakan Vekili Cavalieratos, Ankara Büyükelçisi Tzunis, Lefkoşe Büyükelçisi Lagakos, NATO Delegatesi Korofas ve Türkiye Dairesi Başkanı Vasilikos oluşturmuştur.²⁰⁴

Kamuran Gürün'ün bu toplantıda tuttuğu notlar, toplantıdaki delegasyonların başkanları düzeyinde konuşmaların, onun kaleminden kayıdır. Herhâlde bu resmî toplantı bir zabıt kaydı da olmalıdır:

*Bayülken: Kıbrıs dahil, ikili münasebetlerimizi geliştirmeye çalışmalıyız.
Cavalieratos: Mutabıkım. Ancak Kıbrıs'ın halini beklemeden ekonomik sahada ve diğer ikili konularda gelişmeler sağlayabiliriz, biz hazırız, tabii siz isterseniz.
Bayülken: Kıbrıs konusunu Birleşmiş Milletler'e götürmemek kararımız bakidir.
Cavalieartos: Biz götürmeyiz. Ancak Kıbrıs veya başka bir devlet gitmek isterse mani olamayız, o zaman ne yapacağımızı oturur konuşuruz.*

²⁰⁴ Gürün, B.P.A., s. 172

Bayülken: Türk toplumunun hakkının tanınmasında mutabıktık.

Cavalieratos: Türk toplumunun kültür, din ve dil birliğini muhafaza için, ilerde bir ayrılmaya müncer olmayacak tedbirleri almayı kabul etmekteyiz.

Bayülken: Türk toplumu politik sahada eşit partöner²⁰⁵ olarak idari hizmetler %20 oranında hisse alacaktır.

Cavalieratos: Bu haklar esasen Züriç ve Londra Anlaşmalarında öngörülmüştür.

Bayülken: Türk toplumunun ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde otonominin gerçekleştirilmesi konusu vardı.

Cavalieratos: Otonomi konusunda kantonal sistemi uygun görmüyoruz. Bu İsviçre'de olur ama Kıbrıs'ta olmaz.

Bayülken: Türk toplumu müstakil dış yardım alabilmeli ve genel dış yardımlardan da bir hissesi olmalı.

Cavalieratos: Türklerden bu hususta bir teklif gelmedi, gelsin tetkik eder, cevap veririz.

Bayülken: Anayasa değişikliği Züriç ve Londra Anlaşmalarına istinad etmelidir.

Cavalieratos: Anayasa değişiklikleri mevcut anayasaya ithal edilir, anlaşmalara dokunulmaz.

Bayülken: Eksperler²⁰⁶ işbirliği yaparken yukarıki prensiplerden ilham almalı, anlaşamazlarsa talimat istemelidirler.

Cavalieratos: Mutabıkız.

Bayülken: Anayasa Mahkemesi konusu halledilecek bir konudur.

Cavalieratos: Halen 2 formül üzerinde çalışılmaktadır.²⁰⁷

Kamuran Gürün'ün aktardığı notlardan anlaşılacağı üzere, Kıbrıs konusu toplantıda yüzeysel olarak görüşülmüştür. Konuşma seyrine yön veren aktör olarak Haluk Bayülken'in karşımıza çıkması, Yunanistan'ın o dönemdeki uzlaşmaz tutumuna bir referans olarak gösterilebilir. Kıbrıs sorunun çözümünde Yunan temsil heyetinin isteksiz oluşu anlaşılmaktadır. Türk delegasyonunun konuyu Birleşmiş Milletler nezdinde görüşmeye açmama isteğini dile getirmesi, sorunun iki ülke tarafından çözüme kavuşturulmasından yana sergilenen tutumun mahsulüdür. Türkiye BM'ye intikal eden sorunun çözümünde sürecin uzatılmasından kaçınmak istemiştir. Kamuran Gürün, Türkiye'nin sorunu BM'ye taşımama kararına taraftardır. Ona göre de bu sorun ancak iki ülke arasına halledilebilir bir sorundur.²⁰⁸ Cavalieratos'un bir başka devletin bu yönde bir talebi olduğunda Yunanistan'ın mani olamayacağı şeklinde verdiği cevap ise sorunun BM'ye intikali üzerine bir geçiştirme olarak nitelendirilebilir. Oysa Gürün'ün

²⁰⁵ Partner.

²⁰⁶ Bilirkişi.

²⁰⁷ Gürün, B.P.A., s. 173-174

²⁰⁸ Gürün, B.P.A., s. 191

aktardığına göre, Yunanistan'ın bir sonraki Başbakanı Markezinis de bu konuda Türkiye ile hemfikir olacaktır. Markezinis, hem Kamuran Gürün'ün ziyareti sırasında, hem de verdiği bir öğle yemeği sonrasında Gürün'le görüşmüş ve toplumlar arası görüşmelerden bir sonuç beklemediğini söylemiştir.²⁰⁹ Konunun ancak Türkiye ve Yunanistan arasında çözülebileceğini söyleyen Başbakan, iki Hükümetin bulacağı formülün toplumlara zorla kabul ettirilemeyeceğini, bu sebeple öncelikle geçici bir formül bulunması gerektiğini belirtmiştir. Brüksel'de yapılan toplantıda Türk toplumunun hakları, Ada'nın idarî hizmetinde %20 hisse sahibi olmaları ve anayasa değişiklikleri konusunda Londra ve Zürih Anlaşmaları'na bağlı kalınacağında her iki ülke yetkilileri de uzlaşmıştır. Ancak Türkiye'nin Ada'da kantonal sistemin inşa edilmesi yönündeki teklifi Yunanistan tarafından reddedilmiştir.

Kamuran Gürün'ün toplantıya dair eleştirisi Türk tarafının yeni bir teklif getirmediği olmuştur. Kıbrıs konusu dışında ikili ilişkilerin geliştirilmesi temennisinden başka somut bir söz söylenmemesi Büyükelçi'yi rahatsız etmiştir. Toplantının ardından tuttuğu notlar arasında yer alan bir kısım, toplantıdan duyduğu memnuniyetsizliği açıklamaktadır: "Bu toplantıdan pek bir şey anlamadım, hiç olmazsa bazı direktifler tesbit edilebilirdi, bilinen hususların tekrarı ile iktifa edildi."²¹⁰ Kamuran Gürün, Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinde izlediği ve Kıbrıs konusu çözülmeyen herhangi başka bir konuyu görüşmemek şeklinde algılanabilecek olan politikayı da eleştirmiştir. Atina Büyükelçiliğinde Kamuran Gürün'den önce görev yapmış olan Büyükelçi İlter Türkmen'in de bundan şikâyetçi olduğu ve bu politikayı değiştirmek için çaba gösterdiğini belirtmiştir. Kamuran Gürün'ün iddiasına göre İlter Türkmen'in ilişkileri müzakere ile düzeltme niyeti yanlış algılanmış, İlter Türkmen Kıbrıs konusunu unutmakla itham edilmiştir.²¹¹ Ancak

²⁰⁹ Gürün, B.P.A., s. 228; Gürün, B.P.A., s. 238

²¹⁰ Gürün, B.P.A., s. 174

²¹¹ İlter Türkmen'in Kıbrıs üzerine kaleme aldığı geniş ve detaylı bir hatırat/araştırma/raporu bulunmamaktadır. 1999-2008 yılları arasında Hürriyet Gazetesi'nde köşe yazısı kaleme alan emekli büyükelçi yazılarında bu sorundan bahsetmemiştir. Kıbrıs üzerine yazıları için bkz.,

kendisinden sonra göreve gelen Kamuran Gürün de iki ülke ilişkilerinin müzakere yoluyla düzeltilmesine taraftar olmuştur.²¹² Her iki Büyükelçi de bu misyonu tamamlamakta başarılı olamamıştır. Bunun sebepleri vardır. Büyükelçiler, dış politika uygulayıcısı oldukları için salt kendi düşünce ve görüşleri ‘karar’ olarak uygulama yetkileri bulunmamaktadır, inisiyatif ancak ilgili sorunda bir devletin belirlediği politika temel çizgisi dâhilinde ‘sapma’ olmaksızın gerçekleşebilir. Öte yandan Yunan tarafının Kıbrıs sorunu üzerinde uzlaşmaya varmada gösterdiği isteksizlik ise bir başka etken olmuştur. Yunanistan Kıbrıs sorununda gösterdiği tutuma rağmen, Türkiye’ye azınlıklar konusunun da dâhil olduğu geniş çerçeveli görüşmeler yapma talebinde bulunmuş; ancak Türkiye’nin Kıbrıs konusuna öncelik verme politikası sebebiyle cevap alamamıştır.²¹³

Gürün’ün eleştirdiği diğer konu ise, Kıbrıs konusunda Türkiye’nin gösterdiği tutarsızlık²¹⁴ olmuştur. Türkiye’nin Enosis’ten vazgeçildiği koşulda, Ada’nın taksiminden vazgeçme beyanı, Gürün’e göre gereksiz ve tutarsız bir beyan olmuştur. Çünkü o tarihte, Enosis’in gerçekleşmesine olanak kalmadığı için Yunanistan bu fikirde ısrarcı olamamış; yalnızca vazgeçtiklerini beyan etmemişlerdir. Dolayısıyla Türkiye’nin karşı koşul olarak taksimden vazgeçeceğini deklare etmesi Gürün tarafından gereksiz görülmüştür. Gürün’ün görüşüne göre, taksim vazgeçilebilecek bir husus da olmamıştır.²¹⁵

Büyükelçi’nin perspektifine göre, Türk politikasının gösterdiği tutarsızlıklardan biri de Makarios’u tanımayı; buna karşılık Rauf Denktaş’ı Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak niteleyişi olmuştur. Her ikisi de Kıbrıs Anayasası’na uyularak seçilmiş olan Kıbrıs Devlet Başkanı Makarios ve

---

“Kıbrıs: Fırsat veya Çıkmaz”, 22 Eylül 1999 tarihli Hürriyet Gazetesi; “Kıbrıs: Değişik Rüzgarlar mı?”, 22 Aralık 1999 tarihli Hürriyet Gazetesi; “Kıbrıs Boyutu”, 26 Ocak 2000 tarihli Hürriyet Gazetesi.

²¹² Gürün, B.P.A., s. 179

²¹³ Gürün, B.P.A., s. 213

²¹⁴ Kamuran Gürün, Türkiye’nin o dönem Kıbrıs davasında takındığı tavrı betimlerken “tutarsız” sıfatını kullanmıştır. Bkz., Gürün, B.P.A., s.191.

²¹⁵ Gürün, B.P.A., s. 190

Devlet Başkan Yardımcısı Rauf Denktaş'ın resmî olarak tanınması konusunda tutarsızlığa düşmüş; Makarios'u yalnızca Rum kısmının Cumhurbaşkanı olarak nitelemiştir.²¹⁶Oysa Makarios'un tanınmaması, aynı anayasayla Cumhurbaşkanı Yardımcısı olan Rauf Denktaş'ı da tanımamayı gerektirirdi. Yahut tam tersi olmalıydı. Kamuran Gürün'e göre Türkiye'nin Makarios'un **sifatını tanımaması**, bu sıfatı ortadan kaldırmadığı için, anlamı olmayan bir red olmuştur. Çünkü bu sıfatı tanımayan Türkiye dışında hiçbir devlet yoktu.²¹⁷

Kamuran Gürün, Yunanistan'ın, görüşmeler sırasında, Kıbrıs Rum lideri Makarios üzerinde nüfuzu bulunmadığını ve ona etki edemeyeceğini söyleyerek aradan çekilmeye çalıştığını söylemiştir. Buna karşın, Türkiye'nin Kıbrıslı Türk toplumuna sözünü dinlettiği imajı çizdiğini eklemiştir.²¹⁸Durum böyle olduğunda, Türkiye karşısında Kıbrıs sorunu üzerinde müzakere edecek bir Yunanistan bulamazken, resmi sıfatını tanımadığı Makarios'la karşı karşıya kalması kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir. Türkiye, Yunanistan'ın bu geçiştirmeci tavrı dolayısıyla bir açmaza daha girmiştir.

Türkiye'nin konuyu BM'ye taşımamak istememesine rağmen, Yunanistan'ın isteksiz ve uzlaşmadan uzak tutumu konunun uluslararası platformda tartışılması için zemin oluşturmuştur. Bu esnada, Yunan hükümetiyle arası açılan Makarios'un direnme gücünün zayıfladığı düşüncesiyle olacak, Türk tarafında bazı sesler bu açığın kullanılmasından yana çıkmıştır. Kamuran Gürün de bu seslerden biri olarak düşüncesini, Ankara'ya bir rapor halinde göndermiştir. Gönderdiği raporda *"Kıbrıs'la ilgilenen ülkelerin başka önemli sorunlarla meşgul olması ve Makarios ve Yunanistan arasında soğukluğun bulunması sebebiyle Kıbrıs sorununun erken çözümü için uygun bir ortam oluşturmaktadır"* tezini savunurken; Türkiye'nin tutarsız görünen bazı politikalarını düzelterek tarafları dörtlü müzakereye çağırması önerisinde

---

²¹⁶ Gürün, B.P.A., s. 191

²¹⁷ Gös. Yer.

²¹⁸ Gös. Yer.

bulunmuştur. Dörtlü görüşmelerin tarafları; Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'ın iki toplumu olacaktır. Kamuran Gürün, bu raporun, Kıbrıs sorunuyla ilgili **fikri sorulmadan** hazırladığı **ilk ve tek rapor** olduğunu; karşılığında Ankara'dan bir reaksiyon alamadığını söylemiştir.²¹⁹

IV.1.1.2. Ankara'da Toplantı (6 Mayıs 1973)

Türk – Yunan ilişkilerini görüşmek üzere Türk yetkililer kendi aralarında bir dizi toplantıda bulunmuştur. Toplantılar bir politika belirlenmesine duyulan ihtiyaçtan dolayı yapılmış; siyasî ve askerî yetkililerden öneri almak amaçlanmıştır. Bunlardan en geniş katılımlısı dönemin Başbakanı Naim Talu başkanlığında; Başbakan Yardımcıları Nizamettin Erkmen ve Kemal Satır, Devlet Bakanı İsmail Hakkı Tekinel, Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken, İçişleri Bakanı Mukadder Öztekin, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral Nahit Özgür, MİT temsilcileri, Dışişlerinden Genel Sekreter İsmail Erez, Oktay Cankardeş, Semih Akbil, Ecmel Barutçu, Nezih Karaman, Muammer Tuncer ve Kamuran Gürün'ün katılımıyla gerçekleştirilmiştir.²²⁰ Bu toplantıda Kamuran Gürün, kendisine söz verildiğinde, Kıbrıs sorununun ortaya çıkmasından sonra iki ülke arasında güvenin karşılıklı olarak yok olduğunu; bu güvenin yeniden sağlanması için buna engel olan Kıbrıs, azınlıklar, Adaların silahlandırılması, kıta sahanlığı gibi konuların bulunduğunu; Kıbrıs sorunu çözüme ulaşmadıkça başka konuyu görüşmeye yanaşılmadığı için sorunların daha içinden çıkılmaz hale geldiklerini; bütün konuların, ayrı ayrı, birbiriyle ilişkisiz sorunlar olarak değil toplu müzakere edilmesi gerektiğini söylemiştir.²²¹ Başbakan Naim Talu da, Gürün gibi, Kıbrıs konusunu çözmeden herhangi bir konunun görüşülmemesinin doğru bir yol olmadığını dile getirmiştir.²²²

²¹⁹ Gürün, B.P.A., s. 192

²²⁰ Gürün, B.P.A., s. 214

²²¹ Gürün, B.P.A., s. 215

²²² Gürün, B.P.A., s. 216

IV.1.1.3. Kamuran Gürün ve Papadopoulos Görüşmesi (16 Mayıs 1973)

Ankara'da yapılan ve 36. hükümet olan Naim Talu Hükümetinin²²³ Bakanlarından, askerî yetkililere kadar pek çok aktörün katıldığı toplantı sonucuna göre, Kamuran Gürün'ün Naim Talu'dan Yunan Başbakan Papadopoulos'a yazılı bir mesaj götürmesi ve bazı konuları anlatması kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine, önce Başbakan Yardımcısı Patakos ile görüşme gerçekleşmiştir.²²⁴ Patakos'a ön bilgi veren Kamuran Gürün 16 Mayıs'ta Başbakan Naim Talu'nun mektubunu Yunan Başbakanı'na takdim etmiş; Talu'nun ağızından şifahen bir mesaj iletmiştir. Bu mesajda Türk hükümetinin Yunanistan'la ilişkileri geliştirmek için her sahada, özellikle ekonomik alanda işbirliğini sıkılaştırma arzusunda olduğu; azınlıklar konusunda Yunanistan'ın uyguladığı baskı politikasının Türk toplumunun huzurunu bozduğu; Kıbrıs'ta Grivas'ın tutumunun Türkiye tarafında hoş görülmediği vurgusu yapılmıştır.²²⁵ Papadopoulos, görüşmede yazılı metni Gürün'ün yanında okumamış, Gürün'ün naklettiği sözlü mesaja cevabî nitelikte sözler söylemiştir. Ada'da EOKA hedefini kovalayan Grivas'ın eylemlerinin Türk toplumunun güvenliğini tehlikeye soktuğundan bahsedildiğinde, Yunan Başbakan, Grivas'tan hissedilir bir nefretle bahsetmiştir. Papadopoulos'un bu tutumuna şaşırarak Gürün, Başbakanın bu tavrını notlarına şöyle aktarmıştır: "Başbakan, Grivas'a karşı belirli bir hınçla konuşuyor, nefret ettiği fakat bir şey yapamama aczi içinde olduğu görülüyor."²²⁶

Kamuran Gürün, bu görüşmeden sonra Papadopoulos'un yetkililerin yanlış yönlendirmesi ile hareket ettiği ve eksik bilgilendirildiği için etki altında kaldığı düşüncesiyle, Başbakanlar düzeyinde bir görüşmeyle konunun masaya yatırılması gerektiğini de şu sözlerle aktarmıştır:

²²³ Geçmiş Hükümetler Listesi için bkz: https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Global/Government/pg_CabinetHistory.aspx, 13.04.2016.

²²⁴ Gürün, B.P.A., s. 216

²²⁵ Gürün, B.P.A., s. 216-217

²²⁶ Gürün, B.P.A., s.219

*Bu görüşmeden sonra, Türk – Yunan münasebetlerinin düzelebilmesi için Başbakanlar seviyesinde bir toplantının zaruri olacağı kanaatine vardım. Yunanistan'da Papadopoulos istediğini yapabilecek durumda. Ancak ilgililer konuları kendisine istedikleri şekilde ve çok defa hakikati aksettirmeyen bir tarzda anlatıyorlar. Karşılıklı oturup kendi görüş tarzımızı izah ve ikna etmemiz şart. Bu da Başbakan seviyesinde bir müzakere ile olur. Şu sırada değil ama, **Türkiye'deki seçimlerden sonra bu ihtimal üzerinde durmak bence zaruri.**²²⁷*

IV.1.1.4. Kopenhag Toplantısı (16 Haziran 1973)

NATO Bakanlar Konseyi toplantısı nedeniyle Kopenhag'da buluşan Türk ve Yunan delegasyonu, uluslararası organizasyonların vesilesiyle bir araya gelip gerçekleştirdikleri toplantılarından birini 16 Haziran'da yapmıştır. Toplantıya katılanlar Türk delegasyonu adına Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken başkanlığında, Atina Büyükelçisi Kamuran Gürün, Lefkoşe Büyükelçisi Asaf İnhan, NATO Büyükelçisi Orhan Eralp, Bakanlık Mensupları Oktay Cankardeş ve Celal Akbay, Yunanistan ve Kıbrıs Dairesi Başkanı Ecmel Barutçu; Yunan delegasyonu adına Dışişleri Bakanı Cavalieratos başkanlığında Ankara Büyükelçisi Tzunis, Lefkoşe Büyükelçisi Lagakos, NATO Büyükelçisi Korofas, Büyükelçi Vlachos, Metaxas ve Türkiye Dairesi Başkanı Vasilikos katılmıştır.²²⁸ Toplantı Türk – Yunan ilişkileri üzerine genel bir görüşme olsa da ağırlıklı olarak yine Kıbrıs'ın ele alındığı bir toplantı olmuştur. Türkiye adına söz alan Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken müzakerelerin uzadığını ve otonomi konusunda farklı görüşler ortaya atıldığını söyleyerek durumdan şikâyetçi olmuştur. Kamuran Gürün toplantı notlarından aktardığı Haluk Bayülken'in serzenişi şöyledir:

Otonomi ile mutabıkız ama bu taksime yol açmamalıdır diyorsunuz, bu yanlış bir yaklaşıştır, taksim isteyen yok, isterseniz özel mektup teati ederek bunu tasrih edelim, önlenmesi gereken Enosis'tir, otonomi zaten taksime mani olur, biz Kıbrıs'ı iki toplumlu bir devlet olarak yarattık, halbuki Makarios devamlı şekilde (Kıbrıs Grek Devleti) diyor, Türkleri azınlık sayıyor, siz de otonomiyi Makarios gibi anlarsanız tabiatıyla anlaşamayız, biz aramızda anlaşip eksperlerimiz

²²⁷ Gürün, B.P.A., s. 220

²²⁸ Gürün, B.P.A., s. 223

*talimat vermeliyiz, onlar da bunu kendi düşünceleri olarak toplantılara götürmelidirler.*²²⁹

Toplantıda söyledikleri hakkında, Kamuran Gürün, Bayülken ile görüş birliği içinde olduğunu söylemiştir. Fakat toplantıdan kısa bir süre sonra Büyükelçi ve Bakanlık arasında bir başka görüş ayrılığı yaşanmıştır. Kamuran Gürün, Yunanistan'da görev yaptığı süre boyunca dile getirdiği gibi, bütün meselelerin görüşülmesi konusunda ısrar etmiş; bu meselelerin listeleştirilerek Yunanlılara verilmesini istemiştir. Ancak, Bakanlık böyle bir girişimin Kıbrıs konusunu ikinci plana iteceğinden tereddüt duymuş, uygulamaya geçirmekten çekinmiştir. Kamuran Gürün, bu tutumun Ankara toplantılarına uymadığını söyleyerek eleştiride bulunmuştur.²³⁰ Fakat daha sonra Ankara'ya giderek yüz yüze yaptığı görüşmelerde Bakanlığı ikna etmeyi başarmıştır.²³¹

Kamuran Gürün'ün ikili ilişkilerdeki sorunların topluca görüşülmesi hususundaki ısrarının, konulardan hiç birini Kıbrıs meselesinin gölgesinde bırakmamak niyetinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Görev süresi boyunca, özellikle Batı Trakya Türk azınlığı ve nüfusunun sosyal ve siyasal problemlerinin çözümlenmesine gayret gösteren Gürün, konunun Kıbrıs kadar önemli olduğunu düşünmüştür. Yunanistan'da yaşayan Türk azınlığına karşı uygulanan baskı, medya yasakları, örgütlenmeleri karşısına çıkarılan zorluklar, eğitimde Yunancanın zayıf tutularak meslekî anlamda yeterli vatandaşların yetiştirilmesinin engellenmesi gibi sorunların yanı sıra; Türk azınlığın kendi içinde yaşadığı ayrışma sorunu da Kamuran Gürün'ün meşgul olduğu konular arasındadır.²³²²³³ Gürün bu sebeple, Kıbrıs meselesinde

²²⁹ Gürün, B.P.A., s. 224

²³⁰ Gürün, B.P.A., s. 225

²³¹ Gürün, B.P.A., s. 226

²³² Gürün, B.P.A., s. 210

²³³ Batı Trakya Türkleri azınlık sorunları üzerine geniş bilgi için bkz.; Yusuf Sarınoy, "Batı Trakya Türkleri", *Kök Araştırmalar*, Cilt 1, Sayı 3, 2000; Halit Eren, *Batı Trakya Türkleri*, Halit Eren, İstanbul 1997; Hikmet Öksüz, *Batı Trakya Türkleri (Makaleler)*, Karam Yayınları, Çorum, 2006; Ümit Kurtuluş, *Batı Trakya'nın Dünü Bugünü*, Sinan Matbaası, Ankara, 1979; Baskın Oran, *Türk Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002; Baskın Oran, *Yunanistan'ın Lozan İhlalleri*, Ankara Üniversitesi Yayınları,

tansiyonu düşürmek amacıyla alınan geçici bir önlemin azınlıkların geleceğini daha büyük tehlikeye sokabileceğinden endişe etmiştir. Kıbrıs Sorunu, sorunlar hiyerarşisinde 'tepeyi' işgal ederken, aslında birbirine etkisi süren diğer Türk-Yunan ilişkileri meşgul edecek sorunlar, bu kez 'ötelenip', 'gölgesinde kalarak', ertelenerek, ilgili sorunların çözümsüz olarak 'büyümesi'ni beraberinde getirebilmiştir. Saha gerçekliği ile muhatap olan büyükelçi; Gürün ve benzerleri aslında, her bir soruna eşit muamele edilmesi ve kategorik bakılması doğrultusunda bir yaklaşım benimsemiş gözükmektedirler.

IV.1.1.5.Brüksel Toplantısı (11 Aralık 1973): Gürün görev süresince katıldığı Kıbrıs konusunda 2. Brüksel toplantısı

NATO Bakanlar Konseyi'nin kış toplantısı ayı olan Aralık ayında yine Brüksel'de bir araya gelen iki ülke delegasyonu Türkiye adına Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken, Kamuran Gürün, Orhan Eralp, Asaf İnhan, İsmail Soysal, Ecmel Barutçu ve Kaya Toperi; Yunanistan adına yeni kurulan Merkezî Hükümetinin Dışişleri Bakanı Tetenes, Cavalieratos, Lagakos, Metaxas, Rafael ve Kerkenes'in katılımıyla gerçekleşmiştir.²³⁴ Kamuran Gürün'ün toplantıda konuşulan konuların Kıbrıs ile ilgili kısmını aktardığı notlarını bir değişiklik yapmadan aktarıyoruz:

Yemekten sonra Kıbrıs konusu açıldı. Tetenes, adadaki görüşmelerin yegâne yol olduğunu, onları teşvik zaruretini izah etti. Bayülken, Kıbrıs'taki Türk ve Rumların, kendi hallerine bırakılırlarsa bir neticeye varamayacaklarını söyleyerek, 1967'den bu yana tarihçeyi hülâsa etti, Palamas ve Cavalieratos ile varılan mutabakatları hatırlattı.

Tetenes, evvelki mutabakatlarla kendisinin de mutabık olduğunu, Kıbrıslı Rumlara, Türklerle konuşup anlaşmaları zaruretini söylediğini bildirdi ve 1,5 sene uzun zaman değildir, dedi.

Bayülken, 18 Aralık'ta verilecek listelerin (Kıbrıs'ta iki toplumun BM Temsilcisi'ne verecekleri görüş listeleri) ana vatanlarda tetkik edilip, anayasa

---

Ankara, 1999; TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 1993 tarihli Batı Trakya Türkleri Raporu, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/kr_19BatiTrakya.pdf, e.t. 18.07.2016.

²³⁴ Gürün, B.P.A., s. 243

uzmanlarına telkinler yapılmasını, üzerinde görüş birliği bulunmayan konularda uzmanların uzlaşma formülleri aramalarını söyledi.

Ben, Lagakos ile Asaf'ın kendi aralarında toplanmalarını, hatta Barutçu ile Metaxas'ın buluşmalarını teklif ettim.

Tetenes, Bayülken'in telkinine iştirak etti. Kıbrıs'taki Türk ve Yunan sefirlerinin 'discret'şekilde buluşup görüşmelere yardımcı olabileceklerini de söyledi. İki Dışişleri Bakanlığı arasındaki temasa dokunmadı.

Üniter devlet mefhumu üzerinde duruldu. Bunun, bir Yunan devleti içinde Türk azınlığı manasını taşımadığı, ancak taksime müncer olmayan federal bir devlet olduğu, ama federasyon kelimesinin telaffuz edilmediği Bayülken tarafından anlatıldı. Tetenes, bu görüşle mutabakatını ifade etti.²³⁵

Toplantı notlarından, yeni Yunan Hükümetinin Papadopoulos Hükümetine göre daha uzlaşmacı olduğu yorumu yapılabilir. Kamuran Gürün'ün, Tetenes'in tutumu karşısında "... ya Tetenes'in dünyasından haberi yok, yahut şu anda pek uysal tutumdalar."²³⁶ yorumunu yapması kendisinin de Yunanlıların tavrına şaşırdığını göstermektedir. Öte yandan Kamuran Gürün toplantının yemek masasında yapıldığını ve yeteri kadar ciddiyetin sağlanmadığını da belirtmiştir.²³⁷

Buradan bakıldığında, bir devlet meselesinin tartışıldığı göz önünde bulundurulduğu zaman diplomatik tavırdan uzak da olsa, Yunanlıların bu uysal tutumunda gayri ciddî toplantı atmosferinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Fakat doğruluğu tartışılır. Diğer etken de Tetenes'in göreve yeni gelmiş olması olabilir. Kamuran Gürün'e göre yeni iktidar, daha olumlu sonuca varılabilecek olan görüşmelerde, meselenin bir önce çözüme kavuşturulmasını kendini kabul ettirmek ve geleceğini garanti altına almak açısından bir fırsat olarak değerlendirmiştir.²³⁸ Zaman ilerlediğinde Kıbrıs Harekatı'na ortam hazırlayan gelişmeler yaşanmış, Yunanistan'ın bu uysal tutumundan vazgeçtiği görülmüştür.

²³⁵ Gürün, B.P.A., s. 243-244

²³⁶ Gürün, B.P.A., s. 244

²³⁷ Gürün, B.P.A., s. 243

²³⁸ Gürün, B.P.A., s. 266

IV.1.2. Kamuran Gürün'ün Katıldığı Kıbrıs Konulu 1974 Yılı Toplantıları

1974 yılı başlarken, Kamuran Gürün, Türk – Yunan ilişkileri açısından hareket sahasının kısıtlı ancak yoğun çalışma gerektiren nitelikte olduğunu söylemiştir. Anlaşmazlık yaratan konuları ortadan kaldırmak için kendi ifadesiyle bir **envanter çalışmasının** gerekliliği üzerinde durmuştur.²³⁹ Bu çalışma, iki ülke arasında sorun teşkil eden hususların belirlenerek liste haline getirilmesi ve karşılıklı olarak sunulması anlamına gelmektedir. Türkiye'nin listesi, Kamuran Gürün'ün bunları vurguladığı dönemde, listesini tamamlanmak üzeredir. Kıbrıs konusu ayrı müzakere edileceği sebebiyle envanterin dışında kalmıştır. Odak noktamızın Kıbrıs olması sebebiyle, bu listelere ayrıntılı olarak yer vermeyeceğiz.

Kamuran Gürün, yeni yılda Türkiye'nin Kıbrıs politikasına dair "ilginç" olarak yorumladığı bir ayrıntıyı not defterine almıştır. Bu ayrıntı, 26 Ocak'ta kurulan CHP – MSP koalisyonunun imzaladığı protokolün Kıbrıs'la ilgili kısmıdır:

*Kıbrıs sorunu için Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs'ı bağımsız Federatif Devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanıyoruz. Bu federatif devlette Türkler, devlet yönetimine eşit egemenlik hakları ile katılacaklardır. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları teminat altına alınacaktır.*²⁴⁰

Kamuran Gürün, bu ibarede kendisini şaşırtan şeyin ne olduğunu belirtmemiştir. Ancak, Yunanistan'ın iç durumunu yakından izleme fırsatı bulan Büyükelçi, ülkedeki ekonomik durumun çok kötü olmasının yanında, ordunun Yunan darbesine öncülük eden General İoannides'ten duyduğu memnuniyetsizliğin de rivayetlerini almıştır. Yunanistan'da iç kaosun daha da tırmanacağı fikriyle, Kıbrıs konusunun koalisyon protokolüne bu kadar net ifadeler kullanılarak girmiş olmasını bir fırsat olarak değerlendirmiş ve

²³⁹ Gürün, B.P.A., s. 249

²⁴⁰ Gürün, B.P.A., s. 251; Cumhuriyet Halk Partisi-Milli Selamet Partisi Koalisyon Protokolü'nün asıl metni için bkz. *Koalisyon Hükümetleri, Kaolisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi, Ankara, 2015, c.1 s.591.

memnuniyet duymuş olabilir. Bu beyanat Nisan ayında Ecevit tarafından tekrar edilmiş ve Kıbrıs müzakerelerinin kesilmesine neden olmuştur.²⁴¹ Koalisyon protokolünde yer alan bu beyana Ocak ayında tepki göstermeyen Yunanlılar, bu kez görüşmelerin devam etmesine lüzum kalmadığını söyleyerek sert tepki göstermişlerdir. Dışişleri Bakanı Tetenes, Gürün'le yaptığı görüşmede Türkiye'nin politika değiştirdiğini, Yunanistan'ın Türkiye konusunda aynı politikayı izlediğini söylemiş; Kamuran Gürün ise buna Türk yetkililerin aynı şeyi Yunanistan için düşündüğünü söyleyerek cevap vermiştir.²⁴²

Ancak Yunanistan'ın Türkiye'ye sunduğu notada "Kıbrıs'la ilgili bir nokta bulunmaktadır. Buna göre, Kıbrıs'ın iki ülke ilişkilerine etki eden bir mesele olduğu kabul edilmiştir. Ancak Kıbrıs milletinin iradesine tabi ve BM nezdinde görüşülen uluslararası bir mesele olduğu için" listeye dâhil edilmediği belirtilmiştir.²⁴³ Türk hükümeti bu noktada, Yunanistan'ın söylemine itiraz etmiş; "Kıbrıs milleti" ibaresini kabul etmediğini belirtmiştir. Türkiye'nin savunusuna göre, Kıbrıs halkı Türk ve Yunan milletlerinin uzantısı olan bir toplumdur. Dolayısıyla, Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümünün yalnızca Kıbrıs halkının iradesine bırakılmasını da kabul etmemiştir.

IV.1.2.1 Ottawa ve Brüksel Toplantıları

NATO Bakanlar Konseyi'nin toplanacağı Haziran ayında Türk – Yunan heyetlerinin toplantısı da, adet olduğu üzere, gerçekleştirilmiştir. Toplantı bu kez, 19 Haziran 1974 akşamı Ottawa'da yapılmıştır. Kamuran Gürün bu toplantının **Türk – Yunan ilişkilerinde bir dönüm noktası** olduğunu belirtmiştir. Zira Dışişleri Bakanları düzeyinde yapılan Ottawa toplantısı ve Başbakanların, takiben gerçekleşen Brüksel görüşmeleri Yunanistan'ın

²⁴¹ Gürün, B.P.A., s. 259

²⁴² Gürün, B.P.A., s. 260

²⁴³ Gürün, B.P.A., s. 267

Türkiye ile hiçbir konuda görüşmeye hazır olmadığını göstermiştir.²⁴⁴ Toplantı, iki ülke arasında gerçekleşen liste alışverişi üzerine gerçekleşen ve Kıbrıs konusunu dışarda bırakan bir toplantı olmuştur. Ancak Kıbrıs krizini tetikleyen ilişkilerin seyri ve notların önemi açısından kısaca bahsedeceğiz.²⁴⁵ Kamuran Gürün bu toplantıda not tutan tek yetkilinin kendisi olduğunu söylemiştir. Şu halde, Kamuran Gürün'ün aktardığı toplantı notlarından başka bu görüşmelere ışık tutabilecek bir kaynak bulunmamaktadır. Bu bakımdan notların incelenmesi önem arz etmektedir. Büyükelçi, toplantıdan evvel dile getirdiği görüşlerinde Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların ayrı ayrı halledilmekten çıktığını, Yunanistan'ın sürdürdüğü silahlanma politikasının tehlikeli boyutlara vardığını aktarmış ve toplantıda politik-ekonomik-askerî işbirliği anlaşması yapılması konusunda telkinde bulunulması gerektiğini belirtmiştir.²⁴⁶ Büyükelçi Kamuran Gürün, toplantı notlarını aktardıktan sonra Dışişleri Bakanı Tetenes ve Büyükelçi Tzunis'in konuşmalarına dikkat çekmiştir.²⁴⁷ Gürün'ün söylediği gibi, olaya Bakan ve memurun nasıl yaklaştığını anlamak açısından bu konuşmaların incelenmesi önemlidir. Tzunis, çözüme giden yolda Türkiye'nin önerilerini benimsemeyen bir imaj çizmiştir. Buna rağmen, gerçekçi ve çözüm odaklıdır. Bakan Tetenes, "yapılacaklar" listesini vurgularken, Tzunis "nasıl yapılacağı" konusuyla ilgilenmiş ve kararların pratik kısmını vurgulamıştır. Tzunis göreve geldiğinde, Gürün, ilişkileri yürütürken işlerin kolay olmayacağını vurgulamış;²⁴⁸ bu toplantıyla birlikte sözlerinde haklı çıkmıştır.

Ottawa'dan çıkan kararlar Başbakanlar düzeyinde bir toplantıda uzlaşma sağlanmış; evvelinde usul konuları üzerinde bir çalışma yapmak üzere Büyükelçiler, Kıbrıs Dairesi Başkanı ve Türkiye Dairesi Başkanı'nın bir araya gelmesi karara bağlanmıştır.²⁴⁹ Brüksel toplantısının çalışmamız için önem arzeden kısmı iki taraf arasında yaşanan usul tartışmasıdır. Yunanistan

²⁴⁴ Gürün, B.P.A., s. 272

²⁴⁵ Gürün, B.P.A., s. 273

²⁴⁶ Gös. Yer.

²⁴⁷ Gürün, B.P.A., s. 281

²⁴⁸ Gürün, B.P.A., s. 246

²⁴⁹ Gürün, B.P.A., s. 281

sorunların **diplomatik kanaldan** (yani kendisi ve Türkiye dışında, taraf kılınacak diğer uluslar arası aktörler) çözümü konusunda ısrar etmiş, Türkiye ise ikili müzakere yolunu tercih etmiştir. Toplantıdan sonra Yunanistan'da Bülent Ecevit'in **alışılmış diplomatik kanalları** yok saydığı, dolayısıyla diplomatik usullerin Türkler tarafından görmezden gelindiği haberleri çıkmıştır.²⁵⁰ Yunanistan'a göre Türkiye'nin müzakere teklifi karışıklık ve yeni tereddütlere yer verecekti, yeni usuller öneren Türkiye uluslararası sistemin kurallarına da güya muhalefet etmekteydi. Kamuran Gürün bu konuyla ilgili bir bilgi vermiştir. Hatıratında yer alan "diplomatik kanal"ı tanımlayıcı bu didatik notu aynen aktarıyoruz:

... Herhangi bir devletler hukuku kitabında görülebileceği üzere, devletler arası anlaşmazlıkların barışçı yollarla halli için öngörülen yolların başında müzakere gelir. Eğer bir konu müzakere ile halledilemeyecek olursa, dostane tavassut, uzlaşma, hakeme gitme ve daha ileri kademeler sayılır. Anlaşmazlıkların halli için diplomatik kanal diye bir müessese devletler hukukunda yer almaz. Belki merak edilir, diplomatik kanal nedir, onu da hemen belirtelim. Büyükelçiliklerle Dışişleri Bakanlıkları arasındaki günlük temaslara diplomatik kanal denir. ... Bir anlaşma yapılması söz konusu olduğunda müzakere kaçınılmazdır. Heyetler halinde yapılan müzakerede, karşılıklı talepler ve cevaplar toplantı devam ederken ortaya konur. Derhal cevap verilmesinin zorunlu olmadığı diplomatik kanalla müzakere yürütülmesi düşünülemez.²⁵¹

Burada devletlerin kendi iç işleyişinde merkez teşkilat ile filan büyükelçinin veya diplomatik temsilcinin, ilgili sorun etrafında resmî görüş-tavır-davranışın nasıl olması gerektiğine dair mutad iletişim alanı, kanalları kastedilir. Bu durum, iki devletin, ilgili dışişleri kurumu arasında da ancak anlaşmalar çerçevesinde yürür. Kamuran Gürün hatıratında bunun açıklamasına yer vermiştir.

IV.2. Zeki Kunalp

Zeki Kunalp'in Kıbrıs'a dair notlarıyla 1958 sonrası dönemin inceleneceği bu bölümde, Emekli Büyükelçinin Ada'daki sorun hakkındaki görüş ve

²⁵⁰ Gürün, B.P.A., s. 300.

²⁵¹ Gürün, B.P.A., s. 301-302.

gözlemlerine yer verilecektir. Kunalalp, Kıbrıs sorunu hakkında bugüne kadar, doğru yanlış, uyumlu çelişkili pek çok şeyin yazıldığı; bu sebeple gerçeğin ortaya çıkmasının zor hale geldiği görüşünü savunmakta ve kendi notlarında konunun her yönüne değinmediğini aktarmaktadır. Hatırat yazarken, Kamuran Gürün'ün aksine, detay vermekten kaçınan Kunalalp'in notları, Kıbrıs sorununda uluslararası camianın ve Türk siyasî tarih araştırmacılarının bildiklerinin bir teyidi niteliğinde olup şaşırtıcı bilgiler sunmamaktadır. 1958 yılında ve sonrasında Türk dış ilişkilerini en çok etkileyen, en pürüzlü mevzunun Kıbrıs sorunu olduğunu söyleyen Kunalalp; "Kıbrıs gibi karışık, hatta trajik konularda mesuliyetler dağınıktır, bütün taraflar bir bakıma suçlu, bir bakıma suçsuzdurlar." görüşüyle Türk-Yunan ilişkilerinde hataları iki ülke arasında paylaştırmıştır.²⁵²

IV.2.1. 1958-1960 Merkez Görevi

1958 yılında Bakanlıkta 'siyasi muavin' olarak görev yapan Kunalalp, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının açık ve katı olduğunu belirtmiştir. Kendisini makamında ziyarete gelen Amerikan Büyükelçilik Müsteşarı, taksimden yana olmadıklarını söyleyip Türkiye'nin taksimdeki ısrarının sebebini sorduğunda o dönemki politikayı şu şekilde özetlemiştir: "Türkiye'nin mümkün gördüğü yegane hal sureti taksimdir. Kanaatımca başka çözüm yoktur. Bu itibarla bunun kötü bir çözüm olduğunu da söylemek doğru değildir. Zira başka çözüm olmadığına göre ne iyisi ne de kötüsü vardır."²⁵³

1958 yılı Ocak ayında, Ankara'da, İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'un Türk yetkililerle temasta bulunması ve Türkiye'nin ada ile ilgili talepleri hakkında görüşülmesi gibi gelişmeler yanında; Kunalalp, yıl sonuna gelindiğinde, Türkiye'nin taksim ısrarının esneklik kazandığını vurgulamıştır. Bunun sebebi olarak Yunanlıların Türkiye'nin Kıbrıs konusu ile siyasî ve tarihsel çıkarları açısından bağıni, garantör sıfatını kavrasın veya kavramasın

²⁵² Kunalalp, s. 111

²⁵³ Kunalalp, s. 112

kabul etmesi olduğunu belirtmiş, buna göre Kunalp yumuşama atmosferini notlarına şöyle;temkinliden ziyade olumsuzu yakın sözcüklerle (metinde koyu vurgulanmıştır) aktarmıştır:

*... Atmosfer şimdi daha iyi. Yunanlılar nihayet Türkiye'yi muhatap olarak kabul ettiler. Bu iyi bir alamettir.Mamafih müstakbel gelişmeler hakkında bir şey söylemek için **vakit henüz erkendir.Her türlü ihtimal açıktır.Fazla ümit beslemek doğru değildir.Netice alınmazsa hayal kırıklığı yaratılabilir. Halen devam eden temaslar pek mahremdir. Pek dar bir çerçevede olmaktadır.***"

Kunalp'in sözlerinden anlaşıldığı üzere, 1960 öncesinde Kıbrıs sorunu Türkiye-Yunanistan-İngiltere üçlüsü arasında dar çerçevede çözüme ulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu dar çerçeveli ve Emekli Büyükelçinin "mahrem" olarak nitelediği görüşmelerden biri de 1959 yılında Türk Dışişleri Bakanı Zorlu ile Yunan Dışişleri Bakanı Averoff'un Paris'te gerçekleştirdiği toplantı olmuştur.²⁵⁴ Bu toplantıda Türkiye'nin Kıbrıs'ta 50 kişilik karargâh kurma talebi kabul edilmiş; Türkiye bunun genişletilebilir bir taviz olduğu yönünde ümitlenmiştir.²⁵⁵

Paris'te gerçekleşen ve iki ülke ilişkilerinde düzelmeye dair umutları canlandıran bu toplantının ardından, 1959 Şubat'ında Türkiye için önem teşkil eden Zürih/Londra Anlaşmaları gerçekleştirilmiştir. Türkiye bu anlaşmaları başarı olarak nitelemiştir, zira esasları bakımından Yunanistan'ın Kıbrıs'taki Türk varlığını kabul etmesinden başka yol bırakmamaktadır. Zürih/Londra Anlaşması'na göre Kıbrıs müstakil bir cumhuriyetti, ENOSİS ya da taksime yer yoktu; oluşturulacak Kıbrıs anayasası ile her iki toplumun eşit ve dengeli biçimde idareye katılmaları güvence altına alınacaktı; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere durumu garanti etmektedir, ihlali durumunda müdahale hakları saklıydı; Adada Yunanistan 950, Türkiye 650 kişilik birer garnizon bulunduracaktı.²⁵⁶ Bu anlaşmadan Türkiye ve Yunanistan'ın yanında, Kunalp'in aktardığına göre, İngiltere de memnuniyet

²⁵⁴ Kunalp, s. 114

²⁵⁵ Kunalp, s. 115

²⁵⁶ Kunalp, s. 119

duymuştur.Adada yalnızca üs istemiş; elde etmiştir.²⁵⁷Kuneralp'in Zürih/Londra'nın Türkiye üzerinde yarattığı tesiri betimleyen notları aşağıda verilmiştir:

*Zürih/Londra Anlaşması büyük ümitler yarattı. Herkesin azmi, fikri birdi: Türk-Yunan dostluğu derinleştirilmeli, Türk-Yunan işbirliği geliştirilmeli, zira iki millet şimdiye kadar birbirinden ayıran duvarlar yıkılmış, hendekler doldurulmuş, dostluğa, işbirliğine artık engel kalmamıştır. Bu öfori havası bizde o kadar kuvvetli esmeğe başladı ki bir aralık iki memleket arasında bir organik bağ kurulması bile düşünüldü. Hatta Zorlu benden bu yolda bir komünike projesinin hazırlanmasını istedi. Ben de galiba bunu hazırladım, fakat anlaşılın işin realitesine o kadar az inancım vardı ki hazırladığım bu hayal projesinin suretini dahi saklamadım veya kaybettim.*²⁵⁸

1960 yılında, ilk büyükelçilik görevi olarak, Bern Büyükelçiliğine tayin edilen Zeki Kuneralp'in notlarından, İsviçre'de görev yaptığı üç yıl boyunca (1960-1963 arası) Kıbrıs konusuyla meşgul olmadığı anlaşılmaktadır. Bern notlarından yalnızca Türkiye-İsviçre ilişkileri hakkında çıkarım yapma imkânı veren Kuneralp, İsviçre'nin Kıbrıs sorunu hakkındaki tutumundan da bahsetmemiştir.Bu sebeple, Emekli Büyükelçi'nin Kıbrıs sorunuyla yeniden ilgilenmeye başladığı 1964 yılından itibaren kaleme aldığı hatıraları referans alınmıştır.Kuneralp, 1964 yılında Londra'da büyükelçiliğe devam etmiştir.

IV.2.2. Londra'dan Kıbrıs Sorununa Dair Notlar

IV.2.2.1. Uzlaşma Arayışı: Kıbrıs Konferansı/Kıbrıs Toplantısı

1964 yılı Ocak ayında Londra'da²⁵⁹ büyükelçi olarak göreve başlayan Büyükelçi Kuneralp, görevde olduğu iki buçuk yıl boyunca "ana meşgalesi"nin Kıbrıs konusu olduğunu vurgulamıştır. İngiltere-Türkiye ilişkilerinin Kıbrıs odaklı ilerlediğini belirten Emekli Büyükelçi, İngiliz Dışişleri nezdinde yaptığı girişimlerinin yüzde seksen oranında Kıbrıs sorunu ile ilgili olduğunu belirtmiş; parlamento, kordiplomatik ya da basın temsilcilerinden temas ettiği

²⁵⁷ Kuneralp, s. 117

²⁵⁸ Kuneralp, s. 120

²⁵⁹ Kuneralp, s. 143

herkesin Kıbrıs sorununa değindiğini söylemiştir. Kunalalp kendisine yöneltilen soruların “hassas cevaplar” gerektirdiğini, bu sebeple dersini iyi ezberlemiş bir öğrenci titizliğiyle aynı sözleri tekrar ederek cevap verdiğini vurgulamıştır. Kendine dönük olarak yaptığı (dersini iyi ezberlemiş öğrenci) benzetmenin hassas sıfatıyla örtüştüğü kabul edilebilir. Kunalalp’in açıkladığı konunun neticesi her defasında sorunun çözümünün **kantonel sisteme** dayanmış olmasıdır. Bu, Türk tarafının savunusudur.²⁶⁰

Kunalalp göreve başladığı tarihte Kıbrıs sorununun yeniden “kaynamakta” olduğunu söylemiştir.²⁶¹ Kıbrıs Konferansı’nın yaklaşması dolayısıyla Londra’ya nakil işlemlerinin hızlandırıldığı²⁶² çıkarımında bulunan Emekli Büyükelçi, Londra’ya gittiğinde gördüğü Kıbrıs sorunuyla ilgili manzarayı aşağıdaki gibi özetlemiştir:

*Zürih/Londra Anlaşması’nın yarattığı güzel hava bozulmuştu, ortalık yine karanlık idi. Menderes ölmüştü, Karamanlis en önce iktidardan, sonra da memlekette ayrılmıştı. Fena bir şey daha olmuştu, Ada’da bol miktarda kan akmağa başlamıştı, daha ziyade Türk kanı, Kıbrıslı Türklerin kanı. Cemaatlar, birbirine girmişlerdi, Türkiye’de ve Yunanistan’da hissiyat galeyana halinde idi, harp lafı dolaşıyordu. Davayı düzeltmek için ayın ortasında, yine Londra’da, ilgili üç memleketin dışişleri bakanları toplanacaklardı. Cemaatlar da temsil edileceklerdi. İngiliz efkârında sempatiler bu kere Kıbrıslı Türklere ve Türkiye’ye eğilimli idi. Bunun sebebi vardı. Türk cemaati bu sefer pek açık şekilde mağdur ve mazlum vaziyetinde idi. Oyunu bozan Zürih/Londra yapıtını sarsan Makarios idi, o Makarios ki ta baştan beri Kıbrıs’taki isyanların baş tahrikçisi idi ve bu isyanlardan dolayı İngiltere, insanca ve malca, bir hayli zarar görmüştü. Velhasıl Makarios’un **rayici bu sırada** Londra’da pek düşük idi.”²⁶³*

Kunalalp’in sözlerinden anlaşılacağı üzere Kıbrıs Konferansı’na giden sürece İngiltere’den bakıldığında durum Türkiye’nin lehine ilerlemiştir. Kıbrıslı Rumların Adadaki Türklere karşı düşmanca eylemleri, Kıbrıs hakkında söz sahibi üç ülkeden biri olan İngiltere’yi Türkiye tarafına yaklaşmıştır. Kunalalp’e göre İngiltere’nin bu tutumu, salt mağdur Kıbrıslı Türklerin

²⁶⁰ Kunalalp, s. 145

²⁶¹ Kunalalp, s. 144

²⁶² Kunalalp, s. 144

²⁶³ Kunalalp, s. 144

savunuculuğundan değil, “insanca ve malca” zarar görmüş olmasından kaynaklanmıştır. Kunalp’ın söz-duygu çözümlemesini gösteren; hatıratı bütüncül ve dikkatli okunduğunda ironi ve Yunan “tarafını” olumsuz bastıran imaj inşacılığı da fark edilebilir. Onun bu satırların sonunda kullandığı **“İngiltere, insanca ve malca, bir hayli zarar görmüştü ..... Velhasıl Makarios’un rayıcı bu sırada Londra’da pek düşük idi”** ifadeleri ve burada vurgu yapılan sözcükler ngiliz algısından hareketle kullanmayı tercih ettiği kapitalizm sözlüğüne de uygundur.²⁶⁴

Zeki Kunalp, Kıbrıs Konferansı’na katılan Türk ve Yunan delegasyonu ile ilgili detay vermezken; görüşmeler boyunca tarafların taleplerinin taban tabana zıt olduğunu belirtmiştir. Kunalp’ın aktardığına göre Türk tarafının öncelikli talepleri Zürih/Londra’nın güçlendirilmesi; bu anlaşmalar temelinde inşa edilen çözüm sürecinin tamamlanması; Kıbrıs’ta federasyon kurulması ve toplumların ayrı kantonlarda egemen olması olmuştur. Ancak Yunanistan buna şiddetle karşı çıkmıştır. Yunan temsilci Makarios Adada askerî birlikten yana dururken; kanton fikrinin kesin olarak karşısındadır.²⁶⁵ Diğer yandan taraflardan Türkiye, sorunun İngiltere, Yunanistan ve Türkiye delegasyonları tarafından üstlenilecek üçlü çerçevede hallini isterken; Yunanistan uluslararası güçlerden medet ummuş, çözüm konusunda Birleşmiş Milletler’den destek alınması gerektiği konusunda ısrarcı olmuştur. Nihayet Konferans sona erdiğinde alınan karar Yunanistan lehine olmuştur. Kıbrıs’ta toplumlararası huzurun sağlanması görevi tarafsızlardan oluşacak Birleşmiş Milletler Barış Gücü’ne verilmiştir. Ayrıca, Konferans kararlarına göre, BM Genel Sekreteri’nin atayacağı bir arabulucu iki toplumu barıştırma görevini üstlenecektir.²⁶⁶ Ne var ki Kıbrıs Konferansı’ndan çıkan bu sonuç nihayete ermemiş; toplumlararası barışın inşa edilmesi mümkün olmamıştır.

²⁶⁴ “Rayıç”ın sözlük anlamı “bir para biriminin veya malın satış ve sürüm değeri”dir. Kunalp “rayıç” kelimesiyle iğneleme yapmış; Makarios’un İngiltere nezdinde değer kaybettiğini anlatmak istemiştir. Sözlük anlamı için bkz., http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5756cb50277eb5.86224714, e.t. 31.05.2016.

²⁶⁵ Kunalp, s. 144

²⁶⁶ Kunalp, s. 145

IV.2.2.2.1964 Yılında İngiliz Uyarısı

Adada ENOSİS eylemleri sonucu gerçekleşen kanlı olayların ve Türk toplumunun günlük yaşamının Rumlar tarafından engellenmesinin önüne Kıbrıs Konferansı da geçememiştir. Zira görüşmeler sonucunda aktive edilen Birleşmiş Milletler Barış Gücü bölgede pasif kalmış, iki toplumun barışması mümkün olmamıştır. Kunalp'ın aktardığına göre, 1964 yılının Mart ayında kargaşa tırmanmış, Türk toplumunun üzerinde sallanan "Makarios kılıcı" her geçen gün daha büyük baskı oluşturmuştur. Bu olaylar karşısında kendi toplumunun zulüm görmesine sessiz kalamayan Türkiye müdahaleden söz etmeye başlayınca üçüncü garantör devlet olan İngiltere böyle bir müdahale karşısında tavrının ne olacağını belirtmek üzere Türk Büyükelçi Zeki Kunalp'ı Dışişleri Bakanlığına davet etmiştir. Kunalp'ın bu görüşme ile ilgili aktardığı notlar, İngiliz siyasî memurlarının isimlerini zikretmeksizin, süreci Johnson mektubuna kadar izleyerek verilmiştir. Kunalp'ın ironik hatta dalgacı dili "13" rakamında saklıdır. Bu rakamın Hristiyan dinî imgelemindeki uğursuzluğuna gönderen Kunalp, İngiliz nazırın, Türk müdahalesinden ziyade, bir muhtemel müdahalenin kendilerine "danışılması"nı, "odadan çıkarken" sanki bir son söz gibi söylerken, asıl bu müdahalenin ABD tarafından malum mektupla engelleneceğini mi sezdirmiştir? Kunalp'ın, iklimbilim sözcüklerine ve sıfatlarına (hava, hava ağır) başvurması ise ayrıca belirtilmelidir:

*Kıbrıs hakkında İngiliz Hariciyesiyle vaki temaslarım bazen kritik olabiliyordu. 1964 Martının ortalarına gelmiştik, cemaatimiz yine Makarios idaresinin eziyetlerine maruzdu, can ve mal emniyeti tehlikede idi. Hisler şahlanmıştı, Adaya çıkarma hazırlıklarımızdan bahsediliyordu. Acele olarak Hariciye Nezaretine çağrıldım. Nazırın odasında beni dört kişi bekliyordu: Hariciye Nazırı, Commonwealth Nazırı –ki o tarihte İngiliz idare sistemi yönünden Kıbrıs işi evvelemirde ona ait idi- Hariciye Nazır Muavini ve ilgili Daire Müdürü. Hariciye Nazırı konuştu: **'Sempatiler lehinizedir, çıkarma yaparsanız hava değişir.'** dedi. **'Hep sabrettik, tahammülümüz artık son raddesine vardı.'** dedim. 'Daha biraz sabredin, Birleşmiş Milletler gücü her an gelebilir. O zaman cemaatiniz için hiçbir tehlike kalmaz.' cevabını aldım. Karşılığında Adadaki İngiliz*

*kuvvetlerinin pasif davranışından şikâyet ettim. ‘Daha aktif bir tutum almaları için emir verilecektir.’ dediler. **Odadan çıkmak üzere idim, Commonwealth Nazırı bana seslendi: ‘Müdahaleye karar vermeden önce bizimle bir kere daha danışın, olmaz mı.’ dedi. Hava ağırdı ve üstelik gün de ayın 13’ü. Fakat çok şükür o sefer bir şey olmadı.***²⁶⁷

Görüldüğü üzere, Türkiye’nin Kıbrıs’a yapacağı olası bir çıkarma karşısında tavrın olumlu olmayacağı ipucunu veren İngiltere, Türkiye’nin bu karardan vazgeçmesi için Adada daha aktif olabileceği önerisinde bulunmuştur. Aynı yılın Nisan ayında ABD de ünlü “Johnson Mektubu”yla Türkiye’yi uyaracak; müdahaleden vazgeçmesini sağlayacaktır.

IV.2.2.3. İngiltere’nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı

Çalışmanın III. bölümünde detaylı olarak ele alınan Kıbrıs davasının uluslararasılaşması konusunda da İngiltere’nin tavrı çizilmiştir. Ancak 1966 yılında Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri olan Kunalalp’in Kıbrıs’ı “Merkez”den değerlendirmeye başlamasından evvel, Londra perspektifinden İngiliz tavrını irdelemek zorunludur. Kunalalp’in hatıratından anlaşıldığına göre İngiltere Kıbrıs konusunda kesin olarak Türkiye’nin yanında yer almaktan çekince duymuştur. Kunalalp’e göre bunun iki sebebi vardır. İlki, Soğuk Savaş’ta Sovyetler Birliği’ne karşı Batı Bloku’nun sözü dinlenir üyelerinden biri olan İngiltere’nin; Kıbrıs’ın Küba gibi bir Rus uydusu olmasından duyduğu korkudur. Bu nedenle Rum ya da Türk toplumlarından birini destekleyerek “müstakil” bir Kıbrıs’ın inşasına ortak olmaktansa; her iki topluma da eşit mesafede durarak kontrollü olmayı tercih etmiştir.²⁶⁸

Kunalalp’in değerlendirmesine diğer faktör ise, İngiltere’nin Commonwealth’e (İngiliz Milletler Topluluğu’na) olan bağlılığıdır. Commonwealth ülkeleri birbirini desteklemek, uluslararası sorun haline gelmiş konularda birbirlerinin yanında yer almak düsturunu benimsemiştir. İngiltere de bu konuya özen göstermiştir. Fakat Zürih/Londra Anlaşmaları’na bağlılığını dile getiren ve Türkiye’nin yanında yer alması gereken İngiltere’nin ikilem içine düşmesine sebep olan bir husus vardır: “Makarios’un Kıbrıs’ının da Commonwealth

²⁶⁷ Kunalalp, s. 146

²⁶⁸ Kunalalp, s. 147

üyesi olması.”²⁶⁹ İngiltere’yi ikilem içine düşüren bu unsur Türkiye’yi tam anlamıyla adaletsiz bir yarış içinde yalnız bırakmamıştır. Kunalalp’in aktardığına göre, Commonwealth üyesi ülkelerin devlet başkalarının toplandığı düzenli buluşmalarda Makarios’a Zürih/Londra’nın yürürlükte olduğunu hatırlatmış; Türkiye’nin yanında yer almaya çabalamıştır.²⁷⁰

IV.2.3.Dışişleri Genel Sekreterliği (1966-1969)

Londra’ya tayininden 2 yıl sonra Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri olarak Ankara’ya dönen Kunalalp’in notları arasında 1967-1968 yılına dair notlar, Kıbrıs’a yapılan ziyaretleri konu almaktadır. Büyükelçi 1967’de 3 kere, 1968’de ise bir kere uzmanlar heyetiyle birlikte Türk-Amerikan ortak tesislerini gezmek amacıyla Kıbrıs’a gittiğini söylemiştir.²⁷¹ Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların bu ziyaretlerden rahatsız olduğunu ve tesislerin kaldırılmasının istediğini de eklemiştir. Kunalalp’e göre Yunanistan bunu doğrudan müdahale yoluyla halledemeyeceğini bildiği için, Türk kamuoyunda bu tesislerin Amerika tarafından kullanılacağı algısını yerleştirmeye çalışarak yapmış²⁷²; kısmen başarılı olmuştur. Kıbrıslı Türklerin tedirgin olmasına neden olarak Adada ABD karşıtı bir hava yaratmış; ancak tesislerin kaldırılmasını sağlayamamıştır.²⁷³

Kunalalp, 1967 yılı Mart ayında Kıbrıs’a yaptığı bir gezi sırasında Adadaki durumla ilgili şunları aktarmıştır:

O sırada cemaatimiz zor vaziyette idi. 1963 yılı sonu olaylar ve bunları izleyen benzer tecavüzler cemaatimizin iktisadi ve sosyal bünyesini hayli zedelemişti. Halkın önemli bir kısmı işinden, evinden barkından olmuştu. Birtakım iğreti meskenlerde acı bir göçmen hayatı sürüyordu. Nisbi bir refah ve intizam manzarası arz eden semtlere de rastlanıyordu, fakat diğer bazılarındaki durum pek ağırdı. Cemaat liderliğinde ikilik peyda olmuştu. Bu da munzam bir huzursuzluk faktörü idi. Bana Bakanlıkça verilmiş olan vazife, halkın moralini yükseltmek, hizipleri barıştırmak idi.

²⁶⁹ Kunalalp, s. 148

²⁷⁰ Kunalalp, s. 148

²⁷¹ Kunalalp, s. 158

²⁷² Kunalalp, s. 161

²⁷³ Kunalalp, s. 162

*Gittiğim yerlerde halk toplanıyordu, benden söz ve vaad bekliyordu. 'Yalnız değilsiniz, Türkiye yanınızdadır ve hep yanınızda kalacaktır' diyordum. Liderlere dönerek de 'Anlaşın, uzlaşın. İkilik felakete götürür, ancak birlik zafere. Tarih bunu göstermektedir' diyordum ve İstanbul'un fethinin arifesinde Rumların halini hatırlatıyordum. Halka yönelttiğim sözlerin müsbet tesiri olmuştur, zannedersem. Liderlere verdiğim öğütlerin tesiri ise sınırlı kalmıştır.*²⁷⁴

Kuneralp'in hatıratında yer verdiği notlar dikkate alındığında; Adada 1963'ü yılların başından beri süregelen huzursuzluğun, Türk toplumunun yaşantısına derin etkilerinin olduğundan söz etmek mümkündür. Öyle ki halk yıllarca mal varlığını kaybetmiş, asgari yaşam standartları altında hayatta kalmaya çabalamıştır. Bunun yanı sıra Türk toplumunda meydana gelen parçalanma da Türk kamuoyundaki krizin büyümesine neden olmuştur. Kuneralp, bu bölünmenin sebeplerine değinmemiştir. Kuneralp, Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin yanında olduğuna dair sözlerinin halk üzerindeki etkisinin olumlu, cemaat liderleri üzerindeki etkisinin ise sınırlı olduğunu söylemiştir. Buradan yola çıkarak halkın Türkiye'ye cemaat liderlerinden daha fazla umut bağladığını söylemek yerinde olabilir. Belki de cemaat liderleri Kıbrıs meselesinin sosyo-politik geçmişini ve Türkiye'nin uluslar arası gücünü (ya da güçsüzlüğünü) göz önünde bulundurarak Büyükelçi'nin sözlerinden derin bir biçimde etkilenmemiştir.

Zeki Kuneralp'in 1968 yılına dair notları arasında Fransız lider De Gaulle'ün Türkiye ziyareti dikkat çekicidir. Kuneralp'in "son kuşak dünya tarihinin beş altı kutuplarından biri"²⁷⁵ olarak nitelediği ve tarihsel rol biçtiği De Gaulle Çankaya'da gerçekleşen müzakereler sırasında Kıbrıs sorununa da değinmiştir:

*Fikrî âcizime göre, Kıbrıs'ta Yunan milletinden bir parça, bir de Türk milletinden bir parça vardır. İki millet birbirinden pek farklıdır ve bunları bir devlette birleştirmek iğretidir, tabii değildir. Aklîselim ister ki bütün Türkler bir tarafta toplansın ve Yunanlılar öbür tarafta. Tıpkı Trakya'da olduğu gibi Kıbrıs'ta da Türkiye ile Yunanistan arasında bir hudut olmalıdır.*²⁷⁶

²⁷⁴ Kuneralp, s. 159

²⁷⁵ Kuneralp, s. 163

²⁷⁶ Kuneralp, s. 164

Kuneralp, De Gaulle'ün bu sözlerini siyasî felsefesinin bir görüntüsü olarak nitelemiştir. Fransız siyaset adamının sözlerinden, Türkiye'nin taksim fikrine destek verdiği anlamını çıkarmak olasıdır. 1959 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş belgeleri olan Zürih/Londra Anlaşmaları anlamını yitirmiş; Adada kaosun sıcaklığı yerini soğumaya bırakmamıştır. 1960'lı yıllarda Kıbrıslı Rumlar Adada bulunan Yunan kuvvetlerinin silah desteği ile Türk köylerine saldırmış; mühim sayıda Kıbrıslı Türk'ün katliamına sebep olmuştur. Türkiye ve Yunanistan savaşın eşiğine gelmiş; barışın korunması ancak BM ve NATO arabulucuğu ile mümkün olmuştur.²⁷⁷ Kuneralp, buna benzer tansiyon artışlarının rutine döndüğünü; iki ülke ilişkileri üzerinde ABD, İngiltere ve Birleşmiş Milletler baskısı oluşturularak kısa süreli yatışma sağlandığını; ancak kısa süre sonra krizin yeniden tırmandığını söylemiştir.²⁷⁸ Uluslararası kamuoyu, iki ülke halkı gibi, Kıbrıs'ta birlikte yaşamanın olanaksız olduğu kanaatine varmıştır. De Gaulle'ün bu sözleri, geniş kesim tarafından benimsenen ortak kanaati yansıtmaya amacı taşımış olabilir. Kuneralp, notlarında bu sözlerin yorumunu yapmayarak siyasî tarih araştırmacısına bırakmıştır. De Gaulle'ün sözlerini yorumlamaktan kaçındığı gibi, bu fikre karşı alınan tutumu da belirtmemiştir. Ancak, bu sözlerin Türkiye tarafını kışkırtabileceği de gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Zira Türkiye Zürih/Londra'dan önce Adada ayrı yaşama fikrinde ısrarcı olmuş; fakat uluslararası destek görmediği için iki toplumun ortak iradesiyle yönetilecek olan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne rıza göstermek zorunda kalmıştır. Taksim fikrine 1960'ların sonuna gelindiğinde de sıcak bakmayan başta ABD ve İngiltere'ye karşı, Türkiye, De Gaulle'ün bu sözlerini referans alsaydı, belki de Kıbrıs tartışmasına Fransa da dâhil olacak; NATO ülkeleri fikir ayrılığına düşecekti. Tarihin seyri böyle bir fikir ayrılığı görmediği için, bu sözlerin dikkate alınmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

---

²⁷⁷ Kuneralp, s. 160

²⁷⁸ Kuneralp, s. 146

1966 yılında Genel Sekreterliğe getirilen Zeki Kunalp, Merkeze tayin edildiği vakit dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'den yeniden Londra'ya atanacağı sözünü almış; 1969 yılında, Ankara'da üçüncü yılını doldurduktan sonra yeniden Londra Büyükelçiliğine getirilmiştir.²⁷⁹ Kıbrıs davasının seyrini değiştiren ve Türk-Yunan ilişkilerini yeni bir yol ayrımına getiren Barış Harekâtı'na giden süreç ve sonrasına Zeki Kunalp'in notları arasında rastlanmamaktadır. Çünkü Kunalp Londra'ya yeniden tayin olduğunda İngiltere'nin politika ajandası değişmiş ve ilk sırayı Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) almıştır.²⁸⁰ Evvel tarihte AET'ye mesafeli duran İngiltere'nin üyelik talebini şaşkınlıkla karşılayan Kunalp, ülke hakkında Türk siyasilerinin sahip olduğu genel kanıya zıt düşen bir görüş paylaşmıştır. Genel kanı İngiltere'nin planlı ve disiplinli bir dış politika izlediği yönündedir. Ancak Kunalp'e göre, İngiltere, çok önceden ölçülüp biçilerek şekillendirilmiş uzun vadeli siyaset izlememektedir. Buna örnek olarak, 1955'te İngiliz NATO Delegeliğinde görevli memurun kendisine söylediklerini vermiştir. Kunalp'in söylediğine göre AET'nin nüvesinin oluşmaya başladığı o zamanlarda İngiliz yetkililer durumdan rahatsız olmuştur. AET'yi Avrupa'nın ekonomik bütünleşmesi için bir çıkış yolu olarak görmekten ziyade tehlike olarak görmüş; AET'ye alternatif olarak Avrupa Serbest Ticaret Ortaklığı (EFTA) kurulmuştur.²⁸¹ Ancak yıllar sonra, tehlike olarak nitelendiği bu topluluğa üyelik başvurusu yapmış; bu başvuru, De Gaulle tarafından iki kere veto edilmiş; 1973 yılında üye olabilmıştır. İngiltere'nin birincil gündeminin AET olduğu ikinci Londra görevi yıllarında Kunalp'in hatıratında Kıbrıs sorununa değindiği ve Türk-Yunan ilişkilerinin kısa tasvirini yaptığı kısa ve tek paragraf aşağıdadır: "AET İngiltere için güncel konu idi. Bizim için güncelliğini koruyan ve yine Kıbrıs idi. Fakat ilk Londra'ya gelişimden farklı olarak hava sakindi. 1967 buhranından sonra Kıbrıs konusu uykuya dalmıştı. Atina'da albayla iktidarda idi, Yunanlılar biraz mahcup biz de rahat idik."²⁸²

²⁷⁹ Kunalp, s. 171

²⁸⁰ Kunalp, s. 171

²⁸¹ Avrupa ekonomik entegrasyonu tarihi hakkında bilgi için bkz: <http://www.history.com/this-day-in-history/common-market-founded>, e.t. 14.04.2016

²⁸² Kunalp, s. 173

IV. 3. Nihat Dinç'in Kıbrıs Meselesine İlgisi

Hatıratında dış politika gündemi, siyasi aktörler ve dışişleri geleneğinin detaylı bir tasviri yerine; dikkatini çekmiş olayların nedensellikten bağımsız birer portresini çizen Dinç, siyasî tarih okuyucusuna tarihsel olaylar hakkında bilgi vermemektedir. Bir dış politika araştırmacısının parça-bütün, özel-genel, istisna-kaide ilişkisini kendisinin kuracağı eserde, Kıbrıs konusu da uzun uzadıya ele alınmamıştır. Nihat Dinç'in Kıbrıs ile meşguliyeti yalnız Yunanistan'da görev yaptığı zaman dilimleri içinde değindiği ufak tefek anlaşmazlıkların Türk-Yunan ilişkilerine yansımalarının, dikkatini çektiği ölçüde, betimlenmesi biçimindedir.

Nihat Dinç'in Kıbrıs davasına ilgisi ve davayla ilgili yorumu, 1953 yılında Yunanistan'a Gümölcine Başkonsolosu olarak gittiği dönemle sınırlı kalmış, Türk-Yunan ilişkilerini etkileyen sorunlar arasında, hatırat metninde, küçük bir yer bulmuştur. Nihat Dinç'in yüzeysel olarak değindiği sorunlar arasında Türk azınlığın sosyo-ekonomik durumu, eğitim koşulları, siyasi olanakları/olanaksızlıkları; Yunan idaresinin Türk azınlığa muamelesi, baskı/tahrik unsurları vardır. Bu konular arasında Kıbrıs'a hak ettiği değeri göremediği söylenebilecek kadar üstünkörü değinildiği düşünülebilir. Ancak Dinç'in notları verdiği alt-metin itibarıyla zengin sayılabilecek sözlerdir. Emekli Büyükelçi, Kıbrıs'la ilgili şunları söylemiştir:

Artık iki ülke arasındaki konfederasyon fikirleri, Ege'de müşterek balık avlanması fikri sıcaklığını kaybetmeye başlıyor. Fuat Köprülü'nün Atina havaalanında verdiği beyanat Yunan tarafını cesaretlendirmekten başka bir işe yaramıyor. 'Kıbrıs gibi konular iki ülke arasındaki dostluğu zedeleyecek bir anlam kazanamaz' ifadeleri ne kadar iyiniyetle söylenmiş olursa olsun Yunanistan'ın genişleme politikası karşısında işe yarar bir vesile şekline bürünüyor.²⁸³

Nihat Dinç'in Kıbrıs notuyla dikkat uyandıran bir detay Türk-Yunan ilişkilerinin 1950'li yılların erken dönem seyridir. Türkiye ikili ilişkilere iyimser perdeden

---

²⁸³ Dinç, s. 36

bakarak Türk-Yunan dostluğunun pekişmesi için adım atarken, Yunanistan ENOSİS amacına ulaşmak için Türkiye'nin bu tutumunu bir tepkisizlik olarak değerlendirmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün yaptığı açıklama ile Türkiye'nin Kıbrıs davasına geç kalışı arasındaki ilgiyi Nihat Dinç kurmuştur. Nihat Dinç'in "iyi niyetli" olarak nitelediği bu sözler Yunanistan tarafından suiistimal edilmiş; Türkiye'nin Kıbrıs ile kurulu olan bağının kabullenilmesi bile zaman almış; Türkiye bu "iyi niyet" in karşılığı olarak Yunanistan'ın uluslararası kamuoyu oluşturması ile karşılaşmıştır. Türkiye 1950'li yılların sonunda konuya müdahil olduğunda Yunanistan Batı ülkelerinin zihninde propagandasına çoktan başlamıştır. Nihat Dinç'in Köprülü'nün bu açıklaması hakkında gerçekten "iyi niyetli" nitelemesi yaptığı soru işareti olarak okurun zihninde yer edebilir. Büyükelçinin eleştiri dozunu kaçırmamak için gerçek düşüncesini beyan etmekten kaçındığı yahut "iyi niyetli" derken ironi yaptığı düşünülebilir. Ancak hatırat metnine bakıldığında üslubunda ironiye yer vermemesi ve tariz yapmaması fark edilecek; "iyi niyetli" nitelemesinin de –muhtemelen- Büyükelçinin kendi fikri olduğu kanaatine varılacaktır.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk Dış Politikası'nı uzun yıllar meşgul eden Kıbrıs sorununa büyükelçi hatıratları odaklı yaklaşılan bu çalışmada, Türk diplomatının ve Dışişleri çalışanlarının dış politika yorumları, örnekleme yöntemiyle aktarılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle, hatırat türünün siyasî tarihin inşasındaki yeri ve önemi değerlendirilmiştir. Araştırma esnasında 1945-1974 döneminin Türk dış politikasında aktif rol alan üç büyükelçi Kamuran Gürün, Zeki Kuneralp ve Nihat Dinç'in hatıratları incelenmiş; hatıratlar ışığında Dışişleri geleneği ile kimi ipuçları, diplomatların meslek ahlâkı, ast-üst ilişkileri, meslek memurunun meşgul olduğu dış politika unsuruna karşı yaklaşımı (ve yorumu), dönemin Türk Dış Politika gündeminin ana maddesi olan Kıbrıs sorunu ile hangi büyükelçinin ne ölçüde ilgili olduğu diplomasi okuruna aktarılmıştır. Daha önce Kıbrıs ve 1945-1974 Türk dış politikası üzerine yapılan çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada, dış politikaya diplomasi yoluyla form veren (dış politikanın uygulayıcısı olan) Türk büyükelçilerinin hatıratları vasıtasıyla bir meslek memuru ne düşünür, ne söyler, ne yapar, nasıl çalışır, hangi güçlüklerle mücadele etmek zorunda kalır ve sair soruların cevaplarına örnekler verilmiştir.

Kıbrıs meselesinin 1950'li yılların ortalarından bu yana güncelliğini korumasıyla, konu üzerine yapılan çalışmalar artmıştır. Bu incelemede, Kıbrıs üzerine kaleme alınmış kaynaklardan, eski yeni ayrımı yapılmaksızın, yararlanılmış; olayların, gelişmelerin ve karşılıklı hamlelerin üç büyükelçinin hatıratında nasıl yer aldığı aktarılmıştır. Söz konusu dönemde Türkiye ile ilişki içinde bulunan devletlerde bizatihi görev yapmış olan büyükelçilerin yalnız Türk dış politikasının değil, görev yaptıkları devletin izlediği uluslararası politikanın da en yakın tanıkları olduğu mesajı verilmiştir.

Bu tez çalışmasında, Kıbrıs'ın Türkiye, Yunanistan ve İngiltere üçlüsü arasında hararetle tartışıldığı 1950-1974 yılları arasında, konuyla birinci derecede ilgili olan Atina ve Londra'da görev yapmış Gürün ve Kuneralp'in

Kıbrıs sorunu hakkında detaylı bilgi verip yorum yapmaktan, yalnızca düşüncelerini değil doğrudan duygularını dile getirmekten ve içinde meslek adamı olarak yer aldıkları diplomasi sahnelerinin muhatap eyleyenlerini canlandırmaktan, siyasî atmosferin taraflar açısından öznel-nesnel sembolik ifadelerle betimlenmesinden kaçınmadıkları (örneğin Sampson için ‘Türk kasabı’) anlaşılmıştır. Bunun sebebi dönemin Türk dış siyaset ve kamuoyu perspektifinin diplomatın dilini ve söylemini de belirlediği gerçeğidir.

Çalışmanın Giriş bölümünde de belirtildiği üzere, bir söylem analizi olan bu çalışmada son değerlendirmeyi büyükelçilerin hem siyaset dilini hem de teknik dili üzerine yapmak yerinde olacaktır. İncelenen Büyükelçi hatıratlarında Kamuran Gürün ve Zeki Kuneralp’in Arapça, Farsça kelimeler yanında Batı kökenli diplomasi ve siyaset kelimelerine de yer verdiği görülmektedir. Zeki Kuneralp yabancı kökenli kelimelere Kamuran Gürün’e kıyasla daha çok başvurduğu görülmektedir. Okuyucuya aktarmak istediklerini yabancı kökenli kelimeleri kullanarak anlatması ve bu sayede lisanını zenginleştirdiğini ifade etmesi kendisinin dilde sadeleşmeye gitmenin zenginliğin önüne geçtiği fikrine sahip olduğunu gösterebilir. Gürün ve Kuneralp’in hatıratlarındaki eski-yeni kavram/kelime değişiminin analiz edilmesi diplomasi jargonunun Cumhuriyet’in erken dönemlerinden günümüze nasıl değiştiği konusunda ufak örnekleri diplomasi ve siyasi tarih okurunun önüne sermektedir. Zaman içinde değişen kelimeler/kavramlar dikkate alındığında Türk diplomasi sözlüğünde –kendiliğinden yahut etki yoluyla- bir sadeleşmeye gidildiği ölçüde İngilizcenin etkisine girilmeye başlandığı da, Soğuk Savaş bağlamında gözlemlenebilir. Örneğin, iki ülke arasında diplomatik yolların işlenmesi/işletilmesi evvel tarihte “**münasebet**” olarak betimlenirken, zaman içinde “**ilişki**” halini almış; “**menfaat**” “**çıkâr**”a dönüşmüş; “**mutabakat**”ın yerini “**uzlaşma**” almıştır. Dışişleri kavramları da tıpkı kelimeler gibi eski-yeni transformasyonundan nasibini almıştır. Buna verilecek ilk örnek “**dışişleri**”nin kendisinin, Cumhuriyetin ilk yıllarında “**hariciye**” olması verilebilir. Bunlar yanında “**riyaset**”, “**vekalet**” gibi kelimelerin ilerleyen zaman içinde “**başkanlık**”, “**bakanlık**” adını alması da

bürokratik/diplomatik kavramlarının maruz kaldığı kabuk değiştirmeye birer örnek teşkil etmektedir.

Kamuran Gürün ve Zeki Kuneralp'in aksine Nihat Dinç'in hatıratının ise dil özellikleri oldukça sadedir. Cümleler yabancı kökenli sözcüklerden arındırılarak bugünün genç araştırmacılarına anlaşılır kılınmış ve cümleler kısa tutulmuştur. Nihat Dinç'in "Gönüllü Diplomat"ı bu yönüyle de Gürün ve Kuneralp'in hatıratından ayrılmaktadır. Her iki diplomatın hatıratı da Kıbrıs meselesini çalışan tarihçilik açısından, yalnızca siyasî diplomatik tanıklık olarak değil, hatıratlarında tarihçi için malzeme oluşturabilecek, kendi tuttuğu özel evraka veya resmî evraka, gazetelere, kitaplara atıf yaparak denetleme ve karşılaştırma imkânı da verdiği için metodolojik olarak kaynak değeri taşımaktadır.

Gürün ve Kuneralp'in doyurucu bilgi aktarımına karşın, Nihat Dinç görev yeri itibarıyla Kıbrıs meselesine uzak kalmış; dolayısıyla mesele üzerine yeterli ve tatmin edici bilgiler veren bir referans değeri oluşturmamıştır. Çıkarılan bu sonuçla birlikte diplomatın hizmet yerleri ile dış politikanın ana gündem maddesini teşkil eden bir meseleye yakınlığı (yahut uzaklığı) arasında doğrusal ilişki kurmak mümkün olmuştur. Bunun yanında, hatıratın Kıbrıs perspektifi açısından kapsamlı olması bağlamında, siyasi odak noktası olarak konuya uzak kalan Etyopya ve Bulgaristan'da görevli bulunan Nihat Dinç'in Kıbrıs üzerine ayrıntılı yorum yapmamasının bu ülkelerin konuyu birincil gündemlerinde tutmamasından kaynaklanmakta olduğu düşünülse de Dinç kendi görev yerleriyle ilgili detaylı bilgi de vermemiştir. Gerek özel mevzuları, gerek devlet işleriyle ilgili yüzeysel bilgiler aktarmayı tercih etmiştir. Nihat Dinç'in bu tutumunun meslek anlayışı ile mi yoksa aktarıma açacağı bilgiye önem atfedip atfetmemesiyle mi ilgili olduğu çalışmayı analiz eden diplomasi tarihi okuyucusuna bırakılmalıdır.

KAYNAKLAR

I.BASILI ARŞİV BELGELERİ

Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi, Ankara, 2015, c.1

II.GAZETELER

31 Aralık 1963 tarihli Hürriyet Gazetesi

2 Kasım 1967 tarihli Hürriyet Gazetesi

TÜRKMEN İlter, Kıbrıs: Fırsat veya Çıkmaz, 22 Eylül 1999 tarihli Hürriyet Gazetesi

TÜRKMEN İlter, Kıbrıs: Değişik Rüzgarlar mı?, 22 Aralık 1999 tarihli Hürriyet Gazetesi; Kıbrıs Boyutu, 26 Ocak 2000 tarihli Hürriyet Gazetesi

ÖZDİL Yılmaz, 29.01.2013 tarihli Hürriyet Gazetesi

III.HATIRATLAR

BARUTÇU Ecmel, *Hariciye Koridoru*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999

DİNÇ Nihat, *Gönüllü Diplomat: Bir Diplomatın Meslek Yaşamından Notlar*, İthaki Yayınları, İstanbul, 1998

ERKİN Behiç, *Hatırat*, Haz. Ali Birinci, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010

GÜRÜN Kamuran, *Akıntıya Kürek Bir Büyükelçinin Anıları*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994

-----, *Bükreş Paris Atina Büyükelçilik Anıları*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994

KUNERALP Zeki, *Sadece Diplomat*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1981

TUNCER Hüner, *Bir Kadın Diplomatın Anıları (Meksika'dan Milano'ya, Norveç'ten Güney Afrika'ya...)*, Logos Yayınları, İstanbul, 2007

IV.KİTAPLAR (BAŞVURU ESERLERİ)

AKALIN Hakkı, *İnfaz yeri: Kıbrıs Tarih: 19 Ağustos 1974*, Ümit Yayıncılık Ankara, 2002

AKARSLAN Mediha, *Milli Mücadele Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk*, Arion Yayınevi, İstanbul, 1995

AKŞİN Abtülhat, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK Yayınları, Ankara, 1991

ARAS Tefvik Rüştü, *Atatürk'ün Dış Politikası*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003

ARCAYÜREK Cüneyt, *Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985

ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Alkım Yayınları, İstanbul, 1995

-----, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, TTK Yayınları, Ankara, 1991

BELEN Necdet, *Ege Denizi ve Ege Adaları*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995

BLOCH Marc, *Tarihin Savunusu ya da Tarihçilik Mesleği*, Çev. M.A.Kılıçbay, 1. Baskı, Birey ve Toplum Yayınları, İstanbul, 1985

BORATAV Ali, *Tarih ve Tarihçi Annales Okulunun İzinde*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985

BORATAV Korkut, *Türk İktisat Tarihi, 1908-2005*, 17. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 2012

BRAUDEL Fernand, *Tarih Üzerine Yazılar*, Çev. M.A. Kılıçbay, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1992

-----, *Uygarılıkların Grameri*, Çev. M.A. Kılıçbay, 2. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul, 2001

CEM İsmail, *Tarih Açısından 12 Mart*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009

ÇAKMAK Haydar, *Türk Dış Politikası (1919-2012)*, 2. Baskı, Barış Platin Kitap, Ankara, 2012

- ÇAVDAR Tefik, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, İmge Yayınları, Ankara, 2003
- ÇEÇEN Anıl, *Kıbrıs Çıkmazı*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005
- ÇOPUR İzzettin, *1974 Kıbrıs Barış Harekati ve Anılar*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2014
- DEMİRHAN Ali Ergin, *Küba'yı Savunmak ya da Bir Sokağın Köşesinde Dikilmek*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2007
- DENİZLİ Ali, *Kıbrıs Barış Harekati 20 Temmuz 1974*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014
- DENKTAŞ Rauf, *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004
- , *Kıbrıs 50 Yılın Hikâyesi*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008
- DERİNGİL Selim, *Denge Oyunu II. Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003
- DİLAN Hasan Berke, *Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939)*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1998
- DOSTOYEVSKİ Fy. M., *Karamazov Kardeşler*, çev. Ayşe Hacıhasanoğlu, Can Yayınları, İstanbul, 2010
- ECEVİT Bülent, *Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- EFENDİ Ebubekir Raatip, *Nemçe Sefaretnamesi*, Yay. Haz. Abdullah Uçman Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999
- EREN Halit, *Batı Trakya Türkleri*, Halit Eren, İstanbul, 1997
- ERİM Nihat, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1975
- ERKİN, Feridun Cemal, *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar*, TTK Yayınları, Ankara, 1980
- GÖNLÜBOL Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996
- GÜREL Şükrü Sina, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Cilt 2, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985

- GÜRÜN Kamuran, *Savaşan Dünya ve Türkiye*, 1.Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986
- , *Dış İlişkiler ve Türk Politikası 1939'dan Günümüze Kadar*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983
- İNANÇ Gül, *Büyükelçiler Anlatıyor Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970-1991)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007
- KEMAL Ali, *Ömrüm*, Yay. Zeki Kunalalp, İsis Yayınları, İstanbul, 1985
- , *Makaleler*, yay. Hülya Pala, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997
- KESER Ulvi, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2006
- KILIÇ Hulusi, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan İkili Anlaşmalar, Önemli Belgeler ve Bildiriler*, Denizcilik-Havacılık Genel Müdür Yardımcılığı, Ankara, 2000
- KIZILÇELİK Sezgin, *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırmak*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004
- KIZILKAYA Onur, *Bir Devrimin Öyküsü: Che*, Liman Yayıncılık, İstanbul, 2013
- KIZILYÜREK Niyazi, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005
- KURAN Ercüment, *Avrupa'da İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1968
- KURTULUŞ Ümit, *Batı Trakya'nın Dünü Bugünü*, Sinan Matbaası, Ankara, 1979
- KÜÇÜK Fazıl, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, Lefkoşe Devlet Basımevi, Lefkoşa, 1964
- LAPTALI Hüseyin, *Erenköy Sürüngeni*, İstanbul Türk Talebe Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1966
- MCGHEE, George, *ABD, Türkiye, NATO, Ortadoğu*, Çev. Belkıs Çorakçı, Bilgi Yayınları, Ankara, 1992
- MÜTERCİMLER Erol, *Satılık Ada Kıbrıs*, Kıbrıs Harekâtı'nın Bilinmeyen Yönleri, 8. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007

- ORAN Baskın, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1991
- , *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001
- , *Türk Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002
- , *Yunanistan'ın Lozan İhlalleri*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1999
- ÖKSÜZ Hikmet, *Batı Trakya Türkleri (Makaleler)*, Karam Yayınları, Çorum, 2006
- ÖZSOY Osman, *Gazetecinin İnfazı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997
- SANDER Oral, *Türkiye'nin Dış Politikası*, İmge Yayınevi, Ankara, 2013
- , *Türk Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979
- SCHILTBERGER Johannes, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, Çev. Turgut Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995
- TOPUR Tuncer, *Dünya ve Türkiye-AB-Kıbrıs Üçgeni*, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2002
- TUNCER Hüner ve Hadiye Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1997
- TUNCER Hüner, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Dış Politika Enstitüsü Yayını, Ankara, 1991
- TURAN Şerafettin, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000
- UNAT Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Yay. Haz. Bekir Sıtkı Baysal, 2. Basm, TTK Yayını, Ankara, 1987
- ÜÇLER Ertuğrul, *Kıbrıs Çıkartması*, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2014
- YENAL Oktay, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Türkiye Sinai Kalkınma Bankası Yayınları, İstanbul, 2001
- YEŞİL Fatih, *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Katibi – Ebubekir Ratip Efendi (1750-1799)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011

YILMAZ Eray, *Türkiye Tarihi (1923-1991)*, Cilt 2, Papatya Yayınları, İstanbul, 2012

YURDSEVER Nevin, *Türkiye’de Askeri Darbe Girişimleri 1960-1964*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983

V.MAKALELER

GÜRÜN Kamuran, “Tarih ve Hatırat”, *Bellekten*, Cilt LX, Sayı 227, 1996

ORAN Baskın, “Yunanistan’ın Lozan İhlalleri”, *Stratejik Araştırmalar ve Etüdler Milli Komitesi Araştırma Projeleri Dizisi*, 2/99, Ankara, 1999

PREVOST Gary, “Fidel Castro and the Cuban Revolution”, *Headwaters: The Faculty Journal of the College of Saint Benedict and Saint John’s University*, Vol.24, Minnesota, 2012

POLATCI Türkan, “Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi’nin Paris Sefaretnamesi’nin Önemi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), Çankırı, 2011

SARINAY Yusuf, “Batı Trakya Türkleri”, *Kök Araştırmalar*, Cilt 1, Sayı 3, 2000

ŞAHİN Esin, “Edebi Bir Tür Olarak Sefaretnameler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 33, 2007

TAMÇELİK, Soyalp, “Türk Mukavemet Teşkilatı’nda (TMT) Uygulanan Psikolojik Savaş Teknikleri ve Usulleri”, *II. Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Uluslararası Sempozyumu (31 Ekim-5 Kasım 2011) Bildiriler/Sunumlar*, Cilt 1, Haz. İsmail Bozkurt, Kıbrıs TMT Mücahitler Derneği Yayınları, Lefkoşa, 2014

-----, “Türk Mukavemet Teşkilatı’nın (TMT) Bazı Özellikleri”, *Türk Yurdu Dergisi*, XIII, 71, 1993

-----, “Kıbrıs Adasının Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi”, *Türk Kültürü Dergisi*, XXXIII, 386, 1993

YALÇINKAYA Alaaddin, “Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri”, *OTAM*, Sayı 7, Ankara, 1997

VI. TEZLER

ALTIKULAÇ Ali, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Hatıratların Kullanımının Öğrenme Sürecine Etkisi”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2014

GEZGİN Faruk, “Ali Kemal (Hayatı, Şahsiyet, Siyasi ve Edebi ve Eserleri)”, Dokuz Eylül Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1990

GÜRKAYNAK Muharrem, “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa’da Savunma ve Güvenlik”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2004

İMAMOĞLU Uğur Cenk Deniz, “Bir Asker ve Bir Hatırat: Eyüp Durukan ve Milli Mücadele”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014

KILIÇ A.Fikret, “Ali Kemal ve Türk Edebiyatı”, A. Ü. K. K. Eğitim Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1990

OKAY Fadime, “Schiltberger’in Hatıratı (Çevirisi ve Kitiği)”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2009

TUNCER Hidayet, “Sefaretnameler”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi, İstanbul 1939

YEŞİL Fatih, “III. Selim Döneminde Bir Osmanlı Bürokrati: Ebubekir Ratib Efendi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002

VII. E-KAYNAKLAR

ÇELİKTAŞ Yıldız, “Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu”, <http://politikaakademisi.org/2013/06/24/turkiye-yunanistan-iliskilerinde-kibris-sorunu/>, e.t. 03.07.2015

<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP19.htm>, e.t. 04.08.2015

<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP28.htm>, e.t. 10.08.2015

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5689378abf2740.85597493, et: 2.1.2016

http://www.tsk.tr/1_tsk_hakkinda/genelkurmay_baskanlari/faruk_gurler.html,
e.t. 17.03.2016

<http://www.mfa.gov.tr/list-of-former-ministers-of-foreign-affairs.en.mfa>, e.t.
17.03.2016

<http://www.oecd.org/about/membersandpartners/> , e.t. 10.4.2016

<http://oecd.dt.mfa.gov.tr/Mission.aspx>, e.t. 10.4.2016

https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Global/Government/pg_CabinetHistory.aspx, e.t. 13.04.2016

<http://www.history.com/this-day-in-history/common-market-founded>, e.t.
14.04.2016

https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Global/PrimeMinister/pg_PrimeMinisters.aspx, e.t. 8.05.2016

<http://diab.mfa.gov.tr/tr/hakkimizda/hakkimizda/>, e.t. 09.05.2016

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5756cb50277eb5.86224714, e.t. 31.05.2016

<https://history.state.gov/departmenthistory/people/acheson-dean-gooderham>,
e.t. 02.06.2016

<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa>, e.t. 13.06.2016

[http://www.mfa.gov.tr/sayin-feridun-cemal-erkin_in-ozgecmisi.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/sayin-feridun-cemal-erkin-in-ozgecmisi.tr.mfa), e.t.
13.07.2016

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/kr_19BatiTrakya.pdf,
e.t. 18.07.2016